

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI
SECȚIA A PATRA

HOTĂRÂREA

din 27 ianuarie 2015

În Cauza Neshkov și alții împotriva Bulgariei

(Cererile nr. 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 și 9717/13)

Strasbourg

definitivă la 01/06/2015

Hotărârea a rămas definitivă în condițiile prevăzute la art. 44 § 2 din Convenție. Aceasta poate suferi modificări de formă.

În cauza Neshkov și alții împotriva Bulgariei,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secția a patra), reunită într-o cameră compusă din: Ineta Ziemele, *președinte*, Păivi Hirvelä, George Nicolaou, Nona Tsotsoria, Zdravka Kalaydjieva, Krzysztof Wojtyczek, Faris Vehabović, *judcători*, și Françoise Elens-Passos, *grefier de secție*, după ce a deliberat în camera de consiliu, la 16 decembrie 2014, pronunță prezenta hotărâre, adoptată la aceeași dată:

PROCEDURA

1. La originea cauzei se află șase cereri (nr. 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 și 9717/13) îndreptate împotriva Republicii Bulgaria, prin care 5 resortisanți bulgari, domnul Svetlomis Nikolov Neshkov, domnul Georgi Ivanov Tsekov, domnul Pavel Enchev Simeonov, domnul Yordan Kolev Yordanov și domnul Ivan Ivanov Zlatev („reclamanții”), au sesizat Curtea, în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale („Convenția”). Domnul Neshkov a depus cererile nr. 36925/10 și 9717/13 la 18 iunie 2010 și, respectiv, 27 decembrie 2012. Domnul Tsekov a depus cererea nr. 21487/12 la 16 martie 2012. Domnul Simeonov a depus cererea nr. 72893/12 la 5 noiembrie 2012. Domnul Yordanov a depus cererea nr. 73196/12 la 7 noiembrie 2012. Domnul Zlatev a depus cererea nr. 77718/12 la 16 octombrie 2012.

2. Domnului Neshkov, fiindu-i acordată permisiunea de Președintele Secției să-și prezinte cauza, în temeiul art. 36 § 2 teza finală din Regulamentul Curții, nu a fost reprezentat legal. Nici domnul Tsekov, domnul Simeonov și domnul Zlatev nu au fost reprezentați legal. Domnul Yordanov a fost reprezentat de doamna D. Fartunova, avocat în Sofia, care lucrează împreună cu Comitetul Helsinki bulgar.

3. Guvernul bulgar („Guvernul”) este reprezentat de agenții guvernamentali, doamnele L. Gyurova și K. Radkova, din cadrul Ministerului Justiției.

4. Reclamanții au susținut, printre altele, că au fost ținuti în condiții de detenție inumane și degradante în diverse instituții corecționale din Bulgaria. În plus, domnul Neshkov a pretins că nu a avut la dispoziție căi de atac interne efective în acest sens.

5. La 20 martie 2014, Președintele Secției a patra, căruia i-au fost repartizate cauzele, a decis să acorde prioritate cererilor, în temeiul art. 41 și art. 61 § 2 lit. c) din Regulamentul Curții, a comunicat Guvernului capetele de cerere ale reclamanților privind condițiile de detenție și pretinsa lipsă a unei căi de atac efective în acest sens și a solicitat părților să transmită observații dacă această cauză este corespunzătoare pentru procedura hotărârii-pilot [a se vedea art. 61 § 2 lit. a) și b)]. Totodată, Președintele, acționând în calitate de judecător unic (a se vedea art. 54 § 3), a declarat inadmisibile celelalte capete de cerere formulate de domnul Neshkov (nr. 36925/10).

6. Domnul Neshkov și domnul Yordanov au prezentat observații în replică la cele ale Guvernului până la 9 octombrie 2014, termenul limită stabilit de Președintele Secției. Domnul Tsekov și domnul Zlatev nu au reușit să facă acest lucru. Fiind informați în acest sens prin scrisorile din 24 octombrie 2014, ei au transmis observațiile în afara termenului limită, prin scrisorile din 29 octombrie și, respectiv, 6 noiembrie 2014, dar Președintele Secției a decis să admită la dosarul cauzei observațiile respective, precum și cererea de acordare a unei reparații echitabile a domnului Zlatev (art. 38 § 1 teza finală din Regulamentul Curții). Ulterior, printr-o scrisoare datată 23 noiembrie și având data poștei 26 noiembrie 2014, domnul Tsekov depus o cerere de acordare a unei reparații echitabile. În cazul domnului Simeonov, o scrisoare a Curții din 24 iulie 2014, trimisă la adresa sa de la Penitenciarul Burgas, a revenit cu o notă potrivit căreia acesta a fost eliberat din penitenciar la 15 iulie 2014. Domnul Simeonov nu a informat Curtea despre schimbarea adresei sale. Nu a transmis nici

observații în termenul limită stabilit de Președintele Secției. Având în vedere acest lucru, prin scrisoarea recomandată din 24 octombrie 2014, trimisă la adresa permanentă (singura de care dispunea Curtea), domnul Simeonov a fost informat că ar putea fi posibil ca instanța să considere că nu mai este interesat să-și mențină cererea, aceasta urmând să fie radiată de pe rol. Domnul Simeonov nu a răspuns la respectiva scrisoare; nu este clar dacă a primit-o.

7. Prin scrisoarea datată 20 noiembrie și având data poștei 26 noiembrie 2014, domnul Zlatev a afirmat că nu-și mai menține cererea și că dorește să fie radiată de pe rolul Curții. Nu a oferit niciun motiv pentru această cerere.

8. În plus față de observațiile părților, au fost primite observații ale terților din partea organizațiilor neguvernamentale Juriștii Bulgari pentru Drepturile Omului și Comitetul Helsinki din Bulgaria, Președintele Secției admitând cererea acestora de a interveni în procedura scrisă (art. 36 § 2 din Convenție și art. 44 § 2 din Regulamentul Curții). Răspunsurile reclamantilor și ale Guvernului la observațiile părților (art. 44 § 6) au fost incluse în observațiile respective.

ÎN FAPT

I. Circumstanțele cauzei

9. Domnul Neshkov s-a născut în 1971 și este în prezent deținut în Penitenciarul Belene. Domnul Tsekov s-a născut în 1973 și este în prezent deținut în Stroitel, o unitate penitenciară cu regim deschis din cadrul Penitenciarului Burgas. Domnul Simeonov s-a născut în 1976. El a fost deținut în Penitenciarul Burgas până la 15 iulie 2014, când a fost eliberat; adresa lui actuală nu este cunoscută. Domnul Yordanov s-a născut în 1962 și este în prezent deținut în Atlant, unitate penitenciară cu regim închis din cadrul Penitenciarului Lovech din localitatea Troyan. Domnul Zlatev s-a născut în 1965 și este în prezent deținut în Penitenciarul Burgas.

A. Cauza domnului Neshkov

10. Din momentul încarcerării, domnul Neshkov a fost plasat succesiv în Penitenciarul Varna (2002-2005), Penitenciarul Lovech (2005-2006), Penitenciarul Vratsa (2006-2014) și Penitenciarul Belene (2014 - prezent). În cursul transferurilor către termenele de judecată, a fost deținut, pentru perioade scurte de timp, de fiecare dată câte o zi sau două, în Penitenciarul Stara Zagora.

1. Condițiile de detenție ale domnului Neshkov în Penitenciarul Varna

11. Domnul Neshkov a fost plasat în Penitenciarul Varna, la 19 iunie 2002, pentru a executa opt pedepse penale separate. Prin hotărârea din 25 octombrie 2007 a Judecătoriei Lovech, acestea au fost cumulate într-o pedeapsă rezultantă totală de 28 de ani și 11 luni de închisoare.

12. În perioada șederii în Penitenciarul Varna, domnul Neshkov a fost ținut în zona de maximă securitate a închisorii, Grupul 3 (deținuți condamnați pe viață și alți deținuți cu regim special), la parter, în celulele nr. 15, 19, 19a și 24. Celula nr. 15 măsura 6,5 pe 3,2 metri și avea două ferestre care permiteau să intre suficientă lumină naturală și o bună aerisire a celulei. Celule nr. 19 și 24 măsurau fiecare 3,2 pe 2 metri și aveau fiecare câte o fereastră și, potrivit Guvernului, nu erau supraaglomerate. Potrivit Guvernului, celula nr. 19a măsura 2 pe 1,9 metri și era dotată cu un pat, un dulap metalic și o masă. Potrivit domnului Neshkov, celula era dotată doar cu un pat și o găleată de plastic. Potrivit Guvernului, domnul Neshkov a fost în cea mai mare parte a timpului ținut singur în aceste celule, toate având ferestre care permiteau să intre suficientă lumină naturală și erau bine aerisite. Potrivit domnului Neshkov, ferestrele celulelor erau acoperite cu foi metalice, care nu permiteau să intre suficientă lumină și aer proaspăt, iar celulele nu erau dotate cu un sistem de ventilație. Niciuna dintre celule nu avea toaletă. Guvernul a declarat că nu deține înregistrări privind perioada exactă de timp petrecută de domnul Neshkov în fiecare dintre aceste patru celule. Domnul Neshkov a susținut că a petrecut 2 ani în celula 19a. Aceasta celulă, precum și celelalte în care a fost cazat – și, într-adevăr, toate celulele din zona de maximă securitate a închisorii – erau încuiate permanent, cu excepția a trei perioade de câte 30-40 de minute dimineața, la prânz și seara. În aceste perioade, reclamantul avea posibilitatea să meargă la toaletă, dar în restul timpului era obligat să folosească o găleată pentru nevoile sanitare. Domnul Neshkov a susținut că, în timp ce se afla în celula 24, a fost legat de pat cu cătușe timp de 34 de zile.

13. Potrivit Guvernului, tuturor deținuților din Penitenciarul Varna, inclusiv domnului Neshkov, li s-a asigurat o îngrijire medicală adecvată. Penitenciarul Varna avea un centru medical unde, dacă era necesar, deținuții erau consultați de medici din afara penitenciarului.

2. Condițiile de detenție ale domnului Neshkov în penitenciarele Lovech, Vratsa și Belene

14. La 29 iunie 2005, domnul Neshkov a fost transferat la Penitenciarul Lovech, în continuare la 11 octombrie 2006 la Penitenciarul Vratsa și, apoi, la 23 mai 2014, la Penitenciarul Belene, unde se află în prezent. Reclamantul nu a oferit nicio informație legată de condițiile din aceste penitenciare.

3. Condițiile de detenție ale domnului Neshkov în Penitenciarul Stara Zagora

15. În perioada 2002–2008, domnul Neshkov s-a aflat perioade de timp de mai multe zile în Penitenciarul Stara Zagora, în circumstanțe care aveau legătură cu ședințele de judecată.

16. Potrivit Guvernului, toți deținuții din alte penitenciare care se aflau perioade scurte de timp în Penitenciarul Stara Zagora erau ținuți într-o aripă specială. Din moment ce erau din categorii foarte diverse – deținuți condamnați și arestați preventiv, bărbați și femei, adulți și minori, deținuți din alte unități penitenciare de tip deschis și închis, condamnați aflați la prima abatere și recidiviști – trebuia ca ei să fie ținuti separat în celule închise, în primul rând pentru propria lor securitate. Aceasta, precum și faptul că aripa menționată conținea celulele disciplinare, a făcut necesar ca zona să fie clasificată drept una de maximă securitate. Numărul uneori mare de astfel de prizonieri aflați în tranzit a făcut necesară plasarea lor câte maxim 4 persoane într-o singură celulă. Deținuților le era permis accesul la toaletă de trei ori pe zi, separat pentru bărbați și femei, respectiv pentru adulți și minori, precum și să-și petreacă timpul în aer liber. Deținuții luau masa în celule. Igiena din celule era asigurată de deținuți. Toate ferestrele erau din sticlă, iar celulele au fost zugrăvite în 2003 și în 2006. Cu toate acestea, din cauza numărului mare de deținuți care tranzitau locația, celulele se deteriorau foarte rapid.

4. Acțiunea în despăgubiri a domnului Neshkov în ceea ce privește condițiile sale de detenție în Penitenciarul Stara Zagora în diferite circumstanțe, în perioada 2002-2008

17. La 8 august 2008, domnul Neshkov formulat o acțiune în despăgubiri, în temeiul art. 1 din Legea privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii din 1988 (a se vedea *infra*, pct. 125), cu privire la condițiile de detenție din Penitenciarul Stara Zagora. A solicitat daune morale de 7 000 leva bulgărești (BGN). La 25 septembrie 2008, Curtea Administrativă Sofia a respins acțiunea, motivând că domnul Neshkov nu a reușit să expună în mod clar situația de fapt și cererea sa pentru acordarea de despăgubiri. În urma recursului domnului Neshkov, prin decizia din 16 decembrie 2008 (оп. № 13975 от 16 декември 2008 г. по адм. д. № 14809/2008 г., BAC, III o.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a trimis cererea să fie examinată pe fond. La 18 februarie 2009, Curtea Administrativă Sofia a transmis cauza către instanța teritorială competentă, Curtea Administrativă Stara Zagora.

18. La cererea domnului Neshkov, Curtea Administrativă Stara Zagora a dispus ca administrația Penitenciarului Stara Zagora să furnizeze informații cu privire la perioadele în care domnul Neshkov s-a aflat în acest penitenciar între 10 octombrie 2002 și 25 februarie 2008, precum și cu privire la condițiile în care a fost deținut în cursul acestor perioade. Administrația penitenciarului a furnizat informații numai pentru anul 2007, explicând că înregistrările referitoare la șederile pe termen scurt ale deținuților care sunt cazați în mod normal în alte penitenciare nu sunt păstrate pentru o perioadă mai mare de un an.

19. Prin hotărârea din 6 iulie 2009 (реш. № 12 от 6 юли 2009 г. по адм. д. № 104/2009 г., AC-Враца), Curtea Administrativă Vratsa a respins pretențiile domnului Neshkov. Instanța a observat faptul că perioadele exacte de timp în care s-a aflat în Penitenciarul Stara Zagora între anii 2002 și 2008 pot fi stabilite numai pentru anul 2007, deoarece înregistrările penitenciarului pentru ceilalți ani nu au fost păstrate. În 2007, domnul Neshkov a fost cazat de 5 ori în acest penitenciar: 18-19 ianuarie, singur într-o celulă; 30-31 martie, într-o celulă cu alți trei deținuți; 4-6 aprilie, într-o celulă cu alți trei deținuți; 14-15 iunie, într-o celulă cu alți doi deținuți; 3-4 iulie, într-o celulă cu un alt deținut. În aceste perioade, nu i s-a dat lenjerie de pat. Celulele în care a fost cazat erau infestate cu gândaci, nu erau luminate suficient în timpul zilei, dar erau permanent luminate pe timpul nopții, și nu existau toalete în celule. Drept urmare, domnul Neshkov era obligat să-și facă nevoile într-o găleată și să urineze într-o sticlă de plastic. Instanța nu a făcut nicio mențiune cu privire la dimensiunea celulelor sau numărul de deținuți aflați în celule, arătând că, la momentul respectiv, nu exista nicio cerință legală obligatorie privind spațiul minim pentru un deținut. Cu toate acestea, a reținut că domnul Neshkov nu a reușit să probeze că a suferit un prejudiciu moral ca urmare a acestor condiții. În plus, a petrecut doar perioade scurte de timp în respectivele celule. Deși o perioadă lungă de timp în condiții de detenție atât de precare ar putea cauza suferințe psihice, nu același lucru se poate spune despre o perioadă scurtă de timp. Nu a existat așadar niciun prejudiciu pentru a face obiectul unei reparații.

20. Domnul Neshkov a formulat recurs, susținând, printre altele, că, în mod eronat, Curtea Administrativă Vratsa a respins cererea ca nesustținută de probe în privința restului perioadei 2002-2008, pe motiv al lipsei unor înregistrări relevante ale penitenciarului. Reclamantul a contestat, de asemenea, hotărârea instanței cu privire la existența sau inexistența unui prejudiciu moral.

21. Prin hotărârea din 19 martie 2010 (пеш. № 3608 от 19 март 2010 г. по адм. д. № 11645/2009 г., BAC, III o.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea instanței de fond, fiind de acord în întregime cu motivarea acesteia. S-a reținut, în special, că domnul Neshkov nu a reușit să probeze existența unui prejudiciu.

5. Acțiunea în despăgubiri a domnului Neshkov în ceea ce privește condițiile sale de detenție în Penitenciarul Varna în perioada 2002-2005

22. La 24 aprilie 2009, domnul Neshkov a formulat o acțiune în despăgubiri împotriva Ministerului Justiției, în temeiul art. 1 din Legea privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii din 1988 (a se vedea *infra*, pct. 125), în ceea ce privește condițiile de detenție din Penitenciarul Varna în perioada 2002-2005. A solicitat daune morale de 50 000 BGN, plus dobândă.

23. Domnul Neshkov a solicitat să fie scutit de la plata taxei judiciare de timbru. La 28 aprilie 2009, Curtea Administrativă Varna i-a respins cererea, considerând că declarația de avere pe care a prezentat-o nu este suficientă pentru a demonstra situația sa financiară și a familiei. Nu se putea, prin urmare, accepta că reclamantul este lipsit de mijloace materiale.

24. La primul termen, care a avut loc la 18 septembrie 2009, instanța i-a solicitat domnului Neshkov să precizeze care parte a prejudiciului pretins suferit a fost cauzat de acțiuni și care parte de inacțiuni ale oficialilor închisorii. Instanța i-a solicitat, de asemenea, administrației Penitenciarului Varna să furnizeze informații despre condițiile de detenție ale domnului Neshkov, i-a oferit permisiunea domnului Neshkov să cheme martori și a dispus întocmirea unui raport de expertiză privind compatibilitatea condițiilor din celulele și toaletele din Penitenciarul Varna cu standardele aplicabile.

25. La 28 septembrie 2009, domnul Neshkov a solicitat să fie scutit de plata unei sume constituind depozit pentru raportul de expertiză. A doua zi, la 29 septembrie 2009, instanța i-a respins cererea, oferind același motiv ca mai sus: declarația de avere prezentată de domnul Neshkov nu este suficientă pentru a demonstra situația sa financiară și a familiei și pentru a demonstra că este lipsit de mijloace materiale. Domnul Neshkov a formulat recurs împotriva acestei hotărâri, însă prin încheierea din 10 noiembrie 2009 (онп. № 13367 от 10 ноември 2009 г. по адм. д. № 14179/2009 г., BAC, IA o.), completul format din trei judecători de la Curtea Administrativă Supremă a refuzat să examineze cererea, considerând că astfel de încheieri pronunțate de prima instanță nu pot fi recurate. Domnul Neshkov a formulat din nou recurs. Prin încheierea din 25 ianuarie 2010 (онп. № 912 от 25 януари 2010 г. по адм. д. № 16497/2009 г., BAC, петчл. с-в), un complet format din cinci judecători ai Curții Administrative Supreme a menținut decizia completului de trei judecători.

26. În acest timp, la 29 septembrie 2009, Curtea Administrativă Varna a decis ca unul dintre martorii domnului Neshkov să nu fie admis la audiere. S-a reținut că martorul respectiv, care se afla în detenție, era un criminal periculos, considerat de către autoritățile penitenciarului ca fiind o persoană agresivă și rezistentă. Exista, prin urmare, riscul ca, în cazul aducerii sale în fața instanței pentru a lua parte la o audiere, să încerce să fugă. Instanța i-a solicitat domnului Neshkov să aducă un alt martor în ceea ce privește faptele pe care dorește să le probeze prin intermediul depoziției martorilor.

27. În urma cererilor ulterioare de domnul Neshkov, la 17 martie 2010, instanța a refuzat să modifice deciziile anterioare privind probatoriul.

28. La termenul din 9 aprilie 2010, domnul Neshkov a solicitat recuzarea judecătorului ce alcătuia completul de judecată, invocând deciziile acestuia în raport cu elementele de probă. Judecătorul a refuzat să se recuze, susținând că respectivele decizii nu indicau vreo prejudecată față de domnul Neshkov. Instanța a audiat, în continuare, un martor chemat de domnul Neshkov și a dispus ca administrația penitenciarului să prezinte documentele medicale referitoare la perioada în care domnul Neshkov s-a aflat în Penitenciarul Varna, între 2002-2005.

29. Prin hotărârea din 5 iulie 2010 (пеш. № 1405 от 5 юли 2010 г. по адм. д. № 1093/2009 г., AC-Варна), Curtea Administrativă Varna a respins cererea domnului Neshkov. Instanța a reținut că domnul Neshkov, care avea sarcina să probeze elementele răspunderii civile în temeiul art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii, inclusiv existența unui prejudiciu, nu a demonstrat acest lucru și nici că a suferit ca urmare a condițiilor de detenție. Reclamantul nu a prezentat probe că s-a simțit rău sau s-a îmbolnăvit ca urmare a acestor condiții. Declarațiile martorilor pe care i-a prezentat nu au fost – spre deosebire de probele medicale de specialitate – suficiente pentru a proba plângerile legate de asistența medicală. Nu a existat niciun indiciu că durerile și suferințele pe care a pretins că le-a suferit ar fi adus prejudicii permanente stării sale de sănătate. În plus, nu s-a putut trece cu vederea faptul că, având în vedere faptul că a executat pedeapsa rezultantă a mai mult de două sentințe, a fost plasat sub un regim penitenciar care implica securitate sporită.

30. În urma recursului domnului Neshkov, prin hotărârea din 23 februarie 2011 (пеш. № 2738 от 23 февруари 2011 г. по адм. д. № 11507/2010 г., BAC, III o.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea Curții Administrative Varna și a retrimis cauza la instanța de fond. S-a considerat că prima instanță, încălcând normele de procedură, nu a indicat ce afirmații ale domnului Neshkov nu au fost

susținute de probe. De exemplu, prima instanță a reținut că domnul Neshkov nu a prezentat probe medicale privind starea sa de sănătate, fără însă a-i solicita să prezinte astfel de probe. Din moment ce reiese că astfel de probe erau necesare, instanța ar fi putut eventual să numească un expert medical din oficiu. Faptul că nu a procedat astfel nu poate fi explicat prin incapacitatea domnului Neshkov de a suporta costurile unei astfel de expertize. Nu este permis ca astfel de considerente financiare să încalce dreptul constituțional fundamental de a avea acces la o instanță independentă. În plus, instanța de fond nu s-a pronunțat în ceea ce privește numeroase cereri de probatorii ale domnului Neshkov. Acest fapt, precum și faptul că nu a obținut documentele medicale referitoare la perioada în care domnul Neshkov s-a aflat în Penitenciarul Varna l-au împiedicat, în fapt, pe domnul Neshkov să-și susțină cererea.

31. Curtea Administrativă Varna a reexaminat cauza pe parcursul a patru termene. De asemenea, instanța a obținut, prin intermediul unei cereri transmise Curții Administrative Lovech, declarația unui martor al reclamantului, care se afla în Penitenciarul Lovech.

32. Prin hotărârea din 11 noiembrie 2011 (реш. № 2647 от 11 ноември 2011 г. по адм. д. № 758/2011 г., AC-Варна), Curtea Administrativă Varna a respins din nou cererea domnului Neshkov. S-a constatat că, după ce a fost adus la Penitenciarul Varna, între 19 iunie și 19 august 2002, domnul Neshkov a fost cazat în celula nr. 15. Celula măsura 12 pe 3 metri și era dotată cu paturi și dulapuri. Domnul Neshkov era obligat să împartă celula cu alți 10-15 deținuți, dintre care unii erau fumători. Celula nu era luminată artificial în mod corespunzător și nici nu avea acces la lumină naturală. Nu avea nici sistem de ventilație și nu permitea aerisirea în mod corespunzător, deoarece ferestrele nu se puteau deschide larg. Celula nu avea toaletă proprie; era dotată doar cu o găleată pentru nevoile sanitare. Ca urmare a unei deteriorări majore a stării psihice domnului Neshkov, drept rezultat al condițiilor din celulă, la 19 august 2002, administrația penitenciarului l-a mutat în celula nr. 24, o celulă de izolare, unde a rămas singur. Această celulă nu avea sistem de ventilație sau acces direct la lumină naturală, deoarece fereastra era acoperită cu o folie metalică. Celula nu avea toaletă sau vreun alt mobilier, în afară de un pat. În perioada petrecută în această celulă – până la 19 noiembrie 2002 – domnului Neshkov nu i s-a dat voie întotdeauna să se folosească de perioada de jumătate de oră petrecută în afara celulei, permisă de trei ori pe zi, potrivit regimului său penitenciar. După aceea, a fost mutat pentru o perioadă de aproximativ 8 sau 9 luni în celula nr. 19a, care măsura 2 pe 2 metri, care avea doar cu un pat și o găleată pentru nevoile sanitare. Fereastra acestei celule fusese acoperită cu o folie metalică, perforată. Instanța a declarat că probele prezentate de domnul Neshkov nu-i permit să formuleze constatări de fapt în ceea ce privește perioada de după data de 19 august 2003.

33. Pe baza acestor constatări, Curtea Administrativă Varna a decis că starea de lucruri care s-a aflat la originea cererii domnului Neshkov a încetat la 19 august 2003. Astfel, termenul de prescripție de 5 ani a expirat la 19 august 2008, iar cererea domnului Neshkov a fost depusă în aprilie 2009. Prin urmare, în măsura în care se referea la perioada de până la 19 august 2003, acțiunea era prescrisă. În privința perioadei de după data menționată, nu era nimic probat: nu a existat nicio probă privind fapte ilegale sau omisiuni din partea autorităților penitenciare sau privind prejudiciul suferit de domnul Neshkov ca urmare a unor astfel de fapte.

34. Domnul Neshkov a declarat recurs. A susținut, între altele, că, în mod eronat, Curtea Administrativă Varna a decis că nu există nicio probă cu privire la perioada de după data de 19 august 2003 și a ignorat complet o parte a probelor. De exemplu, chiar administrația penitenciarului a admis că, în perioada în care domnul Neshkov se afla în Penitenciarul Varna, celulele nu erau dotate cu toalete sau sisteme de ventilație.

35. Prin hotărârea din 3 iulie 2012 (реш. № 9586 от 3 юли 2012 г. по адм. д. № 1247/2012 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a confirmat hotărârea Curții Administrative Varna, după cum urmează:

„ [...] Instanța [de fond] a colectat toate probele relevante, le-a analizat în profunzime și în detaliu și a formulat constatări întemeiate și legale, care sunt împărtășite în totalitate de către această instanță.

După ce a elucidat faptele, instanța [de fond] a constatat în mod întemeiat că ultima dată pentru care s-a probat că oficialii închisorii au efectuat faptele sau omisiunile incriminate în cursul perioadei luate în considerare a fost data de 19 august 2003. Niciuna dintre probe nu se referă la o perioadă de după această dată. Instanța a constatat, prin urmare, în mod întemeiat că acesta a fost momentul la care faptele și omisiunile administrației [penitenciarului] au încetat să se mai producă. [...] Termenul de prescripție de 5 ani a început [așadar] să curgă de la data menționată și a expirat la 19 august 2008. În aceste condiții și având în vedere că cererea a fost depusă la 24 aprilie 2009, s-a considerat în mod corect că, indiferent de veridicitatea sau lipsa de veridicitate a afirmațiilor despre perioada de timp dintre 7 iunie 2002 și 23 aprilie 2004, acțiunea privind perioada respectivă era prescrisă. În ceea ce privește restul perioadei – între 24 aprilie 2004 și 20 mai 2005 – dosarul nu conține nicio probă care să demonstreze că presupusele

acțiuni sau inacțiuni ilegale ale administrației Penitenciarului Varna au avut într-adevăr loc. Premisele pentru a admite o cerere în temeiul art. 1 [din Legea din 1988] nu au fost îndeplinite, iar prima instanță a procedat corect respingând cererea ca nefondată.”

B. Cauza domnului Tsekov

36. La 2 septembrie 2011, în urma extrădării sale din România, domnul Tsekov a fost plasat în Penitenciarul Sofia pentru a executa o pedeapsă de 7 ani de închisoare începută la 27 august 2008. El a rămas în această închisoare până la 25 ianuarie 2012, când a fost transferat la Penitenciarul Burgas. El a sosit în Penitenciarul Burgas la 30 ianuarie 2012 și în aceeași zi a fost plasat în Unitatea 5, unde a rămas până în 13 februarie 2014, când a fost transferat la Stroitel, unitate penitenciară cu regim deschis din cadrul Penitenciarului Burgas.

37. Domnul Tsekov a susținut că celulele în care a fost cazat, mai întâi celula nr. 317 și apoi celula nr. 309 la etajul al treilea, măsurau aproximativ 4 pe 5 metri, reprezentând o suprafață totală de 20 de metri pătrați, și aici erau cazați între 14 și 22 de deținuți, ceea ce însemna ca fiecare să aibă la dispoziție mai puțin de un metru pătrat. Întrucât celula avea șase paturi triplu-etajate și un pat dublu-etajat, șase vestiare, și trei mese, spațiul liber real era și mai redus, la mai puțin de 0,2 metri pătrați per persoană. Guvernul nu a prezentat nicio informație cu privire la celula nr. 317, dar a afirmat că celula nr. 309 măsura 4,23 pe 7,05 metri, ceea ce însemna o suprafață de 29,82 metri pătrați. Potrivit Guvernului, în celulă se aflau 13 deținuți, iar spațiul per deținut era de 2,29 metri pătrați. Celula avea două ferestre aproape de tavan, cu o dimensiune de un metru pe 50 de centimetri fiecare, care se presupune că nu permiteau accesul luminii naturale direct în celulă și nici o ventilație corespunzătoare. Întrucât nu existau celule pentru nefumători, domnul Tsekov era obligat să împartă celula cu fumători, ceea ce pretinde că a reprezentat în special o problemă pentru el, având în vedere lipsa de ventilație. Potrivit Guvernului, problema fumatului era rezolvată pe cale amiabilă între deținuții din celulă; conform domnului Tsekov, acest lucru nu a fost posibil. Reclamantul a susținut că problema nu putea fi rezolvată, întrucât aproape 90% dintre deținuții din Penitenciarul Burgas erau fumători. Domnul Tsekov nu era fumător și primea țigări din exterior doar pentru a le folosi ca monedă de schimb, așa cum era obiceiul în închisoare. A mai susținut că, în celulă, existau patru sau cinci televizoare, pe care rula diferite programe, ceea ce, având în vedere spațiul disponibil redus și nivelul zgomotului, făcea imposibilă vizionarea unui program la televizor. Nu existau ziare sau reviste în închisoare, iar accesul la biblioteca slab aprovizionată era permis o singură dată pe săptămână.

38. Potrivit domnului Tsekov, celula nu avea nici apă curentă, nici toaletă, iar deținuții erau obligați să folosească o găleată pentru a-și face nevoile noaptea, când celula era încuiată. La etajul la care se afla domnul Tsekov existau doar patru toalete de tip turcesc, fără apă curentă, pentru aproximativ 210 deținuți aflați la respectivul etaj, și doar 2 sau 3 dușuri, care de cele mai multe ori nu funcționau (și, atunci când funcționau, aveau apă caldă doar de 2 ori pe săptămână, timp de 4 ore); drept urmare, deținuții erau obligați să folosească cutii mici pentru a se spăla. Potrivit Guvernului, toaletele aveau apă curentă, iar apa caldă era pusă la dispoziția deținuților de 2 ori pe săptămână, timp de 5 ore. Domnul Tsekov a mai susținut că era foarte dificilă curățarea toaletelor, deoarece administrația penitenciarului nu furniza suficiente produse de curățare.

39. Potrivit domnului Tsekov, cantina închisorii măsura 4 sau 5 pe 15 metri și permitea accesul a 80 de oameni în același timp, ceea ce provoca supraaglomerare severă și disconfort în timpul mesei. Potrivit Guvernului, numărul deținuților care se aflau în cantină în timpul meselor era între 50 și 60 de deținuți. Domnul Tsekov a reproșat calitatea foarte precară a hranei și faptul că pachetele cu alimente primite din exterior nu compensau acest fapt, mai ales că nu existau frigidere pentru a le stoca. Potrivit Guvernului, fiecărui deținut îi erau alocate 2 622 de calorii pe zi, în conformitate cu indicațiile oficiale. Fiecare deținut avea dreptul de a primi 5 kilograme de pachete cu alimente pe lună și 5 kilograme de fructe și legume. Potrivit domnului Tsekov, deținuții primeau în realitate mai puțin de jumătate din ceea ce le era necesar, în ceea ce privește alimentația.

40. Domnul Tsekov a susținut că, în penitenciar, nu exista niciun loc pentru gătit, practicarea sportului sau cinema. Guvernul a afirmat că gătitul în celule nu era permis din motive de igienă. De asemenea, a mai afirmat că, în 2012, domnul Tsekov s-a înscris la un turneu de volei, dar a renunțat după un meci, din motive de sănătate. În februarie 2013, reclamantul a refuzat să mai participe la un alt turneu, din nou, din motive de sănătate. Domnul Tsekov a contestat aceste afirmații. Potrivit Guvernului, zona de plimbare a închisorii era dotată cu echipament pentru culturism pe care deținuții îl puteau folosi, iar autoritățile închisorii organizau cu regularitate concursuri de șah, table, bridge și Skanderbeg. Penitenciarul era, de asemenea, dotat cu o cameră de proiecție, unde bisericile adventistă și evanghelică proiectau filme cu teme religioase; domnul Tsekov nu a exprimat dorința de a participa la astfel de proiecții. Domnul Tsekov a susținut că de la sosirea sa în Penitenciarul Burgas a existat o singură proiecție.

41. Domnul Tsekov a făcut, de asemenea, referire la problemele cu care s-a confruntat cu privire la

comunicarea telefonică în exterior.

42. În cele din urmă, domnul Tsekov, care se pare că nu avea asigurare de sănătate, a susținut că îngrijirea medicală în penitenciar a fost inadecvată, neexistând medici calificați, ci doar un felcer care lucra în penitenciar, și nu erau puse la dispoziție medicamente gratuite. Un medic din exterior vizita penitenciarul de două ori pe săptămână și era aproape imposibil să fie examinat, având în vedere numărul mare de deținuți din penitenciar și obligația de a obține o programare. Potrivit Guvernului, domnul Tsekov fost tratat de două ori, în 2011 și în 2013, în spitalul-penitenciar din Sofia și într-un spital din Burgas.

C. Cauza domnului Simeonov

43. Domnul Simeonov a fost adus la Penitenciarul Burgas la 12 aprilie 2012 pentru a executa o pedeapsă de doi ani și jumătate de închisoare; a fost eliberat la 15 iulie 2014. Reclamantul a fost plasat în Unitatea 4. La 7 decembrie 2012, ca urmare a unei decizii a comisiei responsabile cu distribuirea deținuților, a fost transferat la Zhitarovo, unitate penitenciară cu regim deschis din cadrul Penitenciarului Burgas.

44. Domnul Simeonov a susținut că celula în care a fost cazat, celula nr. 309 la etajul al treilea, măsura aproximativ 20 metri pătrați și în ea se aflau 15 deținuți. În celulă nu exista apă curentă sau toaletă. Între orele 8 seara și 6 dimineața, perioadă în care se pare că celula era încuiată, deținuții erau obligați să folosească găleți pentru a-și face nevoile. Existau 4 toalete pe etaj, dar accesul la ele era limitat, deoarece erau folosite de circa 200 de deținuți. Potrivit Guvernului, celula nr. 309 măsura 29,82 metri pătrați și în ea se aflau 13 deținuți, ceea ce însemna 2,29 metri pentru fiecare deținut.

45. Domnul Simeonov a spus că i se permitea să facă un duș de două ori pe săptămână, între orele 1.30 pm - 5.30 pm. Baia, însă, care măsura 6 metri pătrați, avea doar un duș și două chiuvete și, de regulă, deținuții foloseau cutii mici ca să-și toarne apă pe ei. Dimensiunea băii și timpul alocat pentru duș făcea imposibil ca toți cei 200 de deținuți care foloseau baia să facă duș în mod corespunzător. Imediat lângă baie erau două containere de gunoi, pentru întregul etaj.

46. Potrivit domnului Simeonov, mulți deținuți din Penitenciarul Burgas sufereau de tuberculoză, ca urmare a condițiilor precare de igienă din acel loc. El nu a susținut însă că ar fi contractat boala. Potrivit Guvernului, în Penitenciarul Burgas au existat 6 cazuri înregistrate de tuberculoză în 2012, 4 cazuri în 2013 și 5 cazuri în 2014. Niciunul dintre acestea nu s-a produs în Unitatea 4 sau Unitatea 5.

47. Domnul Simeonov s-a plâns, de asemenea, că apelurile telefonice efectuate din închisoare erau scumpe, că magazinul alimentar din închisoare avea prețuri excesiv de mari și că îngrijirea medicală în închisoare era inadecvată.

D. Cauza domnului Yordanov

48. Din momentul încarcerării sale în Bulgaria în 2007, domnul Yordanov a fost plasat succesiv în Penitenciarul Sofia (2007), Penitenciarul Plevna (2007-2010), Penitenciarul Lovech (2010-2012) și Unitatea penitenciară Atlant, din localitatea Troyan (2012 - prezent).

1. Condițiile de detenție ale domnului Yordanov în Penitenciarul Sofia

49. Domnul Yordanov a fost plasat în Penitenciarul Sofia la 13 august 2007, pentru executarea unei pedepse de 17 ani de închisoare pronunțată de Tribunalul Sofia. Potrivit acestuia, nu a fost supus unui examen medical la sosirea în închisoare. Potrivit Guvernului, rapoartele medicale ale penitenciarului arată că domnul Yordanov a fost examinat medical la 13 august 2007 și s-a constatat că este sănătos, ne prezentând urme de violență. La 31 august 2007, domnul Yordanov a fost plasat sub regim „strict”. A fost distribuit inițial în Grupul de deținuți 8, unitatea de primire pentru noii deținuți. La 11 septembrie 2007, o comisie specială responsabilă cu distribuirea deținuților a decis să-l plaseze în Grupul 2, unde a rămas până la transferul său la Penitenciarul Plevna, câteva săptămâni mai târziu (a se vedea *infra*, pct. 51).

50. Guvernul a susținut că, la 31 august 2007, domnului Yordanov i-au fost puse la dispoziție două cearșafuri de pat, o față de pernă și două pături. În replică, domnul Yordanov a subliniat că aceasta a însemnat că a trebuit să se descurce fără cele de mai sus și să doarmă pe o saltea goală timp de 18 zile, între 13 și 31 august 2007. A mai susținut că nu i s-au dat tacâmuri și a fost forțat, ca și ceilalți deținuți, să mănânce cu mâinile din diversele pachete pe care le-a primit. În plus, penitenciarul nu avea suficiente mese și scaune și, drept urmare, deținuții erau obligați să mănânce stând pe pat. Mâncarea care i s-a dat era de foarte proastă calitate, cauzându-i deseori vărsături și diaree. Guvernul nu a contestat aceste afirmații.

2. Condițiile de detenție ale domnului Yordanov în Penitenciarul Plevna

51. La 4 octombrie 2007, domnul Yordanov a fost transferat la Penitenciarul Plevna.

52. Guvernul a susținut că, la 11 octombrie 2007, a fost plasat în Grupul de deținuți 6. Ulterior, a fost plasat în Grupul 5, care era format din infractori condamnați. La 14 august 2008, ca urmare a redeschiderii procesului penal împotriva sa de către Curtea Supremă de Casație la 20 februarie 2008, și a modificării situației sale procesuale, a fost plasat în Grupul 7, pentru persoane aflate în așteptarea procesului. La 1 martie 2010 a fost pus în Grupul 6, tot pentru persoane aflate în așteptarea procesului. După rămânerea definitivă a sentinței, prin hotărârea din 20 aprilie 2010 a Tribunalului Sofia, domnul Yordanov a fost plasat în Grupul 2, pentru persoane condamnate.

53. Domnul Yordanov a susținut că, în urma redeschiderii procesului împotriva sa de către Curtea Supremă de Casație la 20 februarie 2008, a fost transferat la unitatea pentru recidiviști a penitenciarului și, în ciuda numeroaselor sale plângeri, nu a fost transferat din acel loc până în anul 2010. În sprijinul acestei afirmații, a subliniat că două echipe de cercetare, menționate de reprezentantul său legal în cadrul procedurii, au vizitat Penitenciarul Plevna la 24 septembrie 2014 și au discutat cu guvernatorul-adjunct al penitenciarului, care a declarat că nu există înregistrări privind modul de distribuire a deținuților în perioada 2007-2010. Atât acesta, cât și membrii personalului penitenciarului au declarat la momentul respectiv că toți deținuții care nu erau condamnați definitiv erau plasați la etajul 4 al penitenciarului, unde celulele erau separate prin simple grilaje metalice care permiteau contactul liber între toți deținuții.

54. În momentul în care domnul Yordanov a fost transferat la Penitenciarul Plevna, celulele nu erau dotate cu toalete interioare sau apă curentă. Potrivit Guvernului, astfel de toalete au fost instalate la 1 septembrie 2008. Astfel, după închiderea celulei, la aproximativ orele 8 pm în fiecare seară, reclamantul era obligat să-și facă nevoile într-o găleată. Potrivit declarației unui alt deținut, celulele rămâneau încuiate între 8.30 pm și 5.30 am sau 5.45 am în timpul săptămânii și până la 6.30, la sfârșit de săptămână. Celulele erau descuiate până noaptea târziu permițând accesul la toaletele comune numai în perioadele în care în penitenciar se produceau epidemii de tulburări intestinale. Inițial, domnul Yordanov a fost cazat într-o celulă care măsura 9,5 pe 5,2 metri, în care se aflau între 15 și 22 de deținuți. După Crăciunul anului 2007, a fost cazat într-o celulă care măsura 5 pe 4 metri, în care se aflau alți 5 sau 6 deținuți. În ambele celule era o căte o singură găleată, de aproximativ 10 litri.

55. Guvernul a recunoscut că, în 2007, Penitenciarul Plevna era supraaglomerat. Spațiul total, pe etaje, al clădirii penitenciarului era de 984,02 metri pătrați. În 2007, penitenciarul caza 607 de deținuți; în anul 2008, 444 de deținuți; în 2009, 387 de deținuți; în 2010, 501 de deținuți. Suprafața etajului 4, unde se afla domnul Yordanov, era de 149,88 metri pătrați. În 2007, aici se aflau 76 de deținuți; în anul 2008, 56 de deținuți; în 2009, 42 de deținuți; în 2010, 36 de deținuți. Cu toate acestea, Guvernul a susținut că, la acel moment, condițiile din penitenciar erau pe deplin conforme cu cadrul legal aplicabil și a subliniat că, deși domnul Yordanov a adresat 6 plângeri autorităților penitenciarului, nu s-a plâns în privința condițiilor de detenție. În replică, domnul Yordanov a susținut că nu a făcut astfel de plângeri deoarece condițiile din penitenciar erau aceleași pentru toți deținuții, dar că, după cum rezultă dintr-o plângere depusă la 19 ianuarie 2010, a solicitat transferul la Penitenciarul Vratsa tocmai din cauza condițiilor precare din Penitenciarul Plevna. Această cerere de transfer a fost refuzată de autoritățile penitenciarului.

3. Condițiile de detenție ale domnului Yordanov în Penitenciarul Lovech

56. La 22 iulie 2010, domnul Yordanov a fost transferat la penitenciarul Lovech. Inițial a fost plasat în Grupul de deținuți 3, și apoi în grupurile de deținuți 2, 10 și 1.

57. Domnul Yordanov a susținut despre condițiile de detenție din această închisoare că au fost la fel de precare ca și în cele două închisori în care fusese plasat anterior. El a afirmat că, pe timpul iernii, încălzirea era pornită doar de 2 ori pe zi, timp de aproximativ 20 de minute. Ca urmare a acestui fapt și a celui că ferestrele nu se închideau în mod corespunzător, temperatura în celulă nu depășea niciodată 14 grade Celsius. Guvernul a susținut că boilerele de încălzire din Penitenciarul Lovech erau pornite de 2 ori pe zi, între aproximativ 2 ore și jumătate până la 4 ore. Dacă domnul Yordanov ar fi avut o problemă cu fereastra celulei, ar fi trebuit să o aducă în atenția persoanelor din conducerea penitenciarului, care ar fi luat măsuri pentru a o rezolva. Domnul Yordanov a replicat că, deși nu poate spune cât timp funcționau boilerele în fiecare zi, perioada de timp în care caloriferele din celula sa erau calde era de maxim 20 de minute.

58. Domnul Yordanov a mai susținut că a lucrat în atelierul închisorii, care nu era încălzit în mod corespunzător pe timpul iernii. Guvernul a susținut că atelierul era încălzit cu sobe cu lemne, iar atunci când era necesar și cu radiatoare electrice.

59. Domnul Yordanov a mai susținut că toaletele erau foarte murdare. Guvernul a susținut că era obligația deținuților să păstreze spațiul curat și că autoritățile penitenciarului le asigurau produse de curățenie în acest scop. Domnul Yordanov a replicat că, având în vedere sumele mici și calitatea scăzută a produselor de curățenie furnizate de autoritățile închisorii, nu ar fi fost posibilă curățarea în

mod corespunzător a toaletelor.

60. Domnul Yordanov a susținut că deținuții care petrecuseră mai puțin de 3 ani în închisoare nu aveau asigurări de sănătate și, drept urmare, nu a primit un tratament medical adecvat. Reclamantul a afirmat că, din cauza condițiilor precare de detenție, a suferit de colită cronică și parodontită și și-a pierdut 4 dinți. Guvernul a susținut că, în timp ce se afla în Penitenciarul Lovech, domnul Yordanov a mers la un medic dentist de 2 ori, la 30 iulie 2010, când i s-a extras un dinte pentru a-i trata parodontita, și la 21 februarie 2011, când i s-au prescris medicamente împotriva sângerării gingiilor. Domnul Yordanov a replicat că, deși nu avea asigurare de sănătate în timp ce se afla în Penitenciarul Plevna, medicul dentist rezident de acolo i-a dat medicamentele necesare, gratuit. Cu toate acestea, în Penitenciarul Lovech, deși avea deja asigurare de sănătate, nu i s-au dat medicamente gratuit și a întâmpinat mari dificultăți în obținerea medicației.

4. Condițiile de detenție ale domnului Yordanov în Unitatea penitenciară din localitatea Troyan

61. La 21 ianuarie 2012, domnul Yordanov a fost transferat la Unitatea penitenciară Atlant, unitate penitenciară cu regim închis din cadrul Penitenciarului Lovech, din localitatea Troyan. El s-a plâns de supraaglomerare și a spus că, și aici, condițiile au fost similare cu cele din penitenciarele în care a fost cazat anterior. În conformitate cu cele două declarații date de alți deținuți, prezentate de domnul Yordanov, în 2013 și în 2014 a fost cazat într-o celulă care măsura 62,8 metri pătrați, împreună cu între 14 și 22 de deținuți. Celula avea zece paturi supraetajate și o toaletă în colț, toate acestea reducând și mai mult spațiul locuibil. Guvernul a susținut că Unitatea penitenciară Atlant este una dintre cele mai bine încălzite unități penitenciare din țară și că temperatura din spațiile locuite era întotdeauna adecvată. Un deținut era desemnat responsabil pentru supravegherea centralei și o supraveghere constant, rămânând acolo chiar și peste noapte.

5. Cauze care par să fi fost aduse în fața instanțelor de domnul Yordanov în legătură cu condițiile sale de detenție

62. La sfârșitul anului 2010, domnul Yordanov a formulat o plângere în temeiul art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii (a se vedea *infra*, pct. 125), în ceea ce privește condițiile de detenție din Penitenciarul Sofia, în care se aflase mai devreme în luna respectivă. A solicitat 1 000 BGN cu titlu de daune morale. Prin hotărârea din 10 aprilie 2012 (пеш. № 1997 от 10 април 2012 г. по адм. д. № 9619/2010 г., АС-София град), Curtea Administrativă Sofia a constatat, în ceea ce privește condițiile de detenție ale domnului Yordanov în Penitenciarul Sofia între 15 și 17 decembrie 2010 – lipsa geamurilor la ferestre într-o perioadă foarte rece de iarnă, igiena slabă, lipsa unei separări corespunzătoare între toaletă și restul celei – , că nu au fost respectate standardele minime stabilite în Legea din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă și normele sale de aplicare (a se vedea *infra*, pct. 107-120). Instanța a făcut trimitere, de asemenea, la art. 3 din Convenție. Având în vedere totuși perioada mică de timp – mai puțin de 48 de ore – pe care domnul Yordanov a petrecut-o în aceste condiții, instanța a decis să îi acorde 100 BGN. Direcția Generală pentru Executarea Pedepselor a formulat recurs, iar prin hotărârea din 4 aprilie 2013 (пеш. № 4688 от 4 април 2013 г. по адм. д. № 7759/2012 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut în întregime dispozitivul hotărârii primei instanțe.

63. La 13 aprilie 2011, domnul Yordanov a formulat o nouă plângere în temeiul art. 1 din Legea din 1988 (a se vedea *infra*, pct. 125) în ceea ce privește condițiile de detenție din celula de transfer a Penitenciarului Sofia, între 3 și 7 aprilie 2011, și faptul că autoritățile penitenciarului nu i-au asigurat o masă caldă între 7 și 8 aprilie 2011. El a solicitat 1 000 BGN cu titlu de daune morale pentru stresul suferit ca urmare a condițiilor precare din celulă, 1 000 BGN cu titlu de daune morale pentru faptul că celula era infestată cu șobolani și 1 000 BGN cu titlu de daune morale pentru faptul că nu a primit o masă caldă. Prin hotărârea din 1 aprilie 2013 (пеш. № 2146 от 1 април 2013 г., по адм. д. № 3060/2011 г., АС-София-град), Curtea Administrativă Sofia a decis, având în vedere, între altele, art. 3 din Convenție, că condițiile precare ale celei în care a fost ținut domnul Yordanov, prezența șobolanilor în celulă și lipsa unei alimentații adecvate i-au produs acestuia un prejudiciu moral. Instanța i-a acordat 100 BGN pentru primul capăt de cerere, 300 BGN pentru al doilea capăt de cerere și 100 BGN pentru al treilea capăt de cerere. Prin hotărârea din 17 ianuarie 2014 (пеш. № 619 от 17 януари 2014 г. по адм. д. № 9147/2013 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea, a respins parțial plângerea și a retrimis parțial cauza la rejudecare. Instanța a decis, făcând trimitere la hotărârea Curții în *Shahanov împotriva Bulgariei* (nr. 16391/05, 10 ianuarie 2012), că prima instanță, în mod eronat, a examinat separat primul și al doilea capăt de cerere. Abordarea corectă ar fi fost să le examineze coroborat și să se concentreze pe efectul lor cumulativ asupra stării deținuțului. Această parte a cauzei trebuia așadar retrimisă la rejudecare. Capătul de cerere legat de faptul că domnului Yordanov nu i s-a asigurat o masă caldă a fost, la rândul său, considerat nefondat, deoarece au existat probe că i s-a dat un pachet cu alimente cu suficiente calorii. Procedura legată de trimiterea cauzei spre rejudecare se pare că este încă pendinte.

64. În 2012, domnul Yordanov a formulat o plângere în temeiul art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii (a se vedea *infra*, pct. 125) în ceea ce privește condițiile de detenție din Penitenciarul Stara Zagora, în care a fost transferat între 21 și 22 mai 2012. El a susținut că a fost supus la rele tratamente, deoarece, la început, a fost plasat, aproximativ o oră, împreună cu alți 15 deținuți, într-o celulă care măsura 2 pe 2 metri, iar apoi a fost mutat într-o celulă care măsura 2 pe 2,5 metri, în care aflau alți 3 deținuți. Această celulă nu avea apă curentă, toaletă sau acces adecvat la lumină naturală și aer. Prin hotărârea din 11 martie 2013 (пеш. № 92 от 11 март 2013 г. по адм. д. № 800/2012 г., АС-Велико Търново), Curtea Administrativă Veliko Târnovo a respins cererea, constatând că art. 43 alin. (3) din Legea din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă, care stabilea o cerință minimă de 4 metri pătrați de spațiu per deținut, precum și art. 20 alin. (3) din Normele de aplicare ale acestei legi, care dispunea obligația existenței toaletelor în celule și a apei curente, nu intraseră încă în vigoare (a se vedea *infra*, pct. 115, 118 și 119). Prin urmare, autoritățile penitenciarului nu au acționat cu nerespectarea legii plasându-l pe domnul Yordanov în cele 2 celule. Domnul Yordanov a formulat recurs. Prin hotărârea din 17 februarie 2014 (пеш. № 2204 от 17 февруари 2014 г. адм. д. № 5584/2013 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea primei instanțe și a retrimis cauza la rejudecare. Aceasta a observat că instanța de fond a chemat în judecată, în calitate de pârât, și Administrația Penitenciarului Stara Zagora, care nu putea fi considerată pârât în cazul unei acțiuni în temeiul art. 1 din Legea din 1988. Prin urmare, hotărârea a fost respinsă ca inadmisibilă. Procesul privind trimiterea cauzei la rejudecare este încă pe rolul instanței.

E. Cauza domnului Zlatev

65. Domnul Zlatev se află în detenție în Penitenciarul Burgas din 10 septembrie 2002, pentru executarea unei pedepse de 14 ani de închisoare. În cursul detenției a fost transferat în diferite unități. Potrivit informațiilor prezentate de Guvern, la 24 ianuarie 2005, a fost plasat în Unitatea 2, unitate de maximă securitate. La 22 iunie 2005, a fost mutat la Unitatea 4, dar la 5 mai 2006 a fost mutat înapoi la Unitatea 2. La 11 aprilie 2007, a fost transferat la Zhitarovo, unitate penitenciară cu regim deschis din cadrul Penitenciarului Burgas, dar la 14 decembrie 2007 a fost mutat înapoi la Unitatea 4. La 14 martie 2008 a fost mutat la Unitatea 8. La 16 iunie 2008, a fost din nou transferat la Zhitarovo, unitate penitenciară cu regim deschis. La 18 ianuarie 2009, a evadat, dar a fost recapturat la 23 aprilie 2009. La 8 mai 2009, a fost din nou plasat în Unitatea 2, unitatea de maximă securitate. La 1 iunie 2009, a fost mutat în Unitatea 8, la 4 iunie 2010, în Unitatea 7, la 13 ianuarie 2012, în Unitatea 5, iar la 3 octombrie 2013, în Unitatea 3.

66. În 1980 sau 1984, brațul stâng al domnului Zlatev a fost amputat de la încheietura mâinii, în urma unei traume suferite în timp ce era recrut în armată. Din 1983, suferă de astm bronșic. De la momentul încarcerării a fost plasat în spitalul penitenciarului Lovech pentru a fi tratat de astm de cel puțin 7 ori, ultima dată aparent în mai-iunie 2011. Potrivit Guvernului, domnul Zlatev a primit îngrijirea medicală și medicamentele necesare.

67. Domnul Zlatev s-a plâns de supraaglomerare și a declarat că celula lui măsura 15 metri pătrați și în ea se aflau 20 de deținuți. El a susținut că nu exista lumină suficientă în celulă și că deținuții erau obligați să folosească găleți pentru a-și face nevoile noaptea. De asemenea, a susținut că existau doar patru toalete turcești, două chiuvete și un duș, pentru 177 de deținuți, la etajul la care era cazat. Potrivit Guvernului, toaletele erau dezinfectate cu soluție de clor o dată pe lună.

68. Domnul Zlatev s-a plâns, de asemenea, de igiena precară din cantina penitenciarului. Potrivit susținerilor acestuia, drept urmare, deținuții sufereau în mod curent de infecții stomacale și intestinale. Potrivit Guvernului, igiena din cantina penitenciarului era menținută de 4 deținuți cărora le fusese atribuită această sarcină de către guvernatorul penitenciarului. Ei făceau curățenia în cantină de 4 ori pe zi, după fiecare masă. O dată pe săptămână, cantina era dezinfectată cu pastile de clor. Între 2012 și 2014, nu au fost înregistrate cazuri de tulburări intestinale printre deținuții grupurilor 4 și 5.

69. La 22 martie 2013, domnul Zlatev și-a turnat apă clocotită pe piciorul stâng, fie ca urmare a unui incident, fie ca un act de autovătămare. A fost trimis de urgență la un spital din Burgas, și apoi transferat la un spital special pentru deținuți din Sofia, unde a fost tratat între 23 martie și 5 aprilie 2013. După întoarcerea în penitenciar, s-a comportat agresiv și suicidal, ceea ce a făcut necesară plasarea sa în instituții psihiatrice pentru deținuți, între 19 aprilie și 7 mai 2013, 17 și 23 iunie 2013, 23 august și 12 septembrie 2013. La 8 octombrie 2013, o comisie medicală specială a constatat că trebuie clasificat ca persoană cu 84% grad de handicap, întrucât avea brațul stâng lipsă, leziuni la picioare în urma incidentului din 22 martie 2013, precum și ca urmare a problemelor sale mentale.

70. În octombrie 2014, domnul Zlatev a înghițit patru ace și, ca urmare a durerilor de stomac, la 20 octombrie 2014 a fost internat de urgență într-un spital din Burgas, unde a suferit o intervenție chirurgicală la nivelul abdomenului. A fost externat din spital la 29 octombrie 2014 și plasat într-o celulă încuiată permanent din Unitatea 2, unitate de maximă securitate.

II. Rapoarte privind condițiile din instituțiile corecționale bulgare

Rapoarte ale Comitetului pentru Prevenirea Torturii și a Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante

1. Raport privind vizita din septembrie 2006

71. O delegație a Comitetului pentru Prevenirea Torturii și a Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante („CPT”) a vizitat Bulgaria între 10 și 21 septembrie 2006. În raportul care a urmat [CPT/Inf (2008) 11], publicat la 28 februarie 2008, CPT a remarcat următoarele în ceea ce privește, în special, suprapopularea din Penitenciarul Plevna (notele de subsol au fost omise):

„63. Supraaglomerarea închisorilor din Bulgaria rămâne un subiect de interes deosebit. La momentul vizitei din 2006, numărul total de deținuți era de aproximativ 11 500, în timp ce capacitatea maximă oficială (calculată pe baza a 6 m² de spațiu de locuibil per deținut) era de 5 828. Conform statisticilor furnizate de Direcția generală pentru executarea pedepselor, supraaglomerarea din sistemul penitenciar era în medie 197%, iar în unele penitenciare (de exemplu, Burgas și Plevna) se depășea 300%.”

2. Raport privind vizita din octombrie 2010

72. O delegație a CPT a vizitat Bulgaria între 18 și 29 octombrie 2010. În raportul care a urmat [CPT/Inf (2012) 9], publicat la 15 martie 2012, CPT a remarcat următoarele (notele de subsol, cu excepția notei de subsol 26, au fost omise):

„106. [...] Penitenciarul Varna este o instituție pentru adulți de sex masculin (arestați preventiv și condamnați), formată dintr-un penitenciar de tip închis și două unități penitenciare cu regim deschis. Clădirea penitenciarului de tip închis a fost construită la sfârșitul anilor 1920, într-o zonă care se afla la acel moment la marginea Varnei și care acum este una dintre zonele rezidențiale ale orașului. Cu o capacitate de 350 de locuri, în penitenciarul de tip închis se aflau în prima zi a vizitei 528 de deținuți, dintre care 82 în arest preventiv, iar restul condamnați (inclusiv 18 de deținuți condamnați pe viață).

[...]

107. În penitenciarul de tip închis, cazarea deținuților era asigurată într-o clădire în formă de cruce pe trei nivele, cu trei aripi cu un total de aproximativ 70 de celule de diferite dimensiuni, a patra aripă fiind ocupată de centrul medical, sala de cinema și camerele de vizitare. Deținuții erau distribuiți în nouă grupuri, în funcție de regimul și criteriile legale [la parter, Grupul 1 (deținuți condamnați cu probleme de sănătate și cei care lucrau), Grupul 2 (deținuți condamnați care lucrau) și Grupul 3 (deținuți condamnați și alți deținuți cu regim special). La primul etaj, Grupul 4 (unitatea de primire și deținuți în arest preventiv), grupurile 5 și 6 (deținuți în arest preventiv). La etajul al doilea, grupurile 7, 8 și 9 (deținuți condamnați)].

Situația era marcată de o supraaglomerare extremă, care exacerba **condițiile materiale** deja problematice ale unei clădiri vechi de 80 de ani, și acest fapt avea repercusiuni negative asupra tuturor celorlalte aspecte ale vieții. În cele mai multe celule, spațiul disponibil per deținut era în cel mai bun caz în jurul valorii de 2 m² și ocazional puțin peste 1 m² per persoană. Cele mai rele condiții au fost constatate la ultimul nivel al clădirii (grupurile 8 și 9). Celulele erau dotate cu paturi supraetajate cu două sau trei nivele, distanța dintre al treilea nivel al paturilor și plafon fiind de doar aproximativ 50 cm. În celulele mai mari, deținuții aveau pături atârinate în jurul paturilor, pentru a crea o oarecare intimitate; drept urmare, celulele arătau ca un labirint de zone ecranate, controlul efectuat de personal fiind dificil de realizat. Mai mult, accesul la lumina naturală și ventilație reprezentau o problemă din cauza supraaglomerării și a efectelor conexe.

Din cauza lipsei de finanțare, nu fuseseră făcute renovări majore de ani de zile, iar clădirea era extrem de degradată (pereți afectați de igrasie, suprafețe de podea rupte, geamuri lipsă, cabluri electrice defecte). Cu excepția câtorva celule (de exemplu, cele în care se aflau deținuții care lucrau, din grupurile 1 și 2), igiena generală era precară și unii deținuți se plâneau de infestare cu gândaci și alte insecte. În plus, starea paturilor și a lenjeriei de pat era departe de a fi adecvată, iar delegația a observat că unii deținuți nu aveau nici saltea, nici lenjerie de pat.

108. Una dintre cele trei aripi ale clădirii, în care se aflau grupurile 2, 5 și 8, avea băi în celulă (toaletă și chiuvetă) care fuseseră instalate cu câțiva ani înainte. Cu toate acestea, partiționarea – existat doar un zid, mic pe o parte a toaletei – era în mod clar inadecvată.

Restul celulelor nu aveau **instalații sanitare** integrale. În timpul zilei, deținuții puteau circula în

jurul unităților în care se aflau și accesul la toaletă nu reprezenta o problemă (fiecare unitate avea grupuri sanitare comune). Cu toate acestea, noaptea, efectivul scăzut al personalului nu permitea accesul la toalete și deținuții erau obligați să-și facă nevoile în găleți, în interiorul celulelor. În plus, în unitatea de primire, deținuții erau încuiați și, din câte se pare, erau scoși la toaletă doar de 3 ori pe zi. De asemenea, trebuie remarcat faptul că grupurile sanitare comune erau degradate, murdare și insuficiente pentru numărul deținuților (de exemplu, în Grupul 1, exista o singură toaletă și două chiuvete pentru aproximativ 60 de deținuți, în Grupa 7, două toalete și trei chiuvete pentru aproximativ 100 de deținuți).

109. Deținuții puteau face **un duș** o dată pe săptămână (iar cei care lucrau, zilnic). Baia, situată în subsolul clădirii, era întunecoasă și degradată (geamuri sparte, dușuri lipsă, pereți și suprafețe de podea deteriorate). La fel ca și în Penitenciarul Plovdiv, nu se puneau la dispoziție în mod centralizat alte articole sanitare în afară de săpun.

Spălătoria penitenciarului avea echipament limitat și învechit (două mașini de spălat și două uscătoare), iar deținuții erau obligați să spele și să-și usuce hainele în celule.

110. Acumularea factorilor negativi menționați anterior (supraaglomerare extremă, acces problematic la toaletă, condiții neigienice) puteau conduce cu ușurință la o situație care să fie considerată tratament inuman și degradant.

Directorul Penitenciarului Varna a informat delegația că a fost identificat un teren pentru o nouă închisoare, dar nu existau planuri pentru a începe construcția, din cauza lipsei de fonduri. Așa cum s-a menționat anterior, noua Lege privind executarea pedepselor și arestarea preventivă prevede un minimum de 4 m² de spațiu locuibil per deținut, un standard care ar trebui să înceapă să se aplice din 2012. Având în vedere starea actuală a Penitenciarului Varna și lipsa unor planuri pentru renovarea sau extinderea acestuia, este dificil de prognozat modul în care autoritățile bulgare vor putea respecta acest standard în termenul stabilit.

CPT recomandă ca autoritățile bulgare să depună toate eforturile, în limitele competențelor lor, pentru a oferi o soluție durabilă la problema supraaglomerării Penitenciarului Varna și la celelalte deficiențe care rezultă. Având în vedere starea de degradare a clădirii, schimbarea Penitenciarului Varna ar trebui considerată o prioritate. Între timp, Comitetul recomandă luarea următoarelor măsuri în Penitenciarul Varna:

- să se elimine cel de-al treilea nivel la paturile supraetajate;
- să se asigure că fiecare deținut are o saltea, pături și lenjerie de pat;
- să se asigure că toți deținuții au acces la toaletă și să întrerupă utilizarea găleților;
- să îmbunătățească starea instalațiilor sanitare comune;
- să pună la dispoziție toalete din celule, cu o separare completă;
- să renoveze și să extindă baia închisorii;
- să crească frecvența dușurilor pentru deținuți, în temeiul art. 19.4 din Regulile penitenciare europene;
- să se asigure că toți deținuții au acces la o gamă de produse de igienă de bază și să li se pună la dispoziție materiale pentru curățarea celulelor;
- să se asigure că dezinfecția spațiilor instituției este realizată într-un mod eficient și la intervale adecvate.

111. Delegația a primit numeroase plângeri cu privire la calitatea precară și cantitatea insuficientă de **alimente**. Ouăle, produsele lactate și fructele se regăsesc foarte rar în meniu. Deținuții își completeau hrana prin pachetele alimentare primite de la familie și prin cumpărarea de produse alimentare de la magazinul penitenciarului. De asemenea, este surprinzător faptul că toate produsele – inclusiv pâinea – erau furnizate centralizat de la Sofia (aproape 500 de km), zilnic.

Hrana era servită într-o sală de mese situată la subsolul clădirii.

CPT recomandă să se ia măsuri pentru a se revizui calitatea și cantitatea alimentelor furnizate în Penitenciarul Varna.”

3. Raport privind vizita din mai 2012

73. O delegație a CPT a vizitat Bulgaria între 4 și 10 mai 2012. În raportul care a urmat [\[CPT/Inf](#)

(2012) 32], publicat la 4 decembrie 2012, CPT a remarcat următoarele (notele de subsol au fost omise):

„2. [...] Comitetul a primit recent rapoarte care indică o înrăutățire și mai gravă a condițiilor din Penitenciarul Varna, precum și privind condițiile foarte precare de detenție din Penitenciarul Burgas, ultima instituție vizitată de CPT în 2002. CPT a decis așadar să viziteze Bulgaria pentru a examina la fața locului măsurile luate de autorități pentru a pune în aplicare recomandările relevante ale Comitetului, conținute în rapoartele privind vizitele anterioare, în special pentru a examina tratamentul și condițiile de detenție actuale ale deținuților din penitenciarele Burgas și Varna.

[...]

6. [...] CPT este îngrijorat să constate că, în Penitenciarul Burgas, personalul a încercat să creeze o impresie nerealistă atât prin ascunderea unor probleme, cât și prin încercarea de inducere în eroare a delegației. În plus, personalul a încercat să afle care sunt deținuții cu care a vorbit delegația și care au furnizat informații în legătură cu acuzațiile de rele tratamente. Personalul a și amenințat o serie de deținuți că nu ar fi în interesul lor să continue să discute cu delegația. O astfel de acțiune este în întregime incompatibilă cu principiul cooperării, care reprezintă nucleul Convenției, precum și cu confidențialitatea care se aplică, în virtutea Convenției, interviurilor Comitetului cu persoanele aflate în detenție.

[...]

7. [...] CPT este extrem de îngrijorat de faptul că nu s-a făcut aproape niciun progres în ceea ce privește o serie de probleme evidențiate în rapoartele privind vizitele anterioare ale Comitetului, de exemplu, în ceea ce privește tratamentul deținuților de către personalul închisori, violența dintre deținuți, supraaglomerarea închisorilor, furnizarea asistenței medicale pentru deținuți, utilizarea constrângerii, condițiile materiale, efectivul personalului închisori, disciplina și segregarea, precum și contactul cu lumea exterioară.

[...]

10. La început, Directorul general al Direcției generale pentru executarea pedepselor („GDIN”) a recunoscut că, de la ultima vizită a CPT în 2010, au fost realizate foarte puține progrese în ceea ce privește reforma sistemului penitenciar. El a declarat că actuala criză economică a împiedicat punerea în aplicare a diverselor proiecte și a împiedicat eforturile emergente constatate în timpul vizitei din 2010. De exemplu, nu a fost făcută nicio investiție importantă pentru a îmbunătăți condițiile materiale în penitenciare și delegația a fost informată că aplicarea cerinței legale de 4 m² de spațiu locuibil per deținut (amănată inițial până în 2012) este probabil să fie amănată în continuare, de data aceasta până în 2019. În plus, nu s-au produs îmbunătățiri semnificative în ceea ce privește asigurarea lucrului pentru deținuți.

Supraaglomerarea rămâne o problemă majoră în sistemul penitenciar din Bulgaria, cu o populație penitenciară din nou în creștere (9 788 la momentul vizitei din 2012). Delegația a observat niveluri îngrijorătoare de supraaglomerare în toate secțiunile celor două penitenciare vizitate (a se vedea pct. 22). Totodată, din informațiile furnizate de autorități a reieșit că recurgerea la punerea în libertate sub supraveghere a rămas la același nivel și că nivelul recurgerii la liberarea anticipată a crescut doar foarte puțin după vizita din 2010.

În ceea ce privește planurile de a construi trei noi penitenciare în Bulgaria (respectiv la Burgas, Varna și Sofia), punerea lor în aplicare a fost amănată.

11. CPT înțelege pe deplin că situația economică generală din Bulgaria îngreunează planurile de a actualiza și, mai precis, de a extinde spațiile penitenciare. Altfel spus, chiar dacă circumstanțele economice ar fi mai favorabile, CPT are dubii că asigurarea de spații suplimentare ar oferi în sine o soluție de durată pentru problema supraaglomerării penitenciarelor. Orice strategie de reducere sustenabilă a populației din penitenciare trebuie să includă o varietate de măsuri pentru a asigura că pedeapsa cu închisoarea (fie în așteptarea procesului, fie în urma condamnării) este de fapt o măsură de ultimă instanță. Acest lucru presupune, în primul rând, un accent pe măsurile neprivative de libertate în perioada anterioară aplicării unei pedepse și disponibilitatea sistemului judiciar, în special în cazurile mai puțin grave, de a găsi alternative la pedepsele privative de libertate, odată cu încurajarea folosirii acestor opțiuni. În plus, adoptarea de măsuri care să faciliteze reintegrarea în societate a persoanelor care au fost private de libertate ar putea reduce rata recidivei.

CPT recomandă autorităților bulgare să-și intensifice eforturile de combatere a supraaglomerării penitenciarelor prin punerea în aplicare a unor politici menite să limiteze

sau să ajusteze numărul persoanelor trimise la închisoare. În acest sens, autoritățile bulgare ar trebui să fie ghidate de Recomandarea Rec(99)22 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind suprapopularea în închisori și inflația populației încarcerate, Recomandarea Rec(2000)22 privind perfecționarea implementării normelor europene cu privire la sancțiunile și măsurile comunitare, Recomandarea Rec(2003)22 privind liberarea condiționată (eliberare din închisoare condiționată de o conduită ireproșabilă), Recomandarea Rec(2006)13 privind cercetarea în stare de arest preventiv condițiile de desfășurare și măsurile de protecție împotriva abuzurilor, precum și Recomandarea Rec(2010)1 cu privire la Regulile de Probațiune ale Consiliului Europei.

În plus, CPT recomandă să se facă eforturi pentru a se intensifica instruirea procurorilor și judecătorilor, cu scopul de a promova recurgerea la măsuri alternative la pedeapsa cu închisoarea.

12. CPT este, de asemenea, foarte preocupat de lipsa progreselor în ceea ce privește **efectivul personalului din penitenciare**; a rămas total insuficient spre a oferi o bază solidă pentru îmbunătățirea tratamentului deținuților. De fapt, efectivul actual inadecvat al personalului, combinat cu supraaglomerarea în continuă creștere, poate avea consecințe grave pentru securitatea generală a penitenciarelor și securitatea personală atât a personalului, cât și a deținuților (a se vedea pct. 52).

13. În plus, CPT a fost surprins de numărul foarte mare de acuzații de **practici corupte** ale personalului penitenciar primite de la penitenciarele Burgas și Varna; delegația CTP a avut impresia că fenomenul corupției este unul endemic în ambele instituții. În ceea ce privește Penitenciarul Burgas în special, fenomenul pare să se extindă la conducerea superioară. Acuzațiile se referă la deținuți cărora li s-a cerut să plătească bani personalului penitenciarului/medical pentru a li se permite să beneficieze de servicii prevăzute de lege (de exemplu, accesul la asistență medicală, transferul către spitale, transferul la unități penitenciare cu regim deschis, liberare condiționată) sau pentru a primi anumite privilegii (accesul la muncă, de exemplu). Indiferent dacă fiecare dintre acuzații este sau nu întemeiată, frecvența, consistența și gravitatea acuzațiilor comunicate în timpul vizitei reprezintă un indiciu clar al unei probleme majore. CPT dorește să sublinieze că simpla convingere extinsă legată de existența unei culturi a corupției într-un loc de detenție aduce în urma sa discriminare, violență, insecuritate și, în cele din urmă, o pierdere de respect față de autoritate. **CPT solicită autorităților bulgare să ia măsuri decisive pentru a combate fenomenul corupției în toate penitenciarele. Personalului din penitenciare și funcționarilor publici care au legătură cu sistemul penitenciar trebuie să li se transmită un mesaj clar că a solicita avantaje de la deținuți sau rudele acestora nu este acceptabil; acest mesaj trebuie repetat într-o formă adecvată, la intervale corespunzătoare.**

În acest sens, CTP recomandă efectuarea unei anchete extinse și independente în cazul acuzațiilor de corupție din penitenciarele Burgas și Varna; CPT ar dori să fie informat cu privire la rezultatul anchetei menționate anterior și asupra acțiunilor întreprinse drept rezultat.

[...]

19. Delegația a notat numeroase afirmații de violență între deținuți, atât la Penitenciarul Burgas, cât și la cel de la Varna (inclusiv intimidare verbală și fizică), și chiar a asistat la astfel de episoade. Acest fapt nu a fost surprinzător, având în vedere combinația dintre supraaglomerarea gravă și efectivul extrem de scăzut al personalului din ambele unități.

În ciuda recomandărilor repetate pe această temă, constatările din urma vizitei din 2012 sugerează că au fost realizate foarte puține progrese în combaterea violenței dintre deținuți. Comitetul trebuie să sublinieze din nou că obligația de diligență pe care o au autoritățile penitenciarului față de deținuții aflați în sarcina lor include responsabilitatea de a-i proteja de ceilalți deținuți care încearcă să le facă rău. În special, personalul penitenciarului trebuie să fie atent la semnele apariției unor probleme și să fie atât pregătit, cât și instruit corespunzător pentru a interveni. O astfel de capacitate de a interveni va depinde desigur, printre altele, de un raport adecvat personal/deținut și de asigurarea instruirii inițiale și avansate corespunzătoare pentru toți membrii personalului. În plus, sistemul penitenciar în ansamblu trebuie să-și dezvolte capacitatea de a se asigura că nu sunt plasate împreună categorii potențial incompatibile de deținuți. **CPT solicită autorităților bulgare să elaboreze o strategie națională pentru a aborda problema violenței dintre deținuți, pentru a se asigura că toți deținuții sunt ținuti în detenție în condiții de siguranță.**

[...]

C. Condițiile de detenție din penitenciarele Burgas și Varna

1. Condiții materiale

21. De la început, trebuie subliniat faptul că, pentru CPT, condițiile materiale în care erau obligați să trăiască deținuții în aceste două penitenciare învechite, de multe ori timp de ani de zile, reprezintă un motiv serios de îngrijorare. În ceea ce privește în special secțiunea cu regim de tip închis a Penitenciarului Varna, nu s-a făcut mai nimic pentru a pune în aplicare recomandările formulate de CPT în urma vizitei sale în 2010.

22. La momentul vizitei, erau 560 deținuți în secțiunea cu regim de tip închis a Penitenciarului Varna, la o capacitate oficială de 350, dintre care 87 erau în arest preventiv, iar restul condamnați (inclusiv 19 deținuți condamnați pe viață). În ceea ce privește Penitenciarul Burgas, erau 940 deținuți în secțiunea cu regim de tip închis, la o capacitate oficială de 371, dintre care 125 erau în arest preventiv, iar restul condamnați (inclusiv 27 de deținuți condamnați pe viață).

Așa cum era de așteptat, în lumina cifrelor tocmai menționate, cele mai multe dintre spațiile în care se aflau deținuții erau extrem de **supraaglomerate**. În Penitenciarul Varna, spațiul locuibil per deținut era în cel mai bun caz în jurul valorii de 2 m² și, în multe dintre dormitoare, abia dacă era de un m². În Penitenciarul Burgas, situația era și mai gravă, cu mai puțin de un m² de spațiu per deținut, în multe dintre dormitoare. Nesurprinzător, nu fiecare deținut avea un pat și unii dintre deținuți erau obligați fie să împartă patul, fie să doarmă pe o saltea pe podea.

Un nivel atât de scandalos de supraaglomerare poate fi considerat în sine a fi inuman și degradant din punct de vedere fizic (în pofida faptului că majoritatea deținuților puteau circula pe coridoare, o mare parte a zilei). Situația era agravată de faptul că ambele penitenciare se aflau într-o stare avansată de degradare și insalubritate. Trebuie remarcat în această privință că celulele erau infestate cu gândaci, insecte și alte dăunătoare.

23. În ambele penitenciare, majoritatea deținuților aveau acces în timpul zilei la **grupurile sanitare** comune, situate pe coridoare (de obicei, un jgheab cu robinete și toalete de tip turcesc, fără sistem de tragere a apei). Aceste instalații erau însă foarte degradate și murdare și, în unele cazuri, există scurgeri din conductele de canalizare pe podea. Noaptea, deținuții erau obligați să-și facă nevoile în găleți, în interiorul celulelor.

În privința deținuților din unitățile de primire, aceștia rămâneau închiși în celule, având acces la o toaletă adecvată doar de 3 ori pe zi. Un număr mic de celule din Penitenciarul Varna era dotat cu toaletă în celule, dar fără partiție.

24. Deținuții din ambele penitenciare puteau face **duș** de două ori pe săptămână, ceea ce reprezintă o evoluție pozitivă față de situația observată în trecut. Cu toate acestea, în Penitenciarul Varna, baia deținuților era în continuare degradată și neigienică. Băile din Penitenciarul Burgas erau, de asemenea, degradate (unele aveau geamuri sparte, de regulă nu existau capete de duș, pereții și suprafețele băii erau distruse) și murdare.

Singurul produs de **igienă personală** pus la dispoziția deținuților din ambele penitenciare era o bucată mică de săpun pe lună.

25. În concluzie, condițiile materiale din penitenciarele Burgas și Varna erau total inacceptabile și, ca atare, puteau fi considerate drept inumane și degradante.

Delegația a fost informată că, la Penitenciarul Varna, existau planuri privind renovarea Unității penitenciare „Razdelna” pentru a o transforma într-o unitate penitenciară cu regim închis și pentru a reduce supraaglomerarea din penitenciarul de tip închis. În ceea ce privește Penitenciarul Burgas, fost sediu de poliție și de brigadă de pompieri, situat în satul Debelt, la aproximativ 18 km depărtare, acesta urma să fie renovat și transformat într-o unitate de tip închis, cu o capacitate prevăzută de aproximativ 400 de deținuți; unele activități de renovare fuseseră deja efectuate, dar au fost oprite din cauza lipsei de fonduri.

Cu toate acestea, este clar că soluționarea pe deplin a situației actuale a penitenciarelor de la Burgas și Varna va necesita luarea unor măsuri mai radicale. Înlocuirea acestor două penitenciare învechite și degradate cu unități noi este singura soluție viabilă pe termen lung. În acest sens, **CPT dorește să primească o evaluare realistă a momentului în care planurile pentru noile penitenciare de la Burgas și Varna ar putea fi realizate** (a se vedea *supra*, pct. 10). Între timp, trebuie luate măsuri ferme pentru reducerea suprapopulării penitenciarelor Burgas și Varna. În acest sens, **cea mai mare prioritate ar trebui acordată proiectelor menționate la punctul precedent**. Desigur, punerea în aplicare efectivă a recomandării generale prevăzute la pct. 11 este, de asemenea, de o importanță crucială în acest context.

În plus, **Comitetul recomandă să fie luate imediat măsuri în penitenciarele Burgas și Varna pentru:**

- **a se asigura că fiecare deținut are un pat, o saltea curată, precum și păaturi și lenjerie de pat (spălate la intervale regulate);**
- **a se asigura că toți deținuții au acces la o instalație sanitară adecvată în orice moment, inclusiv noaptea; trebuie să se renunțe să se mai folosească găleți;**
- **a îmbunătăți starea instalațiilor sanitare comune;**
- **a pune la dispoziție toalete în celule, cu o partiție completă a plafonului;**
- **a renova complet băile penitenciarelor și pentru a mări spațiul din Penitenciarul Varna;**
- **a se asigura că toți deținuții au acces la gama de produse de igienă de bază și că le sunt puse la dispoziție materiale pentru a face curățenie în celule;**
- **a se asigura că dezinfecția spațiilor instituțiilor se realizează într-un mod eficient și la intervale regulate.**

2. Activități

26. În penitenciarele Burgas și Varna, cu excepția unităților de maximă securitate și de primire, ușile celulelor/dormitoarelor erau deschise în timpul zilei și deținuții puteau circula liber în unitățile respective, oferindu-le astfel o alinare în raport cu condițiile îngrozitoare în care erau ținuti. Toți deținuții aveau voie să aibă televizoare și radiouri în celulele și aveau acces la bibliotecă, la un cinematograful și la o zonă multiconfesională. Cu toate acestea, majoritatea deținuților din ambele penitenciare erau ținuti inactivi în cea mai mare parte a timpului, întrucât nu le erau puse la dispoziție suficiente activități organizate.

27. În Penitenciarul Burgas, 84 de deținuți condamnați **muncesc**, în principal în atelierele mecanice, precum și în cadrul serviciilor generale de întreținere a penitenciarului (reprezentând aproximativ 9% din totalul deținuților).

Au fost, de asemenea, introduse **activități de școlarizare** în septembrie 2011; acestea au fost oferite pentru 69 de deținuți.

În ceea ce privește alte activități, au fost organizate cursuri de calculatoare, precum și mici ateliere (sculptură, modelare, confecționarea de bijuterii). Deținuții aveau totodată acces la servicii religioase.

28. În Penitenciarul Varna, **muncesc** 110 deținuți condamnați, în principal în atelierele mecanice și cele de tâmplărie, precum și în cadrul serviciilor de curățenie (reprezentând aproximativ 17% din totalul deținuților).

Au fost, de asemenea, introduse **activități de școlarizare** în septembrie 2011 și acestea au fost oferite unui număr de 32 de deținuți, inclusiv unui deținut condamnat pe viață (a se vedea, de asemenea, pct. 38).

29. În Penitenciarul Burgas, sunt permise **exerciții în aer liber** timp de o oră de două ori pe zi, pentru fiecare grup de prizonieri, în două curți mari, echipate cu aparate și bănci de fitness. Aceasta contrastează cu situația din Penitenciarul Varna, unde deținuții au dreptul la doar o oră de exerciții fizice în aer liber pe zi. În ambele penitenciare, deținuții au acces o oră pe săptămână și per grup într-o curte, unde pot juca fotbal.

30. Având în vedere observațiile de mai sus, **CPT recomandă ca autoritățile bulgare să-și continue eforturile de a dezvolta programe de activitate pentru deținuții din penitenciarele Burgas și Varna, în special în ceea ce privește munca, activitățile educaționale și profesionale, luând în considerare nevoile specifice ale diferite grupuri ale populației deținuților. Totodată, CPT reformulează recomandarea ca exercițiile în aer liber și spațiile sportive să fie extinse în Penitenciarul Varna.**

În plus, **curțile pentru exerciții din ambele penitenciare trebuie dotate cu echipamente de protecție solară și pluvială.**

3. Regimul alimentar

31. În ambele unități, delegația a fost copleșită de plângeri cu privire la calitatea precară și cantitatea insuficientă de alimente. Ouăle, produsele lactate și fructele se regăseau foarte rar în meniu. **CPT solicită autorităților bulgare să ia măsuri pentru a revizui calitatea și cantitatea de alimente furnizate în penitenciarele Burgas și Varna.**

Bucătăriile (precum și sala de mese a penitenciarului de la Varna) erau situate în subsolurile instituțiilor. Ca și restul clădirilor, erau degradate și neigienice, cu pereți și plafoane acoperite cu mușgai, iar scurgerile de la conductele de canalizare generau un risc major pentru sănătate și produceau mirosuri persistente, de putred.

Comitetul recomandă ca autoritățile bulgare să ia măsuri, fără întârziere, pentru renovarea în întregime a bucătărilor din ambele unități. Trebuie avută în vedere mutarea bucătărilor din subsoluri.

[...]

D. Servicii de asistență medicală

40. Acordarea serviciilor de asistență medicală reprezintă o problemă în ambele penitenciare, din cauza deficitului extrem în ce privește personalul și resursele. Delegația a fost copleșită de plângeri cu privire la dificultățile în a avea acces la personalul medical al închisorii, calitatea necorespunzătoare a asistenței medicale (inclusiv îngrijirea dentară), accesul dificil la specialiști/spitale din exterior (în special din motive de asigurare) și întârzieri în transferul către spitale din exterior.

În Penitenciarul Varna, personalul medical era format dintr-un medic generalist – care tocmai se întorsese la îndatoririle sale după o lungă perioadă de concediu medical – și un felcer, amândoi lucrând cu normă întreagă. Doctorul de la Unitatea penitenciară „Razdelna”, aflată în apropiere, asigura asistența atunci când felcerul era absent. Postul psihiatrului fusese vacantat din ianuarie 2011. Un dentist cu normă parțială era prezent timp de 2 ore, 5 zile pe săptămână. Nu exista nicio asistentă calificată în instituție. Pentru a rezuma, din ianuarie 2011, nevoile instituției în privința asistenței medicale fuseseră asigurate în principal de un singur felcer. Delegația a fost impresionată de profesionalismul și angajamentul său, care era, de asemenea, recunoscut de deținuți; cu toate acestea, faptul că nu fusese găsită nicio soluție pentru a compensa lipsa unui medic generalist timp de cel puțin 18 luni este inacceptabil.

Penitenciarul Burgas avea angajați un stomatolog, un felcer și o asistentă medicală dentară, toți cu normă întreagă de lucru. Existau două posturi vacante: un post de medic generalist și un post de psihiatru. S-a încheiat contract cu un medic generalist care se afla în penitenciar timp de 2 ore pe zi (de luni până vineri), dar era disponibil doar pentru deținuții cu asigurări de sănătate. Nu mai este necesar să se menționeze că astfel de resurse de personal sunt total inadecvate pentru a îndeplini în mod satisfăcător nevoile de asistență medicală a peste 1 000 de deținuți.

În ciuda recomandărilor anterioare ale CPT, nu există încă personal cu calificare recunoscută în domeniul sănătății care să fie prezent noaptea sau la sfârșit de săptămână în niciuna dintre închisori.

41. Situația personalului sus-menționată face practic imposibilă furnizarea de asistență medicală demnă de acest nume în unitățile vizitate. În plus, felcerii sunt folosiți în exces, obligându-i să practice dincolo de limitele competenței acestora.

În lumina celor de mai sus și luând în considerare recomandările de lungă durată ale CPT în acest domeniu, **Comitetul solicită autorităților bulgare să consolideze considerabil echipele de asistență medicală din penitenciarele Burgas și Varna. Mai precis:**

- **postul vacant de medic ar trebui să fie ocupat fără întârziere în Penitenciarul Burgas și ar trebui asigurat un post similar de medic cu normă întreagă în Penitenciarul Varna;**
- **trebuie imediat recrutate cel puțin 3 asistente medicale calificate cu normă întreagă în Penitenciarul Burgas și 2 asistente în Penitenciarul Varna;**
- **trebuie depuse eforturi susținute pentru a ocupa posturile vacante de medic psihiatru în ambele penitenciare;**
- **ar trebui ca o persoană calificată în acordarea de prim ajutor, de preferință cu o calificare recunoscută în asistență medicală, să fie permanent prezentă în incinta penitenciarelor Burgas și Varna, inclusiv noaptea și în weekend-uri;**
- **trebuie luate măsuri pentru a se asigura că deținuții care necesită diagnosticare și/sau tratament spitalicesc sunt prompt transferați către unități medicale adecvate.**

42. Importanța **examinării medicale a deținuților nou-sosiți** nu poate considerată exagerată. Este indispensabilă, în special, pentru a preveni răspândirea bolilor transmisibile, prevenirea sinuciderii și pentru a asigurarea înregistrarea la timp a oricărui vătămări.

La Penitenciarul Burgas, examinarea medicală la intrare avea loc imediat după sosire. Dimpotrivă, s-au observat întârzieri de până la 7 zile la Penitenciarul Varna. La ambele unități, examenul medical era sumar, constând doar din a adresa întrebări prizonieri despre antecedentele medicale, consultarea pulsului și a tensiunii arteriale.

În ceea ce privește examinarea pentru **boli transmisibile**, ambele unități erau vizitate de 2 ori pe lună de un ONG, pe bază de voluntariat, pentru a efectua teste anti HIV, sifilis și hepatita B și C. În plus, un chestionar de examinare TB era completat la fiecare sosire în Penitenciarul Burgas, și erau efectuate un test Mantoux și o radiografie pulmonară, în caz de dubii. În ambele penitenciare, rezultatele erau furnizate doar deținuților respectivi, nu și personalului medical al închisorii. La Penitenciarul Burgas, erau înregistrate doar analizele de sânge pozitive, toate rezultate negative fiind distruse imediat fără a fi păstrată nicio informație.

CPT recomandă să se ia măsuri pentru a asigura respectarea strictă a regulii ca toți deținuții să fie examinați de un membru al personalului medical imediat după sosire, astfel cum este prevăzut de lege. Examenul medical la sosire ar trebui să fie complet, inclusiv un examen fizic. În plus, pentru a fi eficient controlul bolilor transmisibile, ar trebui depuse eforturi pentru a se asigura că toți cei implicați își coordonează acțiunile în cel mai bun mod posibil.

43. Nu era efectuat niciun **examen medical** special pentru vătămări sau după producerea unui episod violent în penitenciar, în Penitenciarul Varna existau foarte puține informații medicale în acest sens, iar în Penitenciarul Burgas nu existau deloc informații. În plus, se pare că raportarea vătămarilor corporale depinde dacă deținutul respectiv făcea o anumită cerere, de regulă, către asistentul social, printr-un formular special (o copie a formularului nu era păstrată la dosarul medical). Se pare că nu există nicio raportare sistematică a vătămarilor traumatice la Direcția generală pentru executarea pedepselor.

Având în vedere cele de mai sus, **CPT reformulează recomandarea de a se lua măsuri pentru a se asigura că serviciile medicale din penitenciare asigură un examen complet al deținuților nou-sosiți, pentru vătămări corporale. În acest sens, raportul completat de medicul ar trebui să conțină, în plus față de o descriere detaliată a vătămarilor observate, orice acuzații făcute de deținutul respectiv și concluziile medicului cu privire la coerența dintre astfel de acuzații și constatările medicale obiective. În plus, atunci când vătămarile constatate corespund acuzațiilor de rele tratamente făcute de un deținut (sau, chiar în absența unor acuzații, indică rele tratamente), datele înregistrate ar trebui să fie aduse în mod sistematic în atenția procurorului competent. Mai mult, rezultatele fiecărei examinări, inclusiv declarațiile menționate anterior și concluziile doctorului, ar trebui să fie puse la dispoziția deținutului și a avocatului său.**

Aceeași abordare ar trebui urmată de fiecare dată când un deținut este examinat medical după un episod violent în închisoare.

[...]

45. În plus, pentru a avea **acces la personalul medical**, deținuții erau obligați să se adreseze personalului de serviciu al penitenciarului și mulți deținuți aveau îndoieli dacă aceste cereri erau într-adevăr înaintate unităților de asistență medicală. CPT dorește să sublinieze că deținuților ar trebui să li se permită să aibă un contact confidențial cu serviciul de asistență medicală, de exemplu, prin intermediul unui mesaj într-un plic sigilat. În plus, gardienii din penitenciar nu ar trebui să selecteze cererile de consultare a unui medic. **CPT recomandă să se ia măsuri pentru a se asigura că aceste cerințe sunt îndeplinite, în practică, în penitenciarele Burgas și Varna, precum și în toate celelalte penitenciare din Bulgaria.**

46. În urma examinării **documentelor medicale** reiese că, la Penitenciarul Varna, doar deținuții care dețineau o asigurare medicală aveau un dosar medical personal. Dimpotrivă, la Penitenciarul Burgas, toți deținuții aveau un astfel de dosar. Cu toate acestea, observațiile medicale din dosar erau extrem de rare, în cazul în care existau. Informații medicale foarte limitate erau într-adevăr înregistrate în jurnalul medical zilnic, contrasemnat de fiecare deținut care fusese supus unei consultații medicale. Acest sistem nu numai că face imposibilă evaluarea asistenței medicale continue acordate unui deținut, ci, totodată, ridică probleme în ceea ce privește confidențialitatea, în măsura în care un deținut care contrasemnează o intrare despre el poate să vadă adnotări referitoare la alți deținuți, și la fel și personalul închisorii care însoțește deținuții.

CPT solicită autorităților bulgare să ia măsuri în penitenciarele Burgas și Varna pentru a îmbunătăți modul în care este ținută evidența medicală. În special, trebuie creat un dosar

medical personal și confidențial pentru fiecare deținut, care să conțină informații privind diagnosticele, precum și o înregistrare continuă a stării de sănătate a deținutului și a oricăror examinări medicale speciale la care a fost supus. În cazul transferului, dosarul trebuie transmis medicilor din unitatea destinată.

47. În ambele instituții, existau **deținuți care lucrau ca infirmieri** în unitatea medicală, în ciuda repetatelor recomandări ale CPT de a revizui o astfel de practică. În afară de a fi implicați în distribuția medicamentelor – deja o practică nesatisfăcătoare – ei efectuau chiar și anumite sarcini medicale, cum ar fi consultarea temperaturii, tensiunii arteriale și a pulsului; acest fapt este inacceptabil. **CPT solicită autorităților bulgare să înceteze practica folosirii deținuților în unitățile medicale ca infirmieri; dacă este necesar, legea ar trebui modificată.**

[...]

49. Situația întâlnită la cele două penitenciare a fost agravată de faptul că marea majoritate a deținuților nu dețineau o **asigurare medicală**. În răspunsul la raportul CPT privind vizita din 2010, autoritățile bulgare au recunoscut problema și, la începutul vizitei, au asigurat delegația că GDIN va suporta costurile necesare în astfel de cazuri. Cu toate acestea, a devenit evident în timpul vizitei că deținuții care nu dețineau asigurări de sănătate de stat nu primeau asistență de specialitate/spitalicească în exterior, cu excepția urgențelor. În anumite rânduri, delegația a trebuit să intervină pentru a se asigura că deținuții cu probleme grave de sănătate, fără asigurare medicală, sunt transferați către un spital pentru evaluare și tratament. **CPT dorește să sublinieze faptul că este total inacceptabil ca deținuții bolnavi să fie privați de asistență medicală până la momentul în care starea lor de sănătate devine critică.**

50. După cum s-a menționat deja la pct. 8, delegația CPT a invocat art. 8 § 5 din Convenție și a solicitat o analiză imediată a furnizării și a calității serviciilor de asistență medicală în penitenciarele Burgas și Varna, care să fie efectuată în comun de ministerele justiției și sănătății. Aceasta ar trebui să includă efectivul personalului medical, furnizarea de tratament și medicamente deținuților în penitenciare și cerința ca toți deținuții, indiferent dacă dețin sau nu asigurare de sănătate de stat, să fie transferați către spitale pentru investigații suplimentare și tratament, dacă și atunci când este necesar. Autorităților bulgare li s-a cerut să efectueze această analiză și să formuleze un plan de acțiune pentru a soluționa deficiențele în furnizarea de servicii de sănătate pentru deținuți, în termen de 3 luni. Delegația a cerut să primească raportul de analiză și planul de acțiune **până la 15 august 2012. CPT este încrezător că va primi informațiile solicitate în timp util.** Între timp, **trebuie luate măsuri imediate pentru a se asigura că deținuții care nu au resurse primesc medicamentele și tratamentul impuse de starea lor de sănătate.**

51. În Bulgaria, **furnizarea de asistență de sănătate** către deținuți rămâne responsabilitatea Ministerului Justiției. Astfel, în conformitate cu Ordinul nr. 2 din 22 martie 2010 „privind condițiile de acordare a asistenței medicale în instituții privative de libertate”, emis în comun de ministrul sănătății și ministrul justiției, Ministerul Sănătății este, la rândul său, implicat în problemă. Deși acest lucru este binevenit, faptele constatate în timpul vizitei din 2012 indică în mod clar că este necesară o mai mare implicare din partea Ministerului Sănătății.

CPT recomandă ca autoritățile bulgare să se asigure că Ministerul Sănătății devine mai activ implicat în supravegherea asistenței medicale standard în instituțiile privative de libertate (inclusiv în ceea ce privește recrutarea personalului medical, formarea internă, evaluarea practicii clinice, certificare și inspecție). Trebuie luat în considerare transferarea responsabilității asistenței medicale în penitenciare către Ministerul Sănătății.”

B. Rapoarte în temeiul Convenției împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante

74. Un raport (în original, [raport](#)) prezentat de Comitetul Helsinki din Bulgaria în octombrie 2011, în cadrul celor de-al patrulea și al cincilea cicluri de raportare în ceea ce privește Bulgaria, în temeiul art. 19 din Convenția Națiunilor Unite împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante ([1465 UNTS 85](#)), ratificat de Bulgaria la 16 decembrie 1986, care a intrat în vigoare la 26 iunie 1987, menționează următoarele la pag. 13-14:

„ [...] Exceptând 12 unități penitenciare, în care se aflau un număr de 9 006 deținuți la 18 mai 2011, 33 dintre acestea nu au fost construite în ultimii 20 de ani. Clădirile penitenciarelor Lovech, Pazardzhik, Vratsa, Stara Zagora, Varna și Burgas au fost construite în anii 1920 și 1930, în timp

ce Penitenciarul Sofia are vechimea de un secol. Această bază materială destul de degradată se află acum sub presiunea supraaglomerării masive și dă naștere astfel la întrebări legate de acceptabilitatea condițiilor de trai prevăzute în raport cu cerințele art. 16 din Convenție.

Spațiul locuibil din celulele penitenciarelor Burgas, Varna, Sofia și Plevna este în continuare insuficient și impune utilizarea de paturi supraetajate duble și chiar triple – un indicator clar al supraaglomerării. Notele explicative ale Strategiei 2008 privind dezvoltarea unităților corecționale subliniază că spațiul locuibil în cele mai multe celule este de aproximativ 2 mp per persoană, în timp ce standardul recomandat este de 6 mp. Începând cu anul 2008, situația s-a deteriorat ca urmare a creșterii generale a numărului de deținuți din Bulgaria. În timpul celei mai recente vizite la Penitenciarul Varna, efectuate de echipele de cercetare a instituțiilor penitenciare ale CHB, la sfârșitul lunii septembrie 2010, spațiul locuibil mediu per persoană era de un mp.

Între 18 și 19 august 2011, o echipa de cercetători a CHB a vizitat penitenciarul din orașul Burgas și a constatat că, pe parcursul anului anterior, numărul persoanelor private de libertate a crescut dramatic. La momentul vizitei, 866 de deținuți se aflau în clădirea principală a închisorii, a cărei capacitate oficială era de 371 de deținuți. Echipa de cercetare a vizitat două grupuri de deținuți (grupurile 7 și 8), un total de 240 de persoane, care împărțeau spațiul locuibil de pe un coridor, la etajul 4 al clădirii principale a instituției. Celulele nu erau împărțite în mod egal ca suprafețe, în condițiile în care o parte din celule erau foste săli de mese pentru care s-a impus realocarea, din cauza numărului tot mai mare de deținuți. Acest lucru înseamnă că, în anumite secțiuni ale penitenciarului, deținuții puteau lua masa doar stând în picioare, pe coridorul destul de îngust. De regulă, într-o celulă se aflau între 15 și 44 de persoane. În celula nr. 419, CHB a vizitat 44 de persoane care se aflau într-o celulă de 55 mp, care avea doar 40 de paturi disponibile. Astfel, patru dintre deținuții care se aflau în acea celulă erau forțați să doarmă pe podeaua dintre paturi. În timpul zilei, saltele lor erau rulate și ținute sub paturile altor deținuți. Singurul spațiu deschis din celule consta în culoarele dintre paturi.

Niciuna din celulele din penitenciarele Burgas sau Varna nu au instalații sanitare separate. În secțiunea menționată anterior de la Penitenciarul Burgas, 240 de deținuți foloseau în comun trei toalete și un singur duș, într-o stare extrem de insalubră. Întrucât noaptea ușile celulelor sunt încuiate, în loc de toalete, toate persoanele private de libertate trebuie să folosească găleți, care sunt mult prea aproape de paturi și, de asemenea, sunt vizibile în mod clar pentru toți ceilalți deținuți. Nu numai că majoritatea celulelor nu au apă potabilă, dar ferestrele lor sunt prea mici pentru a permite pătrunderea aerului proaspăt (în special în anotimpurile calde) și a luminii naturale în mod suficient pentru toți deținuții. La Varna, ușile celulelor sunt perforate din cauza infestării cu rozătoare. Extraordinara supraaglomerare și deteriorarea drastică a condițiilor de viață care rezultă, lipsa spațiului locuibil suficient și a instalațiilor sanitare separate în celule, precum și penuria de personal și tensiunile crescute dintre deținuți conduc din ce în ce mai des la violență între aceștia.

În ceea ce privește asistența medicală, serviciile din penitenciare nu sunt corelate la sistemul național de sănătate în ceea ce privește standardele facilităților, administrarea, furnizarea de examene medicale, statistici, profilaxie și îngrijire preventivă. Cele mai multe dintre centrele medicale din cadrul penitenciarelor nu îndeplinesc cerințele *Legii instituțiilor medicale*. Pe parcursul anului anterior, CHB a înregistrat o creștere bruscă a numărului de plângeri trimise de deținuți către programul de asistență juridică al CHB, în ceea ce privește furnizarea asistenței medicale. Motivele care stau la baza plângerilor sunt deficiențele legate de personal și echipamente, precum și lipsa unei asistențe specializate. Nu se exercită niciun control independent pentru a se asigura furnizarea corespunzătoare a serviciilor care afectează în mod direct starea de sănătate a deținuților.”

75. Rapoartele periodice coroborate nr. 4 și 5 privind punerea în aplicare a Convenției în Bulgaria, prezentate la 3 august 2009 și publicate la 3 decembrie 2010 ([CAT/C/BGR/4-5](#)), menționau următoarele:

„112. În ultimii ani, numărul deținuților din penitenciare și din unitățile penitenciare a rămas constant, cu un declin minim în 2007; în prezent, populația totală încarcerată este de 10 271 persoane. În ceea ce privește persoanele trimise în judecată și cele aflate în arest preventiv în penitenciare, există o tendință de scădere a numărului lor total. În acești ani, cifrele s-au modificat după cum urmează: la începutul anului 2004, 1 861; la începutul anului 2005, 1 988; în 2006, 2 015; în 2007, 1 378, ajungând la 942 spre prezent.

113. Supraaglomerarea rămâne o problemă în principalele clădiri penitenciare. Aceasta este atenuată prin transferul deținuților către unități penitenciare cu regim închis, atât pentru cei aflați la prima condamnare, cât și pentru și recidiviști, sub rezerva îndeplinirii anumitor cerințe

prevăzute de lege, și către unități penitenciare cu regim deschis, de tip tranzitoriu. În cursul anului 2007, au fost propuși 2 446 de deținuți pentru un astfel de transfer către o instanță; propunerea a fost admisă pentru 2 142 și respinsă pentru restul de 304 deținuți.”

C. Rapoartele Ombudsmanului Republicii Bulgaria în temeiul Protocolului opțional la Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante

76. În mai 2012, Ombudsmanul Republicii Bulgaria a fost desemnat drept mecanism național de prevenire, în temeiul art. 17 din Protocolul opțional din 2002 la Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva **torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante** ([2375 UNTS 237](#)), care a fost semnat de Bulgaria la 22 septembrie 2010 și a intrat în vigoare la 1 iunie 2011.

1. Raportul din 2012

77. Între iulie și noiembrie 2012, Ombudsmanul a inspectat penitenciarele Vratsa, Belene, Plevna, Lovech, Sliven, Stara Zagora, Plovdiv, Bobov Dol, Varna, Burgas și Pazardzhik.

78. În raportul anual din 2012 (în original, [annual report for 2012](#)), în temeiul mecanismului național de prevenire, Ombudsmanul a remarcat, printre altele, că problemele în ceea ce privește condițiile de viață și de supraaglomerare din penitenciare se acumulaseră de zeci de ani și erau binecunoscute. În ultimii 20 de ani, reparații capitale au fost efectuate doar într-un singur penitenciar și trei dintre clădirile vechi au fost transformate în instituții penitenciare cu regim deschis. A continuat afirmând că inspecțiile l-au condus la concluzia că, în aproape toate penitenciarele și instituțiile penitenciare cu regim deschis, condițiile ar putea fi caracterizate ca supunere a deținuților la un tratament inuman sau degradant. În special în ceea ce privește supraaglomerarea, Ombudsmanul a fost de părere că legislația bulgară nu prevede niciun mecanism care să permită aplicarea standardelor minime în privința cazării deținuților. O modificare a Legii privind executarea pedepselor și arestarea preventivă, din 2009, adusă în decembrie 2012, a prevăzut transferul deținuților către o altă unitate în cazul lipsei de spațiu în penitenciarul către care au fost distribuiți (a se vedea *infra*, pct. 111). Această posibilitate nu avea însă niciun un scop practic, întrucât toate penitenciarele din țară, cu excepția a două instituții corecționale pentru minori și Penitenciarul Sliven, în care se aflau deținuții de sex feminin, erau supraaglomerate, în sensul că ofereau mai puțin de 4 mp per deținut. Cel mai rău exemplu îl reprezenta Penitenciarul Burgas, unde spațiul disponibil per deținut era de 1 mp, în practică chiar mai puțin, pentru că nu era o zonă neocupată, ci una locuibilă, inclusiv spațiul ocupat de paturi și de mese. În opinia Ombudsmanului, arhitectura vechilor penitenciare nu permitea condiții pentru lucrul individual cu deținuții și se impunea angajarea de personal suplimentar pentru a le asigura securitatea. Construirea de toalete a cauzat o reducere a suprafeței de spațiu locuibil. În plus, lucrările de construcții impuneau evacuarea unor părți a penitenciarelor, ceea ce conducea la o și mai mare supraaglomerare. În cele mai multe dintre penitenciare, reconstruirea era imposibilă în practică. Ar fi îmbunătățit parțial condițiile, dar nu ar fi rezolvat problema supraaglomerării. Prin urmare, era absolut necesară construirea de noi penitenciare și unități penitenciare. Ombudsmanul a subliniat posibilitățile în acest sens.

79. În ceea ce privește igiena din penitenciare, Ombudsmanul a declarat că nu există suficiente resurse pentru curățare și igienizare. Curățarea podelelor se făcea, de regulă, numai cu apă. Gândacii, ploșnițele și chiar rozătoarele erau o apariție obișnuită, în ciuda efectuării operațiunilor de combatere a dăunătorilor, în penitenciarele și unități penitenciare pentru deținuții de sex masculin. Ombudsmanul a declarat că, de regulă, deținuților nu li se puneau la dispoziție îmbrăcăminte din cauza lipsei de fonduri și că îmbrăcăminte era asigurată doar deținuților fără posibilități materiale.

80. În ceea ce privește regimul alimentar, Ombudsmanul a declarat că supraaglomerarea a avut un efect negativ asupra organizării meselor în cantinele penitenciare. În unele locuri, timpul real pentru a lua masa era de doar între 5 și 10 minute. În unele penitenciare, cantinele se aflau pe coridoare, întrucât cantinele originale erau utilizate pentru activități sociale. În ultimii 4 ani, alocația zilnică pentru hrană per deținut a crescut de la 1,30 BGN [0,66 euro (EUR)] la 2,50 BGN (1,28 EUR), dar acest fapt a reflectat în mare parte inflația prețurilor la produsele alimentare. Ouăle, produsele lactate și fructele se regăseau foarte rar în meniul deținuților. Fructe și legume nu erau ușor de găsit mici măcar în magazinele alimentare ale penitenciarelor. Întrucât deținuții nu puteau păstra în mod corespunzător alimentele, încercau să le refrigereze cu apă. Produsele din magazinele alimentare ale penitenciarelor erau vândute la prețuri mai mari decât cele ale pieței, ceea ce a condus la numeroase plângeri legitime din partea deținuților.

81. Asistența medicală reprezenta, de asemenea, o problemă gravă. Deși examenele medicale de bază erau bine organizate, nivelul echipamentelor medicale penitenciare era insuficient și sub nivelul unui cabinetului obișnuit al unui medic generalist. Asistența medicală profilactică și monitorizarea

deținuților cu boli cronice era sub nivelul standard. Ca urmare a modificării, în decembrie, 2012 a Legii privind executarea pedepselor și arestarea preventivă din 2009 (*infra*, pct. 123), problema legată de asigurările de sănătate pentru deținuți a fost soluționată. Cu toate acestea, problemele legate de finanțarea instituțiilor medicale și a spitalelor din penitenciare nu au dispărut.

2. Raportul din 2013

82. În 2013, Ombudsmanul a inspectat penitenciarele Bobov Dol, Burgas și Varna.

83. În raportul anual din 2013 (în original, [annual report for 2013](#)) în temeiul mecanismului național de prevenire, publicat în limba bulgară la 17 februarie 2014, Ombudsmanul a declarat, printre altele, că, în Penitenciarul Burgas, condițiile materiale au continuat să fie inacceptabile, respectiv inumane și degradante. Acesta era cel mai supraaglomerat penitenciar din Bulgaria, având în medie mai puțin de 2 metri pătrați per prizonier, iar în unele locuri mai puțin de un metru pătrat. De regulă, în acest penitenciar se găseau paturi triplu etajate, iar clădirile sale erau foarte vechi și degradate. Cele două instituții penitenciare de tip închis din cadrul acestuia erau, de asemenea, supraaglomerate, cu foarte puțin peste 3 metri pătrați per prizonier. În penitenciar, accesul la toalete în orice moment, mai ales noaptea, reprezenta o problemă, iar toaletele erau extrem de insalubre și degradate. Nu toți deținuții aveau acces la produse de curățenie de bază. Clădirea Penitenciarului Varna era, de asemenea, veche și într-o stare proastă.

84. Existau problemele în ceea ce privește alimentele în Penitenciarul Burgas, rezultate în principal din calificarea scăzută a personalului de la bucătărie și din lipsa de fonduri. Deținuții au formulat numeroase plângeri cu privire la calitatea și cantitatea alimentelor. Penitenciarul Varna avea totodată întârzieri la plata furnizorilor de produse alimentare.

85. Centrul medical de la Penitenciarul Burgas includea un cabinet medical, un cabinet stomatologic, o sală de proceduri, o cameră de depozitare a medicamentelor, o secție pentru pacienți, compusă din două camere cu 8 paturi, două toalete și o baie. Echipamentul era deficitar și sub nivelul standard. Centrul era format dintr-un medic, doi felceri, un dentist și un infirmier, care era unul dintre deținuți. Nu exista psihiatru; deși postul era vacant din 2012. Deținuții nu erau supuși la examene medicale anuale regulate. Nu exista niciun control real al tratamentelor medicale acordate, al echipamentului sau prescrierii de medicamente, iar nivelul asistenței medicale active și profilactice era sub nivelul celui disponibil în afara penitenciarelor. Asistența medicală stomatologică era, de asemenea, extrem de deficitară. Mulți deținuți erau dependenți de stupefiante.

86. Centrul medical de la Penitenciarul Varna includea un cabinet medical, un cabinet stomatologic, un cabinet psihiatric, o secție pentru pacienți, compusă din 4 camere cu 12 paturi, o cameră de depozitare a medicamentelor, un izolator, o sală de mese mică, 2 toalete și o baie. Echipamentul era extrem de deficitar. Centrul era format dintr-un medic, un psihiatru, un dentist, un felcer și un infirmier, care era unul dintre deținuți. Specialiștii din exterior erau chemați dacă era necesar. Deținuții erau supuși la examene medicale la sosirea în închisoare, atât înainte, cât și după transfer. Nu exista niciun control real al tratamentelor medicale acordate, al echipamentului sau prescrierii de medicamente, iar nivelul asistenței medicale active și profilactice era sub nivelul celui disponibil în afara penitenciarelor. Cea mai mare problemă o reprezenta asistența stomatologică. Deținuții asigurați erau adeseori duși la un spital din Varna. Ceilalți, dacă era necesar, erau duși la spitalul-penitenciar din Sofia. Mulți deținuți erau dependenți de stupefiante.

87. Cele mai mulți dintre deținuții din penitenciarul Burgas erau inactivi în cea mai mare parte a zilei, mai ales din cauza lipsei de camere pentru servicii sociale și a nivelului insuficient de personal social. În 2012, numai 84 de deținuți, aproximativ 9% din populația penitenciarului, munceau, cei mai mulți dintre ei la activitățile de întreținere a penitenciarului, întrucât atelierul de tâmplărie fusese obligat să-și oprească activitatea ca urmare a situației economice din țară. În 2013, munceau mai mulți deținuți – 118.

D. Raportul McManus

88. În martie 2014, Jim McManus, fostul Comisar pentru reclamații penitenciare din Scoția, a întocmit un raport de expertiză privind sistemul penitenciar din Bulgaria. În raport, a declarat că, deși autoritățile bulgare au acceptat pe deplin criticile adresate de Curte în ceea ce privește condițiile de detenție din Bulgaria și au încercat să soluționeze cele mai multe dintre aspecte având în vedere resursele limitate, problemele au rămas. Principalele probleme sunt reprezentate de supraaglomerare, în special în penitenciarele pentru adulți de sex masculin, numărul mare de deținuți în așteptarea procesului, condițiile materiale foarte proaste, programele de activități foarte slabe, lipsa unei căi adecvate de atac judiciar cu caracter preventiv și o oarecare confuzie în ceea ce privește căile de atac cu caracter compensatoriu.

89. Autoritățile bulgare au făcut eforturi pentru a reduce populația penitenciară, care a scăzut de la 11 000 în 2007 la puțin peste 9 000 la data de 31 decembrie 2013. Unul din motivele scăderii a fost

introducerea probațiunii ca formă de pedeapsă în ceea ce privește mai multe infracțiuni, dar această soluție ar trebui folosită mai des ca variantă la detenție, precum și recurgerea la liberarea condiționată. Un plan de acțiune pentru anii 2010-2013 privind îmbunătățirea stării penitenciarelor nu a fost implementat în totalitate, din motive financiare. Cu toate acestea, au fost efectuate lucrări într-o serie de centre: o instituție penitenciară de la Plevna a fost transformată în penitenciar de tip închis, au fost instalate toalete în celule în secțiunea deținuților pe viață de la Penitenciarul Varna și au fost făcute renovări minore în 8 penitenciare. Au fost făcute planuri pentru construirea unei noi instituții penitenciare în cadrul Penitenciarului Burgas, capabilă să cazeze 450 de deținuți, cu finanțare norvegiană. Cu toate acestea, orice alte îmbunătățiri depind de găsirea unor surse de finanțare extrabugetare. Nu există nicio cale de atac cu caracter preventiv și sunt probleme cu folosirea căilor de atac cu caracter compensatoriu existente, cum ar fi decizii conflictuale pentru fapte foarte asemănătoare și lipsa dispozițiilor normative privind cuantumul spațiului minim per deținut, ceea ce împiedică instanțele să ia în considerare acest factor, în evaluarea condițiilor de detenție în temeiul art. 3 din Convenție.

90. În ceea ce privește măsurile care se pot lua pentru a reduce numărul persoanelor trimise în detenție, raportul menționează că autoritățile au adoptat deja această cale și că rata încarcerării în Bulgaria este aproape de media statelor Consiliului Europei. Totodată, observă că, în Bulgaria, criminalitatea este în scădere, și că, în 2012, doar 47,5% dintre cei condamnați pentru o infracțiune au primit o pedeapsă efectivă, pentru 37,6% s-a dispus suspendarea condiționată a executării pedepsei, iar în 11% din cazuri s-a dispus exonerarea de răspundere penală. Cu toate acestea, sunt multe încă de făcut în acest sens. De exemplu, procurorii ar putea fi împuterniciți să recurgă la alternative la trimiterea în judecată, cum ar fi recurgerea la avertismente, programe de mediere și de acordare de reparații sau muncă în folosul comunității, la începutul procesului penal, cu o monitorizare adecvată pentru a reduce riscul corupției. În 2013, 22 029 de persoane erau plasate în arest preventiv, petrecând o medie de 41 de zile în arest. Acest fapt sugerează că arestarea preventivă este impusă în mod curent pentru anumite acuzații și că alternative la arestarea preventivă erau folosite pentru a avea acest număr de persoane aflate în arest. Pot fi găsite soluții pentru reducerea procentului pedepselor privative de libertate, care în 2012 era fie 48%, fie 66,2%, prin recurgerea mai promptă la probațiune sau la aplicarea de amenzi, în special în ceea ce privește persoanele condamnate cu sentințe mai mici de 6 luni (47% în 2012) sau între 6 luni și un an (29% în 2012). Acești infractori sunt aparent percepuți ca reprezentând un risc scăzut și este bine cunoscut faptul că pedepsele pe termen scurt sunt cele mai ineficiente din punct de vedere al reabilitării, fiind în același timp cele mai perturbatoare din punct de vedere al impactului asupra vieților celor în cauză. Poate fi avută în vedere reducerea automată pedepselor, precum și extinderea și îmbunătățirea utilizării liberării condiționate, în conformitate cu Recomandarea Rec (2003) 22 a Comitetului de Miniștri privind liberarea condiționată (liberare din închisoare condiționată de o conduită ireproșabilă), dar și utilizarea listelor de așteptare.

91. În ceea ce privește măsurile care pot fi luate pentru a extinde capacitatea sistemului penitenciar și pentru a îmbunătăți utilizarea sa, este în mod evident necesar să fie construite noi penitenciare sau să se cheltuiască sume mari de bani pentru renovarea celor existente. Au existat astfel de planuri, dar niciunul dintre ele nu a fost fructificat. Autoritățile au căutat diverse opțiuni pentru a asigura finanțarea extrabugetară în acest sens. Renovarea penitenciarelor existente, unele dintre aflându-se într-o stare foarte proastă în ceea ce privește reparațiile, a reprezentat o opțiune foarte dificilă și costisitoare; construirea altora noi ar fi fost o alternativă mai bună. Trebuie avute în vedere modificări și în privința centrelor de detenție pe perioada anchetei. Mai sunt multe de făcut în privința distribuirii deținuților. Potrivit autorităților, numărul total de persoane deținute în penitenciare și instituții penitenciare la 31 decembrie 2013 era de 8 449, pentru o capacitate oficială de 8763. Rezulta că sistemul penitenciar, în ansamblu, nu era supraaglomerat, potrivit normelor locale. Cu toate acestea, la aceeași dată, în Penitenciarul Burgas se aflau 1 057 deținuți la o capacitate oficială de 547 și în Penitenciarul Bobov Dol 665 de deținuți la o capacitate oficială de 530, în timp ce în Penitenciarul Sofia se aflau 1 471 de deținuți la o capacitate oficială de 1 671. Așadar au existat locații cu supraaglomerare extremă în timp ce unele penitenciare au fost subutilizate. Acest fapt a fost posibil în mare măsură din cauza normelor de clasificare a penitenciarelor și a regimurilor penitenciare din Legea privind executarea pedepselor și arestarea preventivă din 2009, care oferea instanțelor penale o capacitate discreționară redusă în distribuirea infractorilor condamnați către un regim sau altul sau la o închisoare ori alta. De exemplu, recidiviștii și cei condamnați la mai mulți ani de închisoare sunt distribuiți în mod automat în penitenciare de tip închis. În măsura în care 47% din pedepsele privative de libertate sunt pronunțate pentru mai puțin de 6 luni, cerința legală de a fi executat cel puțin 6 luni pentru a beneficia de un transfer dintr-un penitenciar sau dintr-o instituție penitenciară cu regim închis la o instituție penitenciară cu regim deschis (a se vedea *infra*, pct. 113) înseamnă că niciun recidivist nu poate spera să obțină un astfel de transfer; persoanele care execută pedepse cuprinse între 6 luni și un an (29% din totalul deținuților, în 2012) au, de asemenea, dificultăți în a obține un astfel de transfer. Ca urmare a acestor reguli rigide, penitenciarele și instituțiile penitenciare cu regim închis

sunt supraaglomerate, în timp ce instituțiile penitenciare cu regim deschis sunt subutilizate. Raportul a solicitat o mai mare flexibilitate în acest sens. În ceea ce privește căile de atac, raportul susține că este probabil necesară o revizuire a statutului în vigoare, punându-se accentul pe drepturile deținuților și modul în care acestea ar putea fi îmbunătățite. Totodată, autoritățile au obligația să consolideze rolul Ombudsmanului ca mecanism național de prevenire în temeiul Protocolului opțional la Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante. În plus, raportul a susținut că este necesară o mai bună cooperare între diferiții actori implicați; prin urmare, recomandă înființarea unui organism de coordonare, sub egida Ministerului Justiției.

III. Dreptul intern relevant

A. Constituția din 1991

1. Interzicerea generală a tratamentelor inumane

92. Art. 29 § 1 din Constituția din 1991 prevede, printre altele, că nimeni nu poate fi supus torturii sau unor tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.

2. Efectul direct al Constituției

93. Art. 5 alin. (2) din Constituția din 1991 prevede că dispozițiile Constituției au efect direct.

94. Prin decizia interpretativă cu caracter obligatoriu din 6 octombrie 1994 (реш. № 10 от 6 октомври 1994 г. по к. д. № 4/1994 г., КС, обн., ДВ, бр. 87 от 25 октомври 1994 г.), Curtea Constituțională a hotărât că nu este necesară o dispoziție intermediară pentru ca aplicabilitatea Constituției să se facă în mod direct. Modul în care diversele sale prevederi se aplică depinde de obiectul lor. Unele privesc aspecte de drept constituțional (forma de guvernare, structura principalelor organisme de guvernare, drepturile și libertățile fundamentale), altele stabilesc modul în care sunt concepute legile, iar altele stabilesc principii constituționale generale. Deși aceste prevederi sunt diferite din punct de vedere al conținutului, toate au o caracteristică comună, și anume efectul lor direct. Acest efect se manifestă în mod diferit, în funcție de conținutul specific al fiecărei prevederi constituționale.

3. Efectele tratatelor internaționale asupra dreptului intern

95. Art. 5 alin. (4) din Constituția din 1991 prevede că tratatele internaționale care (a) au fost ratificate în modul prevăzut de Constituție, (b) au fost promulgate și (c) au intrat în vigoare pentru Bulgaria, sunt parte din dreptul intern și prevalează în raport cu alte prevederi cu care intră în conflict din legislația internă.

96. Încă din iulie 1992, Curtea Constituțională a confirmat că această regulă se aplică tuturor tratatelor internaționale – cu excepția celor pentru incriminarea anumitor acțiuni sau inacțiuni – ratificate de la data intrării în vigoare a Constituției la 13 iulie 1991 și care respectă aceste trei cerințe (a se vedea реш. № 7 от 2 юли 1992 г. по к. д. № 6/1992 г., КС, обн., ДВ, бр. 56 от 10 юли 1992 г.).

97. În jurisprudența lor, instanțele civile și administrative bulgare au decis, cu trimitere la art. 5 alin. (4) din Constituție, că, în dreptul intern, Convenția are efect direct și reglementează în mod direct relațiile dintre persoane particulare și stat – chiar dacă dreptul intern nu prevede nimic la punctul respectiv sau în contradicție cu Convenția – și dă naștere la drepturi subiective în raport cu statul, care pot fi valorificate independent (a se vedea, de exemplu, реш. № 1336 от 6 януари 2009 г. по гр. д. № 5769/2007 г., ВКС, V г. о. și реш. № 362 от 21 ноември 2013 г. по гр. д. № 92/2013 г., ВКС, IV г. о.). În alte rânduri, instanțele au folosit articole din Convenție drept bază pentru interpretarea prevederilor de drept intern (a se vedea, de exemplu, реш. № 10166 от 11 юли 2012 г. по адм. д. № 15508/2011 г., ВАС, III о. și реш. № 12850 от 4 октомври 2013 г. по адм. д. № 11827/2012 г., ВАС, III о.).

4. Răspunderea statului pentru prejudicii

98. Art. 7 din Constituția din 1991 prevede că statul este răspunzător pentru prejudiciile cauzate de decizii nelegale sau acte ale autorităților sau funcționarilor acestora.

99. Prin decizia interpretativă cu caracter obligatoriu din 22 aprilie 2005 (тълк. реш. № 3 от 22 април 2005 г. по т. гр. д. № 3/2004 г., ВКС, ОСГК), Curtea Supremă de Casație, confirmând jurisprudența anterioară a instanțelor civile, a decis că articolul menționat nu furnizează o cale directă de reparație a prejudiciului, ci doar stabilește un principiu general a căror implementare trebuie efectuată prin statut; întrucât un astfel de statut nu a fost adoptat după intrarea în vigoare a Constituției la 13 iulie 1991, această funcție a fost realizată de Legea din 1988 privind răspunderea

civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii (a se vedea *infra*, pct. 125).

B. Codul penal din 1968

100. Art. 36 alin. (2) din Codul penal din 1968 prevede că sancțiunea penală nu poate avea drept scop să producă suferințe fizice sau umilirea demnității umane.

C. Legea din 1969 privind executarea pedepselor și Normele de aplicare din 1990

1. Reguli generale

101. Art. 8 (2) alin. (1), astfel cum a fost formulat după modificarea din iunie 2002, prevede că reabilitarea deținuților se efectuează, printre altele, asigurându-se că aceștia sunt ținuti în condiții care le protejează sănătatea fizică și mentală, precum și demnitatea umană.

2. Tipuri de instituții corecționale

102. Art. 8a alin. (1), adăugat în iunie 2002, prevedea că există două tipuri de unități corecționale: penitenciare și case de corecție. Penitenciarele puteau avea în cadrul lor unități penitenciare. Aceste unități penitenciare puteau fi cu regim deschis, semideschis sau închis. Unitățile penitenciare cu regim semideschis puteau funcționa, de asemenea, în cadrul caselor de corecție [art. 8a alin. (2)].

3. Condiții materiale

103. Art. 9 prevede că unitățile corecționale trebuie să respecte cerințele de securitate și sanitare aplicabile și să aibă spații de locuit și facilități sanitare adecvate.

4. Regimul alimentar și alte necesități

104. Art. 31 alin. (1) prevede că deținuții au dreptul, printre altele, la alimente gratuite, cu conținut chimic și caloric suficient, în conformitate cu tabelele aprobate în comun de către Ministerul Justiției și Ministerul Sănătății, precum și paturi separate, lenjerie de pat, haine și încălțăminte, în conformitate cu tabelele aprobate de Ministerul Justiției și Ministerul Finanțelor.

5. Asistența medicală

105. Art. 22 alin. (1) prevede că asistența medicală a deținuților este asigurată de instituții medicale din cadrul Ministerului Justiției. Dacă aceste unități nu pot oferi tratamentul medical necesar, deținuții urmează să fie trimiși către spitale din exteriorul sistemului [art. 22 alin. (2)]. În ceea ce privește furnizarea asistenței medicale de urgență, deținuții au aceleași drepturi ca și ceilalți cetățeni (ibidem). Norme detaliate au fost prevăzute în Regulamentul nr. 2 din 1982 privind asistența medicală în unități corecțională, înlocuit în ianuarie 2007 de Regulamentul nr. 12 din 20 decembrie 2006 privind tratamentul medical al deținuților.

C. Legea din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă și Normele de aplicare din 2010

106. La 1 iunie 2009, respectiv la 1 februarie 2010, Legea din 1969 și Normele de aplicare a acesteia au fost înlocuite cu Legea din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă, respectiv de Normele de aplicare, adoptate în 2010.

1. Dispoziții generale

107. Art. 3 alin. (1) din Legea din 2009 prevede că deținuții nu pot fi supuși torturii sau tratamentelor cu cruzime sau inumane. Art. 3 alin. (2) definește tortura și tratamentele inumane și degradante ca fiind: (a) orice acțiune sau inacțiune comisă cu intenție care cauzează durere fizică sau suferință puternică, cu excepția celor rezultate din folosirea forței, a mijloacelor auxiliare sau a armelor de foc în cazurile permise conform dispozițiilor acestei legi; (b) plasarea intenționată în condiții precare de detenție, constând în spațiu locuibil insuficient, hrană, îmbrăcăminte, încălzire, lumină naturală, aerisire, asistență medicală, posibilitatea de a face de exerciții fizice, izolare prelungită fără contact uman sau alte acțiuni sau inacțiuni comise din culpă care pot vătăma sănătatea unei persoane; (c) tratamentul umilitor care lezează demnitatea umană a deținutului, îl constrânge să comită sau să fie supus la acte împotriva voinței sale sau care trezește în acesta sentimente de frică, vulnerabilitate sau inferioritate. Art. 3 alin. (3) prevede că astfel de acțiuni sau inacțiuni le includ pe cele comise de un

funcționar public sau de orice altă persoană la instigarea sau cu complicitatea, fățișă sau tacită, a unui funcționar public.

108. Conform art. 40 (2) alin. (1), reabilitarea deținuților se efectuează, printre altele, asigurându-se că aceștia sunt ținuți în condiții care le protejează sănătatea fizică și mentală, precum și demnitatea umană.

2. Tipuri de instituții corecționale

109. Cele două tipuri de unități corecționale în care pot fi ținute persoanele condamnate definitiv sunt penitenciarele și case de corecție [art. 41 alin. (1)]. Penitenciarele pot avea în cadrul lor unități penitenciare. Aceste unități penitenciare pot fi cu regim deschis sau închis. Unitățile penitenciare cu regim deschis pot funcționa, de asemenea, în cadrul caselor de corecție [art. 41 alin. (2)]. Penitenciarele, casele de corecție și unitățile penitenciare pot, de asemenea, primi deținuți aflați în așteptarea procesului [art. 42 alin. (3)], trimiși în aceste unități prin decizia procurorului care se ocupă de caz sau de instanță [art. 244 alin. (1)].

3. Plasarea în detenție a deținuților

110. Plasarea în detenție inițială a deținuților se face de către instanța care pronunță condamnarea [art. 57 alin. (1)]. Deținutele sunt plasate în penitenciare separate [art. 58 alin. (1)]. Persoanele condamnate pentru infracțiuni comise cu intenție și care au primit pedepse mai mici de 5 ani de închisoare și persoanele condamnate pentru infracțiuni din culpă, indiferent de pedeapsă, execută pedeapsa în unități penitenciare cu regim deschis [art. 59 alin. (1)]. Doar instanța poate dispune ca o persoană condamnată să execute pedeapsa într-un penitenciar de tip închis, dacă (a) a încercat să se ascundă și a fost pus în urmărire, (b) suferă de alcoolism sau dependență de stupefiante, (c) suferă de o afecțiune psihică care îl împiedică să perceapă în mod corect mediul înconjurător [art. 59 alin. (2)]. Recidiviștii și infractorii care nu intră sub incidența art. 59 alin. (1) execută pedepsele în penitenciare sau unități penitenciare cu regim închis [art. 60 alin. (1)]. Deținuții condamnați pe viață sunt plasați sub regim „special”; condamnații care execută pedeapsa într-un penitenciar sau într-o instituție penitenciară cu regim închis sunt plasați sub regim „sever”; condamnații care execută pedeapsa într-o instituție penitenciară cu regim deschis sunt plasați sub regim „general” (art. 61).

4. Transferul deținuților de la o instituție corecțională la alta

111. Decizia de a transfera un deținut de la un penitenciar la altul aparține directorului general al Direcției generale pentru executarea pedepselor din cadrul Ministerului Justiției [art. 62 alin. (1)]. Printre factorii care pot fi luați în considerare sunt incompatibilitățile psihologice, conflictele cu personalul penitenciarului sau cu alți deținuți care sunt rude ale victimei infracțiunii pentru care a fost impusă pedeapsa sau alte considerente importante privind resocializarea sau siguranța deținutului, precum și siguranța penitenciarului, în general [art. 62 alin. (1) și (4)]. Decizia directorului general poate fi supusă căilor de atac în fața Ministerului Justiției [art. 62 alin. (3)] și controlului judiciar. Cu toate acestea, Curtea Administrativă Supremă a hotărât că instanțele nu au dreptul de a se implica în evaluarea discreționară a directorului general asupra necesității sau altei decizii luate privind transferul unui deținut (a se vedea *реш. № 2614 от 25 февруари 2013 г. по адм. д. № 6794/2012 г., BAC, III о.*).

112. Aceiași factori pot justifica transferul unui deținut către o unitate penitenciară cu regim închis din cadrul respectivului penitenciar; decizia în această privință aparține guvernatorului penitenciarului [art. 63 alin. (1)]. Decizia guvernatorului poate fi supusă căilor de atac în fața directorului general al Direcției generale pentru executarea pedepselor [art. 63 alin. (2)].

113. Deținuții care au avut un comportament adecvat pot fi transferați către o unitate penitenciară cu regim deschis în cazul în care au petrecut cel puțin 6 luni într-un penitenciar sau o unitate penitenciară cu regim închis și mai au de executat mai puțin de 5 ani din pedeapsă [art. 64 alin. (1)]. Un astfel de transfer trebuie să se bazeze pe evaluarea deținutului [art. 64 alin. (3)]. Un refuz poate fi contestat în fața instanței regionale competente, care se pronunță printr-o decizie definitivă [art. 64 alin. (4) și (6)].

114. Un deținut nu poate solicita blocarea deciziei de transfer către o altă unitate corecțională prin trimitere la art. 250 alin. (1) din Codul de procedură administrativă din 2006 (a se vedea *infra*, pct. 137, precum și *опр. № 10782 от 17 септември 2009 г. по адм. д. № 10599/2009 г., BAC, VII о.* și *опр. № 11168 от 30 септември 2009 г. по адм. д. № 11523/2009 г., BAC, III о.*), sau să impună autorităților să-l transfere în temeiul art. 256 sau art. 257 din același cod (a se vedea *infra*, pct. 138, precum și *опр. № 8686 от 20 юни 2011 г. по адм. д. № 7810/2011 г., BAC, III о.; опр. № 9011 от 22 юни 2012 г. по адм. д. № 7580/2012 г., BAC, III о.; опр. № 555 от 11 юли 2013 г. по адм. д. № 544/2013 г., AC-Плевен*). De asemenea, un deținut nu poate contesta refuzul de a fi transferat în temeiul legislației antidiscriminare (a se vedea *реш. № 13913 от 19 ноември 2009 г. по адм. д. №*

5. Condiții materiale

115. Art. 43 alin. (3), care inițial trebuia să intre în vigoare la 1 ianuarie 2013, prevede că spațiul minim locuibil per deținut nu poate fi mai mic de 4 mp. Cu toate acestea, în decembrie 2012, la propunerea Consiliului de Miniștri, Parlamentul a decis modificarea pct. 13 din dispozițiile tranzitorii și finale ale legii, amânând intrarea în vigoare a art. 43 alin. (3) până la 1 ianuarie 2019. Notele explicative la proiectul de lege pentru modificarea acestei legi afirmă că amânarea a fost necesară întrucât, având în vedere situația economică a țării, ar fi extrem de dificilă atingerea obiectivului de 4 mp per deținut înainte de sfârșitul anului 2012. În aceste circumstanțe, intrarea în vigoare a dispoziției nu ar face decât să crească resentimentele deținuților și numărul hotărârilor nefavorabile ale Curții împotriva Bulgariei, a căror executare ar presupune sume mari de bani pentru plata reparațiilor echitabile, ceea ce ar avea un efect negativ asupra poziției acestei țări în Uniunea Europeană. Prin urmare, era necesar să se amâne punerea în aplicare a standardului de 4 mp per deținut pentru o perioadă de 5 ani.

116. O încercare din 2012 a domnului Neshkov, reclamant, de a contesta cuantumul spațiului pe care îl avea la dispoziție în Penitenciarul Vratsa, făcând trimitere la prevederea menționată în cadrul unei proceduri în temeiul art. 250 alin. (1) din Codul de procedură administrativă din 2006 (a se vedea *infra*, pct. 137) nu a avut succes, întrucât instanțele au reținut că art. 43 alin. (3) nu intrase încă în vigoare (a se vedea разп. № 1316 от 12 ноември 2012 г. по адм. д. № 559/2012 г., AC-Браца, menținută prin опр. № 471 от 11 януари 2013 г. по адм. д. № 15167/2012 г., ВАС, IV о.).

117. Conform art. 43 alin. (4), cantitatea de lumină naturală și artificială, încălzirea și aerul condiționat, accesul la unități sanitare și apă curentă, precum și nivelul minim de mobilier în dormitoare ale deținuților urmează să fie prevăzute în normele de aplicare.

118. Conform pct. 20 alin. (1) din norme, intrate în vigoare la 1 februarie 2010, autoritățile trebuie să specifice numărul maxim de deținuți care pot fi ținuti în fiecare penitenciar, pe baza suprafeței locuibile. Pct. 20 alin. (2) prevede că dormitoare trebuie să asigure lumina naturală și aerisirea în mod direct, precum și faptul că cantitatea de lumină naturală, lumină artificială, încălzirea și aerisirea trebuie să se bazeze pe standardele aplicabile clădirilor publice. Al treilea alineat prevede că deținuții trebuie să aibă acces permanent la unități sanitare și apă curentă, iar în unitățile cu regim închis trebuie să fie asigurată în dormitoare utilizarea de toalete și apă curentă.

119. Pct. 20 ar fi trebuit să intre în vigoare la 3 ani de la adoptarea de către Consiliul de Miniștri a programului special de îmbunătățire a penitenciarelor care, în temeiul art. 11 din dispozițiile tranzitorii și finale ale legii, ar fi trebuit să fie aprobat în termen de 6 luni de la intrarea în vigoare a legii (art. 6 din dispozițiile tranzitorii și dispozițiile finale). Acest program a fost, în fapt, adoptat la 8 septembrie 2010, ceea ce înseamnă că pct. 20 a intrat în vigoare la 8 septembrie 2013.

120. Pct. 21 alin. (1) prevede că dormitoare deținuților trebuie să aibă paturi separate pentru fiecare persoană și să fie dotate cu lenjerie de pat, dulapuri pentru obiecte de uz personal, o masă, scaune, lumină și sistem de încălzire.

6. Regimul alimentar și alte necesități

121. Art. 84 alin. (2) din lege prevede că deținuții au dreptul, printre altele, la hrană cu conținut chimic și caloric suficient, în conformitate cu tabelele aprobate în comun de către Ministerul Justiției și Ministerul Finanțelor, precum și la paturi separate și lenjerie de pat și, pentru deținuții care nu au propriile lor articole de îmbrăcăminte și încălțăminte, haine gratuite și încălțăminte care sunt adecvate pentru anotimpul respectiv, în conformitate cu tabelele aprobate de Ministerul Justiției.

7. Asistența medicală

122. Art. 128 alin. (1) prevede că executarea pedepsei cu închisoarea ar trebui să se producă în condiții care să protejeze sănătatea fizică și mentală a deținuților.

123. Art. 84 alin. (2) și (4) și art. 128 alin. (2), astfel cum fuseseră adoptate inițial, prevedeau ca bugetul de stat să plătească contribuții de asigurări de sănătate pentru toți deținuții, de la momentul încarcerării. Cu toate acestea, întrucât de cele multe ori deținuții nu plățiseră astfel de contribuții înainte de încarcerare și plata contribuțiilor datorate de bugetul de stat era, în practică, uneori întârziată, deținuților li s-a refuzat, uneori, tratamentul medical în spitalele din afara sistemului, întrucât, în conformitate cu art. 109 din Legea din 1998 privind asigurările de sănătate, dreptul unei persoane autoasigurate la tratament medical este întrerupt în cazul în care persoana nu a efectuat mai mult de 3 plăți lunare, pentru o perioadă de 3 ani (a se vedea pct. 40 și 49 ale raportului CPT privind vizita din mai 2012, *supra*, pct. 73). Pentru a rezolva această problemă, în decembrie 2012, Parlamentul a modificat art. 128 alin. (2) din Legea din 2009, prevăzând suplimentar, cu efect de la 1

ianuarie 2014, că toți deținuții au în mod automat, din momentul încarcerării, statutul de persoane cu asigurare de sănătate completă.

8. Intervenția Ombudsmanului

124. Ombudsmanul Republicii poate recomanda Ministerului Justiției închiderea, reconstruirea sau extinderea unui penitenciar sau a unei unități penitenciare în cazul în care nivelul de supraaglomerare sau de igienă sau condițiile materiale precare împiedică reabilitarea deținuților sau pot pune în pericol sănătatea fizică sau mentală a deținuților [art. 46 alin. (1)]. Ministrul trebuie să introducă recomandarea pe agenda Consiliului de Miniștri în termen de o lună, iar Consiliul de Miniștri trebuie să anunțe măsurile luate pentru a rezolva problema [art. 46 alin. (2)].

E. Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii

125. Art. 1 alin. (1) din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1989, prevede că statul este răspunzător pentru prejudiciile cauzate persoanelor fizice sau juridice ca urmare a deciziilor nelegale, acțiunilor sau inacțiunilor funcționarilor publici, comise în cursul sau în legătură cu acțiunile administrative. Potrivit art. 1 alin. (2) din Lege, astfel cum era redactat până la 12 iulie 2006 și înlocuit, începând cu 1 martie 2007, de art. 204 alin. (1) din Codul de procedură administrativă din 2006, o astfel de plângere se poate face numai în cazul în care actul administrativ contestat (sau actul cu putere de lege, după caz) a fost anulat în mod corespunzător. Dacă plângerea se referă la o acțiune sau inacțiune nelegală, legalitatea sa poate fi stabilită de instanța care audiază cererea de acordare de despăgubiri [art. 1 alin. (2) din Lege, înlocuit prin art. 204 alin. (4) din cod].

126. Art. 4 din Legea din 1988 prevede că răspunderea statului se extinde la toate prejudiciile materiale și morale care reprezintă un rezultat direct și proxim al deciziei, acțiunii sau inacțiunii atacate.

1. Modul de aplicare a legii de către instanțele civile în perioada 2003-2009

127. În 2003, instanțele civile bulgare au început să acorde despăgubiri în temeiul art. 1 din Legea din 1988 persoanelor care au susținut că au suferit prejudicii morale din cauza condițiilor precare de detenție [a se vedea cauzele interne citate în *Hristov împotriva Bulgariei* (dec.), nr. 36794/03, 18 martie 2008; *Kirilov împotriva Bulgariei*, nr. 15158/02, pct. 43-48, 22 mai 2008, *Shishmanov împotriva Bulgariei*, nr. 37449/02, pct. 58-62, 8 ianuarie 2009; *Titovi împotriva Bulgariei*, nr. 3475/03, pct. 34, 25 iunie 2009; *Simeonov împotriva Bulgariei*, nr. 30122/03, pct. 43-47, 28 ianuarie 2010, *Georgiev împotriva Bulgariei* (dec.), nr. 27241/02, 18 mai 2010]. Curtea Supremă de Casație a confirmat această jurisprudență, bazându-se, printre altele, pe art. 3 din Convenție și pe standardele stabilite de CPT (a se vedea *реш. от 26 януари 2004 г. по гр. д. № 959/2003 г., ВКС, IV гр. о.; реш. № 104 от 20 февруари 2009 г. по гр. д. № 5895/2007 г., ВКС, II гр. о.; реш. № 538 от 22 октомври 2009 г. по гр. д. № 1648/2008 г., ВКС, II гр. о.; реш. № 15 от 29 януари 2009 г. по гр. д. № 4427/2007 г., ВКС, III гр. о.; реш. № 233 от 8 май 2009 г. по гр. д. № 1625/2008 г., ВКС, II гр. о.; реш. № 581 от 25 юни 2009 г. по гр. д. № 616/2008 г., ВКС, IV гр. о.*).

128. Cu toate acestea, în unele cauze, instanțele au refuzat să acorde despăgubiri sau au acordat sume minime, susținând, în special, că probele care dovedeau condițiile precare de detenție nu au fost suficiente pentru a dovedi totodată că o persoană care a fost ținută în astfel de condiții a suferit un prejudiciu material ca urmare a respectivelor condiții [a se vedea hotărârile interne citate în *Iovchev împotriva Bulgariei*, nr. 41211/98, pct. 62 și 66, 2 februarie 2006; *Iliev și alții împotriva Bulgariei*, nr. 4473/02 și 34138/04, pct. 15, 10 februarie 2011; *Radkov împotriva Bulgariei* (nr. 2), nr. 18382/05, pct. 17 și 21, 10 februarie 2011; *Shahanov*, citată anterior, pct. 9-11 și 13-14]. Prin hotărârea din 23 februarie 2009 (*реш. № 82 от 23 февруари 2009 г. по гр. д. № 6452/2007 г., ВКС, III гр. о.*), Curtea Supremă de Casație a considerat că acele condiții care au rezultat din formularea de dispoziții legale sau cu putere de lege nu au generat o încălcare a art. 3 din Convenție.

2. Competența de a examina cereri în temeiul art. 1 din Legea din 1988 transferată către instanțele administrative

129. Până la 1 martie 2007, cererile formulate în temeiul art. 1 din Legea din 1988 erau de competența instanțelor civile. Odată cu intrarea în vigoare a art. 203-207 din Codul de procedură administrativă din 2006, competența de a examina astfel de cereri a fost transferată către instanțele administrative. Cererile formulate înainte de data respectivă au continuat să fie examinate de instanțele civile (pct. 4 din dispozițiile tranzitorii și finale ale Codului 2006, precum și *реш. № 829 от 3*

декември 2009 г. по гр. д. № 1471/2008 г., ВКС, III г. о.; опр. № 63 от 3 юли 2007 г. по адм. д. № 41/2007 г., смесен петчл. с-в на ВКС и ВАС; опр. № 68 от 3 юли 2007 г. по адм. д. № 74/2007 г., смесен петчл. с-в на ВКС и ВАС; опр. № 118 от 3 юли 2008 г. по адм. д. № 97/2008 г., смесен петчл. с-в на ВКС и ВАС).

3. Modul de aplicare a legii de către instanțele administrative în perioada 2008-2014

130. În ultimii ani, instanțele administrative inferioare și Curtea Administrativă Supremă, care este competentă să judece recursurile la deciziile pronunțate de aceste instanțe, s-au confruntat cu o serie de cauze în temeiul art. 1 din Legea din 1988 în ceea ce privește condițiile din penitenciare și condițiile din centrele de reținere și arestare preventivă. La Curtea Administrativă Supremă, recursurile împotriva hotărârilor instanțelor administrative inferioare în temeiul acestei dispoziții sunt, de regulă, alocate Secției a treia care, în perioada 2010-2014, era compusă din 10-15 judecători. Recursurile sunt judecate, conform art. 217 alin. (1) din Codul de Procedură Administrativă din 2006, de complete formate din 3 judecători.

131. O analiză a jurisprudenței instanțelor administrative arată că, în ultimii ani, cu excepția cazurilor prezentate în fața lor de domnul Neshkov și domnul Yordanov, reclamanții din prezenta cauză (*supra*, pct. 17-35 și 62-64), acestea au examinat pe fond cel puțin 58 de cauze referitoare la condiții de detenție (a se vedea anexa 1). Dintre ele, 17 au dus la acordarea de despăgubiri (sume principale cuprinse între 300 BGN și 3 000 BGN, echivalentul a între 153,39 EUR și 1 533,88 EUR), 7 cauze sunt aparent încă pe rol, 2 cauze au fost clasate și 2 au dus la respingerea cererii pe motive de fond sau procedurale.

132. O examinare atentă a motivărilor hotărârilor instanțelor în aceste cauze arată că, în examinarea cererilor deținătorilor în temeiul art. 1 din Legea din 1988, instanțele au încercat mai întâi să stabilească dacă reclamanții au reușit să probeze că autoritatea pârâtă era răspunzătoare pentru o acțiune sau o inacțiune ilegală. În evaluarea acestui aspect, instanțele au avut în vedere de cele mai multe ori doar normele specifice prevăzute în dispozițiile normative relevante sau în actele cu putere de lege. De exemplu, în multe dintre cauze au considerat că, din moment ce art. 43 alin. (3) din Legea din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă, care garantează un minim de 4 mp de spațiu locuibil per deținut (a se vedea *supra*, pct. 115), nu a intrat încă în vigoare, plângerile legate de lipsa spațiului personal nu se susțin (a se vedea punctele 5, 17, 20, 21, 26, 28, 92, 112 și 140 din anexa 1). Instanțele au pronunțat hotărâri similare în ceea ce privește lipsa unor cerințe exprese pentru ca fumătorii și nefumătorii să fie ținuti în celule separate (a se vedea pct. 20 și 104 din anexa 1), precum și pentru ca celulele să fie dotate cu toalete (a se vedea pct. 92, 129 și 140 din anexa 1).

133. Chiar și atunci când au luat în considerare norme generale cum ar fi interdicerea tratamentelor inumane și degradante prevăzută de art. 3 din Convenție și au afirmat – așa cum au făcut în multe dintre cauzele care au dus la acordarea de despăgubiri sau care sunt încă pendinte (a se vedea pct. 2, 7, 51, 70, 97, 100, 102, 108, 110 și 137 din anexa 1) – că examinarea condițiilor de detenție trebuie realizată prin referire, între altele, la acest articol, aparent instanțele au considerat, de cele mai multe ori, că aceste norme sunt simple instrumente de sprijin în interpretarea dispozițiilor legale și de reglementare, nu norme de sine stătătoare a căror încălcare ar putea conduce, în sine, la o constatare a ilegalității comportamentului autorității pârâte. Hotărârile contrare au fost mai rare (a se vedea pct. 35, 57, 63, 74, 119 și 134 din anexa 1).

134. Ca urmare a acestei abordări, instanțele au solicitat uneori reclamanților să disjunga cererile pentru a reflecta problemele distincte cu care s-au confruntat, și apoi au procedat la examinarea separată a acestor (a se vedea, de exemplu, pct. 11 și 76 din anexa 1).

135. În continuare, instanțele au încercat să stabilească dacă o astfel de acțiune sau inacțiune ilicită a cauzat persoanei private de libertate un prejudiciu material sau moral și dacă a existat o legătură de cauzalitate suficientă între cele două elemente. De regulă, reclamanților li s-a cerut să probeze atât prejudiciul, cât și legătura de cauzalitate. Astfel, dacă deținutul nu a putut proba că a suferit un prejudiciu moral ca urmare a condițiilor precare de detenție, de cele mai multe ori plângerea a fost respinsă (a se vedea pct. 5, 12, 20, 28, 46, 55, 68, 71, 87, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 104, 112, 113, 120, 122, 126 și 128 din anexa 1). Instanțele au pronunțat hotărâri contrare în mult mai puține cauze (a se vedea pct. 3, 7, 75, 134 și 138 din anexa 1).

136. În ceea ce privește procedura, în ciuda eforturilor recente ale Curții Administrative Supreme de a clarifica acest aspect, a existat o anumită incertitudine cu privire la reclamanții care pot formula plângeri în temeiul art. 1 din Legea din 1988, în ceea ce privește condițiile de detenție (a se vedea pct. 23, 50, 79, 80 și 131 din anexa 1).

F. Dispoziții relevante din Codul de procedură administrativă din 2006

137. Art. 250 alin. (1) din Codul de procedură administrativă din 2006, care a intrat în vigoare la 1 martie 2007¹, prevede că orice persoană care are un anumit interes juridic poate solicita încetarea

actelor efectuate de o autoritate administrativă sau un funcționar public care nu au niciun temei conferit de o lege sau de o decizie administrativă. Cererea se formulează în fața instanței de contencios administrativ competente [art. 251 alin. (1)], care o examinează de îndată [art. 252 alin. (1)] și, după ce efectuează cercetările necesare [art. 252 alin. (2)-(4)], se pronunță fără întârziere [art. 253 alin. (1)]. Decizia instanței poate fi atacată cu recurs, care nu are efect suspensiv [art. 254 alin. (1) și (2)]. Prin decizia din 2 februarie 2009, Curtea Administrativă Supremă a respins plângerea unui deținut condamnat pe viață, formulată în temeiul art. 250 alin. (1), cu motivația, între altele, că faptul că autoritățile penitenciarului l-au ținut într-o celulă fără toaletă sau apă curentă se află în afara domeniului de aplicare al acestei dispoziții (a se vedea onp. № 1366 от 2 февруари 2009 г. по адм. д. № 498/2009 г., BAC, V o.). Prin decizia din 15 iulie 2011 (пазп. № 2755 от 15 юли 2011 г. по адм. д. № 666/2011 г., AC-Плевен), Curtea Administrativă Plevna a respins cererea formulată de un deținut condamnat pe viață în temeiul aceleiași dispoziții, de a fi transferat din zona de maximă securitate a penitenciarului, unde era ținut izolat, în zonele comune, pe motiv că regimul său de închisoare fusese atenuat. Instanța a examinat cererea pe fond, dar a constatat că, potrivit dispozițiilor aplicabile ale Legii din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă, precum și ale normelor de aplicare a acesteia, deținuții condamnați pe viață erau în continuare ținuți izolat chiar și atunci când regimul lor de închisoare era atenuat, și puteau fi transferați în zonele comune numai dacă o comisie specială constata că personalitatea lor permitea acest lucru. Prin urmare, speța nu privea o faptă contrară legii căreia instanța trebuia să-i pună capăt. Prin decizia din 19 septembrie 2011 (онп. № 11630 от 19 септември 2011 г. по адм. д. № 10959/2011 г., BAC, III o.), Curtea Administrativă Supremă a confirmat această hotărâre, susținând în întregime motivarea.

138. Art. 256 și art. 257 din același cod, care, de asemenea, au intrat în vigoare la 1 martie 2007, prevăd că o persoană poate introduce o acțiune pentru ca o autoritate administrativă să fie obligată să efectueze un act pe care avea obligația de a-l efectua în temeiul unei prevederi legale. În cazul în care instanța admite cererea, trebuie să dispună ca autoritatea să efectueze actul într-un termen-limită stabilit. În 2009, Curtea Administrativă Supremă a respins contestația în temeiul articolelor respective în ceea ce privește afirmația potrivit căreia un guvernator al unui penitenciar nu a asigurat deținuților o alimentație adecvată (a se vedea пеш. № 5924 от 11 май 2009 г. по адм. д. № 12132/2008 г., BAC, III o.). Cu toate acestea, în 2011, Curtea Administrativă Supremă a admis contestația unui deținut condamnat pe viață referitoare la faptul că autoritățile penitenciarului nu i-au pus la dispoziție îmbrăcăminte, încălțăminte și lenjerie de pat (a se vedea пеш. № 9276 от 27 юни 2011 г. по адм. д. № 5747/2011 г., BAC, III o.). Recent, Curtea Administrativă Plevna s-a pronunțat în acest sens, dar hotărârea nu este încă definitivă (a se vedea pct. 28-31 din anexa 1). În 2014, instanța respectivă a respins cererea unui deținut care solicitase să fie trimis pentru tratament medical într-un spital din exterior, constatând că acesta putea obține îngrijirea medicală necesară în penitenciar și că guvernatorul penitenciarului a luat măsuri pentru a asigura astfel de îngrijiri (a se vedea пеш. № 8454 от 20 юни 2014 г. по адм. д. № 14001/2013 г., BAC, III o.).

G. Dispoziții relevante ale Legii din 2007 privind statutul magistraților

139. Art. 146 alin. (1) din Legea din 2007 privind statutul magistraților prevede că, la exercitarea controlului asupra executării pedepselor și asupra centrelor de detenție, procurorii pot efectua vizite-surpriză, să discute confidențial cu deținuții, să examineze cereri și plângeri sau să dispună ca administrația unității respective să le comunice informații cu privire la aspecte relevante. Art. 146 alin. (2) prevede că, în vederea corectării neregulilor, procurorii pot dispune eliberarea oricărei persoane care este deținută în mod ilegal, să dea instrucțiuni sau să întrerupă executarea oricăror decizii ilegale și să solicite casarea lor. În două cazuri recente, Curtea Administrativă Plevna a refuzat să examineze, sub orice formă, plângeri ale deținuților privind condițiile de detenție, considerând că, potrivit art. 146 din Legea din 2007, procurorii au competența exclusivă de a examina astfel de plângeri (a se vedea онп. № 289 от 18 юни 2012 г. по адм. д. № 548/2012 г. AC-Плевен și онп. № 1040 от 29 ноември 2013 г. по адм. д. № 1114/2013 г. AC-Плевен).

IV. Decizii relevante ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei

140. În cursul celei de-a 1128-a reuniuni din perioada 29 noiembrie – 2 decembrie 2011, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat o decizie ([CM/Del/Dec\(2011\)1128](#)) în ceea ce privește executarea a 18 hotărâri ale Curții împotriva Bulgariei, în cauze legate de condițiile de detenție în penitenciare și în centre de arest preventiv. Decizia prevede, în măsura relevanței:

„Delegații

1. reamintesc faptul că aceste cauze ridică probleme complexe, legate în special de problema

structurală a suprapopulării penitenciarelor în Bulgaria și de condițiile de detenție din penitenciare și din centrele de detenție pe perioada anchetei;

2. iau act de raportul de acțiune transmis de autorități la 2/03/2011 și de informațiile suplimentare prezentate la 16/06/2011 privind renovarea și alte lucrări efectuate în centrele de detenție;

3. observă cu interes adoptarea de către Guvern la 8/09/2010 a unui Program pentru îmbunătățirea condițiilor de viață în centrele de detenție și a unui plan de acțiune pentru implementarea acestuia în perioada 2011-2013;

4. invită autoritățile să transmită informații cu privire la impactul măsurilor deja adoptate în ceea ce privește deficiențele identificate în hotărârile Curții Europene și cu privire la măsurile planificate și calendarul de implementare a acestora;

5. în plus, invită autoritățile bulgare să transmită informații suplimentare cu privire la întrebările restante identificate în Memorandumul CM/Inf/DH(2011)45, în special în ceea ce privește căile de atac compensatorii existente și necesitatea introducerii unei căi de atac care să poată conduce în mod specific la îmbunătățirea condițiilor de detenție, în cazul în care reclamantul se află încă în detenție;

[...]

8. reamintesc faptul că s-a solicitat un plan de acțiune sau un raport în ceea ce privește măsurile generale legate de problemele specifice ridicate în cauzele Shishmanov, Işyar și Kashavelov ;

9. decid să reia examinarea:

– acestui grup de cauze cel târziu până la reuniunea din iunie 2012, pe baza unui plan de acțiune revizuit care trebuie pus la dispoziție de autorități; [...]"

141. În cursul celei de-a 1144-a reuniuni din perioada 4-6 iunie 2012, Comitetul de Miniștri a adoptat o altă decizie ([CM/Del/Dec\(2012\)1144](#)) cu privire la același grup de cauze. Decizia prevede, în măsura relevanței:

„Delegații

1. observă cu interes rapoartele de acțiune revizuite prezentate de autoritățile bulgare la 15/05/2012, care detaliază măsurile luate sau avute în vedere de autorități pentru a remedia problemele aflate la originea acestor cauze;

2. salută eforturile depuse de Bulgaria pentru a rezolva problema sistemică majoră din centrele de detenție suprapopulate, în special prin utilizarea mai frecventă a alternativelor la detenție, precum și prin măsurile adoptate care vizează realizarea unei distribuiri mai adecvate a deținuților între diferite unități penitenciare;

3. salută înființarea mecanismului național de prevenire, în conformitate cu Protocolul opțional la Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva torturii, care permite Ombudsmanului să viziteze și să inspecteze centrele de detenție și să transmită recomandări privind tratamentul persoanelor ținute în detenție;

4. observă, cu toate acestea, că sunt necesare informații și clarificări suplimentare pentru o serie de întrebări, în special cu privire la modalitățile de funcționare a mecanismelor de monitorizare interne, impactul lucrărilor de construcție și renovare deja realizate, o evaluare precisă a autorităților asupra situației actuale a condițiilor de detenție, lucrările de construcție și renovare planificate pentru viitor, finanțarea acestora, termenele de implementare, precum și impactul preconizat al acestora asupra condițiilor de viață din centrele de detenție;

5. iau act de informațiile cu privire la prevederile legale interne în temeiul cărora un deținut poate solicita să fie transferat la o altă unitate penitenciară și invită autoritățile să ofere exemple în care a fost utilizată această procedură pentru a soluționa o plângere legată de condițiile precare de detenție și care are a adus îmbunătățiri specifice ale situației deținutului;

[...]

7. încurajează consultările efectuate pe aceste teme între autorități și Secretariat și decid să realizeze o evaluare cuprinzătoare a situației, pe baza unui memorandum elaborat de Secretariat, în cursul uneia dintre următoarele reuniuni pentru drepturile omului."

142. În cursul celei de-a 1172-a reuniuni din perioada 4-6 iunie 2013, Comitetul de Miniștri a

adoptat o nouă decizie ([CM/Del/Dec\(2013\)1172](#)) cu privire la același grup de cauze. Decizia enunță:

„Delegații

1. salută eforturile depuse de Bulgaria pentru a rezolva problema sistematică a suprapopulării, dar observă că încă sunt necesare măsuri suplimentare pentru a o depăși, în special cu privire la situația actuală din penitenciarele pentru bărbați;

2. în acest context, încurajează autoritățile să dezvolte în continuare utilizarea măsurilor alternative la detenție și la arestarea preventivă și să stabilească o strategie globală actualizată pentru a aborda suprapopularea din penitenciare, luând în considerare recomandările relevante ale Consiliului de Miniștri, precum și ale altor organisme competente ale Consiliului Europei;

3. observă totodată cu satisfacție eforturile depuse de Bulgaria pentru îmbunătățirea condițiilor materiale de detenție, în special prin intermediul proiectelor de reconstrucție finanțate cu ajutorul mecanismului financiar norvegian; observă, însă, că sunt necesare îmbunătățiri substanțiale în majoritatea unităților penitenciare și că această situație se datorează parțial faptului că planurile naționale de acțiune în acest domeniu nu au putut fi puse în aplicare din cauza restricțiilor bugetare legate de criza economică;

4. încurajează autoritățile să acorde cea mai mare prioritate identificării de soluții care să le permită îndeplinirea obiectivelor de îmbunătățire a condițiilor de detenție, dacă este necesar, prin continuarea explorării tuturor posibilităților de sprijin și cooperare la nivel național și european; invită autoritățile să elaboreze un program național revizuit privind îmbunătățirea condițiilor de detenție pentru perioada de după 2013;

5. invită autoritățile să ia în considerare, în eforturile lor de îmbunătățire a condițiilor de detenție, recomandările relevante formulate de organele de supraveghere la nivel național și internațional, inclusiv CPT și Ombudsmanul;

6. observă că îmbunătățirea condițiilor de detenție și reducerea suprapopulării penitenciare ar trebui să faciliteze înființarea, la nivel național, a unei soluții preventive care să îndeplinească cerințele jurisprudenței Curții și invită autoritățile bulgare să beneficieze pe deplin de proiectul nr. 18 al Fondului Fiduciar pentru Drepturile Omului (Human Rights Trust Fund).”

143. Potrivit informațiilor furnizate de Guvern Departamentului pentru executarea hotărârilor judecătorești la data de 24 ianuarie 2014, capacitatea oficială și numărul de deținuți din toate unitățile corecționale din Bulgaria la 31 decembrie 2013 erau după cum urmează:

Unitatea corecțională	Capacitatea oficială	Numărul deținuților
Penitenciarul Belene	530	644
Penitenciarul Bobov Dol	492	475
Unitatea penitenciară de tip deschis Smoranovo	173	71
Penitenciarul Burgas	371	885
Unitatea penitenciară de tip deschis Zhitarovo	104	94
Unitatea penitenciară de tip deschis Stroitel	72	78
Penitenciarul Varna	320	435
Unitatea penitenciară de tip deschis Razdelna	229	165
Unitatea penitenciară de tip deschis Varna	61	43
Penitenciarul Vratsa	462	539
Unitatea penitenciară de tip deschis Keramichna Fabrika	160	89
Penitenciarul Lovech	450	464
Unitatea penitenciară de tip închis Atlant	205	287
Unitatea penitenciară de tip deschis Polygona	85	77
Unitatea penitenciară de tip deschis Veliko Tarnovo	112	19
Penitenciarul Pazardzhik	445	359

Unitatea penitenciară de tip deschis Sredna Gora	46	29
Unitatea penitenciară de tip deschis Pazardzhik	66	28
Penitenciarul Plevna	297	376
Unitatea penitenciară de tip deschis Plevna	49	37
Unitatea penitenciară de tip închis Vit	70	49
Penitenciarul Plovdiv	405	432
Unitatea penitenciară de tip deschis Smolyan	220	64
Unitatea penitenciară de tip deschis Hebros	73	87
Penitenciarul Sliven (pentru femei)	277	202
Unitatea penitenciară de tip deschis Sliven (pentru femei)	35	31
Unitatea penitenciară de tip deschis Ramanusha (pentru femei)	54	9
Casa de corecție din cadrul Penitenciarului Sliven (pentru infractori minori de sex feminin)	35	1
Penitenciarul Sofia	745	833
Unitatea penitenciară de tip închis Kremikovtsi	426	493
Unitatea penitenciară de tip deschis Kazichene	500	145
Penitenciarul Stara Zagora	495	627
Unitatea penitenciară de tip închis Cherna Gora	185	159
Unitatea penitenciară de tip deschis Stara Zagora	132	28
Unitatea penitenciară de tip deschis Galabovo	91	18
Casa de corecție Boychinovtsi (pentru infractori minori de sex masculin)	261	77

V. Alte materiale relevante ale Consiliului Europei

144. Regulile penitenciare europene reprezintă recomandări ale Comitetului de Miniștri către statele membre ale Consiliului Europei cu privire la standardele minime care urmează să fie aplicate în penitenciare. Regulile penitenciare europene din 1987 [care figurează ca anexă la Recomandarea nr. R (87) 3 ([Recommendation No. R \(87\) 3](#))] au fost adoptate la 12 februarie 1987. La 11 ianuarie 2006, Comitetul de Miniștri, observând că din regulile din 1987 „trebuie revizuite și actualizate substanțial pentru a reflecta evoluțiile produse în politica penală, practica aplicării pedepselor și managementul general al penitenciarelor din Europa”, a adoptat Recomandarea Rec (2006)2 ([Recommendation Rec\(2006\)2](#)) privind regulile penitenciare europene. Versiunea nouă a regulilor din 2006 este inclusă ca anexă la această recomandare. În măsura relevanței, prevede:

„Partea I

Principii fundamentale

1. Toate persoanele private de libertate vor fi tratate prin respectarea drepturilor omului.
2. Persoanele private de libertate își păstrează toate drepturile care nu le-au fost retrase prin lege, în urma deciziei de condamnare la pedeapsa cu închisoarea sau de arestare preventivă.
3. Restricțiile impuse persoanelor private de libertate trebuie să se reducă la strictul necesar și să fie proporționale cu obiectivele legitime pentru care au fost impuse.
4. Condițiile de detenție care încalcă drepturile omului nu pot fi justificate prin lipsa de resurse.

[...]

Scopul și domeniul de aplicare

10.1. Regulile penitenciare europene se aplică persoanelor plasate în arest preventiv de către o autoritate judiciară sau persoanelor private de libertate în urma unei condamnări.

2. În principiu, persoanele plasate în arest preventiv de către o autoritate judiciară și cele private de libertate în urma unei condamnări nu pot fi închise decât în închisori sau în instituții rezervate deținuților din ambele categorii.

3. Regulile se aplică și următoarelor persoane:

a. deținuților care se află într-un penitenciar, indiferent de motiv; sau

b. persoanelor care au fost plasate în arest preventiv de către o autoritate judiciară sau au fost private de libertate în urma unei condamnări și care pot, din orice motiv, să fie încarcerate în alte locuri.

4. Toate persoanele încarcerate într-un penitenciar sau care sunt deținute în condițiile menționate la pct. 10.3.b sunt considerate deținuți, în sensul prezentelor reguli.

[...]

Partea a II-a

Condiții de detenție

[...]

Repartizare și spații de detenție

[...]

18.1. Spațiile de detenție, în special cele destinate cazării pe timpul nopții, trebuie să respecte demnitatea umană și intimitatea, și să întrunească standardele minime sanitare și de igienă, ținându-se cont de condițiile climatice și, în special, de suprafața de locuit, volumul de aer, iluminare, sursele de încălzire și ventilație.

2. În toate clădirile în care deținuții trebuie să locuiască, să muncească sau să conviețuiască:

a. ferestrele vor fi suficient de largi încât deținuții să poată citi sau munci la lumină naturală, în condiții normale, și să permită pătrunderea aerului proaspăt, excepție făcând spațiile în care există sisteme adecvate de aer condiționat;

b. lumina artificială trebuie să corespundă standardelor tehnice recunoscute în domeniu;

c. un sistem de alarmă trebuie să permită deținuților să contacteze imediat personalul.

3. Condițiile minime specifice cu privire la aspectele menționate la paragrafele 1 și 2 vor fi stipulate în legislația națională.

4. Legislația națională trebuie să prevadă mecanisme care să garanteze că respectarea acestor condiții minime nu va fi încălcată în urma supraaglomerării penitenciare.

5. În mod normal, deținuții trebuie să fie cazați pe timpul nopții în celule individuale, excepție făcând cazurile în care se consideră că este în beneficiul lor să împartă camera cu alți deținuți.

6. O celulă va fi împărțită numai dacă este adaptată uzului colectiv și va fi ocupată numai de deținuți care sunt declarați apti pentru conviețuire.

7. În măsura în care este posibil, deținuților trebuie să li se acorde posibilitatea de a alege atunci când sunt constrânși să împartă celula pe timpul nopții.

8. Decizia de a repartiza un deținut într-un anumit penitenciar sau într-o anumită parte dintr-un penitenciar trebuie să țină cont de necesitatea de a separa:

a. arestații preventiv de condamnați;

b. bărbații de femei; și

c. deținuții tineri de deținuții adulți;

9. Se pot face derogări de la dispozițiile paragrafului 8, cu privire la separația deținuților cu scopul de a le permite acestora să participe împreună la activitățile organizate; totuși, grupurile vizate trebuie să fie separate întotdeauna pe timpul nopții, dacă nu există consimțământul lor de a împărți camera de detenție și dacă autoritățile penitenciarului consideră că măsura nu este în beneficiul tuturor deținuților respectivi.

10. Condițiile de cazare a deținuților vor fi supuse unor măsuri de securitate cât mai puțin

restrictive posibil, ținându-se cont de riscul de evadare sau de autorănire sau rănire a celorlalți.

Igiena

19.1. Toate spațiile dintr-un penitenciar trebuie să fie menținute și păstrate într-o stare adecvată.

2. În momentul intrării în penitenciar, celulele sau celelalte spații destinate deținuților trebuie să fie curate.

3. Deținuții trebuie să aibă acces la instalații sanitare igienice care să le protejeze intimitatea.

4. Trebuie să fie puse la dispoziția deținuților spații adecvate pentru baie sau duș, astfel încât deținuții să le poată folosi la o temperatură adecvată, zilnic sau cel puțin de două ori pe săptămână (sau mai frecvent dacă este necesar), în conformitate cu regulile generale de igienă.

5. Deținuții vor respecta curățenia corporală și își vor păstra hainele și spațiul de detenție curate și în ordine.

6. Autoritățile penitenciare vor furniza deținuților mijloacele necesare păstrării curățeniei, inclusiv obiecte de toaletă și menaj, precum și produse de întreținere.

7. Pentru a răspunde nevoilor speciale de igienă ale femeilor se vor lua măsuri speciale.

Îmbrăcăminte și lenjerie de pat

20.1. Deținuții care nu au îmbrăcăminte personală adecvată trebuie să primească haine adecvate din punct de vedere climatic.

2. Aceste haine nu trebuie să fie nici degradante, nici umilitoare.

3. Îmbrăcămintea va fi menținută în condiții bune și va fi înlocuită atunci când este necesar.

[...]

21. Fiecare deținut va avea pat separat și lenjerie de pat adecvată, care va fi întreținută corect și înnoită la intervale de timp ce vor permite păstrarea sa într-o stare adecvată.

Regimul alimentar

22.1. Deținuții trebuie să beneficieze de un regim alimentar care să țină cont de vârstă, stare de sănătate, condiție fizică, religie, cultură și de natura muncii pe care o prestează.

2. Legislația internă trebuie să stabilească criteriile de calitate ale regimului alimentar, precizând, în special, conținutul energetic și proteic minimal.

3. Mâncarea trebuie să fie pregătită și servită în condiții igienice.

4. Zilnic trebuie să se asigure trei mese, la intervale de timp rezonabile.

5. Deținuții trebuie să aibă acces în orice moment la apă potabilă.

6. Medicul sau un/o asistent/ă calificat/ă trebuie să prescrie modificarea regimului alimentar al unui deținut dacă această măsură se impune din motive medicale.

[...]

Exerciții fizice și activități recreative

27.1. Toți deținuții trebuie să aibă oportunitatea de a efectua cel puțin o oră pe zi de exercițiu fizic în aer liber, dacă timpul o permite.

2. În cazul în care vremea nu permite, deținuților care doresc să facă exerciții fizice trebuie să li se propună alternative.

3. Activitățile organizate, corect concepute pentru a promova menținerea fizică a deținuților și pentru a oferi posibilități de recreere și antrenament fizic, vor constitui parte integrantă a regimului penitenciar.

4. Autoritățile penitenciarului trebuie să faciliteze acest tip de activități prin furnizarea aparaturii și echipamentelor adecvate.

5. Autoritățile penitenciarului trebuie să ia decizii speciale în vederea organizării unor activități speciale pentru deținuții care au nevoi speciale.

6. Deținuților trebuie să li se propună activități recreative, în special sport, jocuri, activități culturale, de petrecere a timpului, și trebuie să fie autorizați să le organizeze chiar ei, pe cât

posibil.

7. Deținuților trebuie să li se permită să se reunească în timpul antrenamentelor de exerciții fizice și să participe la activitățile recreative.

[...]

Partea a III-a

Sănătate

Asistență medicală

39. Autoritățile penitenciarului trebuie să protejeze sănătatea tuturor deținuților aflați sub controlul lor.

Organizarea asistenței medicale în penitenciar

40.1. Serviciile medicale acordate în penitenciar vor fi organizate în strânsă legătură cu sistemul general de sănătate la nivel comunitar sau național.

2. Politica de sănătate din penitenciar va fi integrată în politica națională de sănătate, fiind compatibilă cu aceasta.

3. Deținuții vor avea acces la serviciile de sănătate din rețeaua națională, fără discriminare în ceea ce privește situația lor judiciară.

4. Serviciile medicale din penitenciare vor căuta să depisteze și să trateze orice afecțiune fizică sau psihică de care ar putea suferi deținuții.

5. În acest scop, deținutul trebuie să beneficieze de servicii medicale, chirurgicale și psihiatrice necesare, inclusiv de cele existente în comunitate.

Personalul medical

41.1. Fiecare penitenciar va dispune cel puțin de serviciile unui medic generalist.

2. Se vor lua măsurile necesare pentru ca în cazurile de urgență, la orice oră, un medic specialist să fie disponibil imediat.

3. Penitenciarele în care nu există un medic generalist, angajat cu normă întreagă, trebuie să fie vizitate în mod regulat de un medic cu jumătate de normă.

4. În fiecare penitenciar va exista personal instruit în asistență medicală.

5. Toți deținuții vor avea acces la îngrijirile unui stomatolog și oftalmolog.

Obligațiile medicului

42.1. Medicul sau un/o asistent/ă calificat/ă subordonat/ă medicului trebuie să vadă și să consulte fiecare deținut cât mai repede posibil de la internare, în afară de cazurile în care acest lucru nu este evident necesar.

2. Medicul sau un/o asistent/ă calificat/ă subordonat/ă medicului trebuie să-i examineze pe deținuți la data eliberării dacă se cere; altminteri, deținuții trebuie examinați după necesitate.

3. Atunci când examinează un deținut, medicul sau asistentul/a subordonat/ă medicului trebuie să acorde o importanță deosebită la:

- a. respectarea regulilor normale referitoare la confidențialitatea medicală;
- b. diagnosticarea afecțiunilor fizice sau psihice și la luarea măsurilor necesare tratamentului acestora și continuării tratamentului medical existent;
- c. consemnarea și raportarea, către autoritățile competente, a oricărui semn sau indiciu că deținuții au fost tratați cu violență;
- d. suportarea unor simptome de abinență în consumul de droguri, medicamente sau alcool;
- e. identificarea problemelor psihologice sau a tensiunilor emoționale cauzate de privarea de libertate;
- f. izolarea deținuților suspecți de boli infecțioase sau contagioase pe durata infecției și acordarea tratamentului adecvat;
- g. asigurarea că deținuții purtători ai virusului HIV nu sunt izolați doar din acest motiv;

h. consemnarea afecțiunilor fizice sau mentale care pot împiedica reintegrarea după liberare;

i. stabilirea capacității fiecărui deținut de a munci și de a face mișcare;

j. cooperarea cu serviciile din comunitate în vederea continuării oricărui tratament medical sau psihiatric necesar după liberare, dacă deținutul își dă consimțământul în acest sens.

43.1. Medicul se va ocupa de supravegherea sănătății fizice și psihice a deținuților și îi va vedea, în condițiile și cu periodicitatea prevăzute în standardele privind protecția sănătății la nivelul comunității, pe toți deținuții bolnavi, pe cei care raportează că sunt bolnavi sau răniți, precum și pe cei care îi atrag atenția în mod special.

2. Medicul sau un/o asistent/ă medical/ă subordonat/ă medicului trebuie să acorde o atenție specială sănătății deținuților care se află în camere de izolare, trebuie să îi viziteze zilnic, să le ofere cu promptitudine asistență medicală și tratament, la cererea lor sau a personalului penitenciar.

3. Medicul va prezenta un raport directorului atunci când consideră că sănătatea fizică sau mentală a unui deținut este supusă unui risc major de continuarea detenției sau de condițiile de detenție, inclusiv de condițiile izolării.

44. Medicul sau o autoritate competentă va efectua inspecții regulate, va strânge informații prin alte mijloace după necesitate și va face recomandări directorului penitenciarului cu privire la:

a. cantitatea, calitatea, pregătirea și distribuirea alimentelor și a apei;

b. igiena și curățenia penitenciarului și a deținuților;

c. igiena, încălzirea, iluminatul și ventilația penitenciarului; și

d. calitatea și curățenia hainelor deținuților și a lenjeriilor de pat.

45.1. Directorul va lua în considerare rapoartele și recomandările medicului sau ale autorității competente formulate conform pct. 43 și 44, iar dacă aprobă recomandările făcute, va lua de îndată măsuri pentru aplicarea lor.

2. Dacă recomandările făcute de medicul generalist nu sunt de competența directorului sau dacă directorul nu este de acord cu ele, acesta va prezenta de îndată forului superior recomandările medicului și un raport personal.

Acordarea asistenței medicale

46.1. Deținuții bolnavi care necesită tratament de specialitate vor fi transferați în instituții specializate sau în spitale civile, dacă acest gen de îngrijiri nu se acordă în penitenciar.

2. În cazul în care penitenciarul dispune de spital propriu, acesta va fi dotat în mod adecvat și va avea personal calificat, în măsură să asigure îngrijirile și tratamentul adecvat deținuților transferați acolo.

Sănătate psihică

47.1. Penitenciarele sau secțiile specializate vor fi astfel organizate încât să permită observarea și tratamentul deținuților care suferă de afecțiuni psihice sau tulburări mentale, conform dispozițiilor de la pct. 12.

2. Asistența medicală în mediul penitenciar va asigura tratament psihiatric tuturor deținuților care necesită o astfel de terapie, acordând o atenție specială prevenirii suicidelor.

Alte aspecte

48.1. Deținuții nu trebuie să fie supuși unor experimente fără consimțământul lor.

2. Trebuie să fie interzise experimentele care îi implică pe deținuți și pot provoca probleme psihice, suferințe morale sau de alt fel, care atentează la sănătatea lor. (...)

[...]

Cereri și reclamații

70.1. Deținuții au dreptul să formuleze cereri și reclamații, individual sau în grup, directorului penitenciarului sau oricărei alte autorități competente.

2. Dacă problema poate fi rezolvată prin mediere, se va recurge în primul rând la aceasta.

3. Dacă o cerere sau o reclamație este respinsă, motivele respingerii trebuie comunicate

deținutului în cauză, iar acesta va avea dreptul de a introduce recurs în fața unei autorități independente.

4. Deținuții nu trebuie să fie pedepsiți pentru că au făcut cereri sau reclamații.

5. Autoritatea competentă trebuie să țină cont de toate reclamațiile scrise ale familiilor deținuților atunci când există motive să se considere că s-au produs încălcări ale drepturilor deținuților.

6. Nicio plângere a reprezentantului juridic sau a unei organizații care apără drepturile populației penitenciare nu poate fi depusă în numele unui deținut dacă cel în cauză se opune.

7. Deținuții trebuie să aibă dreptul de a solicita un aviz juridic cu privire la procedurile de realizare a plângerilor și apelurilor interne și serviciile unui avocat, dacă este necesar.

[...]"

145. În al 2-lea Raport General de Activitate ([CPT/Inf \(92\) 3 \[EN\]](#)), publicat la 13 aprilie 1992, CPT a făcut următoarele observații referitoare la condițiile de detenție:

„[...]

46. Suprapopularea reprezintă o problemă cu relevanță directă pentru mandatul CPT. Toate serviciile și activitățile dintr-un penitenciar vor fi afectate în mod negativ dacă este necesar să se adăpostească mai mulți prizonieri decât numărul pentru care a fost creată; calitatea vieții va scădea în mod semnificativ. În plus, nivelul suprapopulării din penitenciar sau într-o anumită parte a sa poate fi astfel încât, prin el însuși, să fie inuman și degradant din punct de vedere fizic.

47. Un program de activități satisfăcător (muncă, educație, sport etc.) are o importanță crucială pentru bunăstarea deținuților. Acest lucru este valabil pentru toate instituțiile, fie ca este vorba despre deținuți condamnați sau despre cei aflați în așteptarea procesului. CPT a observat că activitățile în centrele de arest preventiv sunt extrem de limitate. Organizarea unui program de activități în astfel de instituții – care au o rotație destul de rapidă a numărului deținuților – nu este o chestiune simplă. În mod evident, nu poate fi vorba de programe de tratament individualizate, de tipul celor care sunt de dorit să se desfășoare într-o instituție pentru deținuți condamnați. Cu toate acestea, deținuții nu pot fi pur și simplu lăsați să zăcă timp de săptămâni, eventual luni, închiși în celule, indiferent de cât de bune ar fi condițiile materiale din celule. CPT consideră că ar trebui să se asigure că deținuții din centrele de arest preventiv au posibilitatea de a petrece o parte rezonabilă a zilei (8 ore sau mai mult) în afara celulelor, angajați în activități motivante de natură variată. Desigur, regimul din instituțiile pentru deținuți condamnați ar trebui să fie și mai favorabil.

48. Trebuie făcută o mențiune specială în privința exercițiilor în aer liber. Cerința ca deținuților să li se permită cel puțin o oră de exercițiu în aer liber în fiecare zi este acceptată la scară mare ca o garanție de bază (de preferință ar trebui să facă parte dintr-un program mai extins de activități). CPT dorește să sublinieze că tuturor deținuților, fără excepție (inclusiv celor izolați în celulă drept pedeapsă), ar trebui să li se ofere posibilitatea de a face zilnic exerciții în aer liber. De asemenea, este evident că locurile pentru exerciții în aer liber ar trebui să fie suficient de spațioase și, dacă este posibil, să asigure adăpostul în caz de vreme rea.

49. Accesul imediat la toalete curate și menținerea unor standarde de igienă sunt componente vitale pentru un mediu uman.

Astfel, CPT declară că acesta nu apreciază practica pe care a constatat-o în anumite țări potrivit căreia deținuții sunt obligați să-și facă nevoile în gălețile aflate în celulele lor (care sunt apoi „golite” la anumite momente stabilite). Ar trebui fie ca o toaletă să fie amplasată în celulă (de preferință, într-o anexă sanitară), fie să existe mijloace care să permită deținuților care au nevoie la toaletă să fie eliberați din celule, fără întârziere, în orice moment (inclusiv noaptea).

În plus, deținuții ar trebui să aibă acces adecvat la duș sau baie. De asemenea, ar fi de dorit să existe apă curentă în interiorul celulelor.

50. CPT adaugă că este în mod deosebit îngrijorat atunci când găsește o combinație de suprapopulare cu un regim sărac de activități și cu un acces necorespunzător la toaletă/spălătoare în aceeași instituție. Efectul cumulat al acestor condiții se poate dovedi extrem de nefast pentru deținuți.

51. De asemenea, este foarte important pentru deținuți să păstreze contacte rezonabil de bune cu lumea exterioară. Mai presus de toate, deținutului trebuie să i se dea posibilitatea păstrării relațiilor cu familia și prietenii apropiați. Principiul de bază trebuie să fie promovarea contactului cu lumea exterioară; orice limitare a acestui contact trebuie să se bazeze în exclusivitate pe

imperative serioase de securitate sau pe considerente privind resursele disponibile.

CPT dorește să sublinieze, în acest context, necesitatea unei anumite flexibilități în ceea ce privește aplicarea normelor privind vizitele și contactele telefonice pentru deținuții ale căror familii locuiesc la mare distanță (făcând astfel ca vizitele regulate să fie impracticabile). De exemplu, unor astfel de deținuți ar trebui să li se permită să acumuleze timp de vizitare sau să li se ofere posibilități îmbunătățite de a avea contacte telefonice cu familiile lor. [...]"

146. În Al 7-lea Raport General de Activitate ([CPT/Inf \(97\) 10 \[EN\]](#)), publicat la 22 august 1997, CPT a făcut următoarele observații în special în privința suprapopulării:

„ [...]

13. O închisoare suprapopulată presupune spații neigienice și strâmte, o lipsă constantă de intimitate (chiar și atunci când se folosesc utilitățile sanitare), activități reduse în afara celulelor ca urmare a unei solicitări ce depășește personalul și dotările disponibile, servicii medicale supraaglomerate, tensiune crescută și mult mai multă violență între deținuți și între aceștia și personalul închisorii. Această listă este departe de a fi exhaustivă.

CPT a trebuit să concluzioneze în mai multe cazuri că efectele adverse ale suprapopulării au generat condiții de detenție inumane și degradante.

14. Pentru a rezolva problema suprapopulării, unele țări au decis creșterea numărului de centre de detenție. La rândul său, CPT este cu siguranță convins că asigurarea unor spații suplimentare va oferi o soluție de durată. Astfel, o serie de state europene au lansat programe ample de construire de penitenciare doar pentru a constata că populația penitenciară crește odată cu capacitatea majorată obținută prin crearea de spații de detenție. În schimb, existența unor politici de a limita sau modula numărul persoanelor încarcerate a avut o contribuție importantă în anumite state la menținerea populației penitenciare la un nivel gestionabil.

[...]"

147. În Al 11-lea Raport General de Activitate ([CPT/Inf \(2001\) 16](#)), publicat la 3 septembrie 2001, CPT a făcut următoarele observații:

„ [...]

Violențe între deținuți

27. Obligația de diligență pe care o au membrii personalului penitenciarului față de deținuții aflați în sarcina lor include responsabilitatea de a-i proteja de ceilalți deținuți care încearcă să le facă rău. În fapt, incidentele violente între deținuți reprezintă un fenomen obișnuit în toate sistemele penitenciare; ele implică o gamă largă de fenomene, de la forme subtile de hărțuire la intimidări fâțișe și agresiuni fizice grave.

Abordarea fenomenului de violență între deținuți cere ca personalul penitenciar să fie plasat într-o poziție, inclusiv în ceea ce privește nivelul de personal, care să-i permită să-și exercite autoritatea și sarcinile de supraveghere într-un mod adecvat. Personalul penitenciarului trebuie să fie atent la semnele apariției unor probleme și să fie atât pregătit, cât și instruit corespunzător pentru a interveni. Existența unor relații pozitive între personal și deținuți, bazate pe noțiunile de detenție și asistență în condiții de siguranță, reprezintă un factor decisiv în context; acest lucru va depinde în mare măsură de un personal care să posede competențe adecvate de comunicare interpersonală. În plus, conducerea trebuie să fie pregătită pe deplin pentru a sprijini personalul în exercitarea autorității. Pot fi necesare măsuri de securitate specifice adaptate la caracteristicile specifice ale situației întâlnite (inclusiv proceduri eficiente de cercetare); cu toate acestea, astfel de măsuri nu pot fi niciodată mai mult decât un adjuvant la imperativele de bază menționate mai sus. În plus, sistemul penitenciar trebuie să abordeze problema clasificării și distribuirii deținuților în mod adecvat.

Deținuții suspectați sau condamnați pentru infracțiuni sexuale prezintă un risc deosebit de mare de a fi agresați de alți deținuți. Prevenirea acestor acte va reprezenta întotdeauna o provocare dificilă. Soluția care este adesea adoptată este de a separa astfel de deținuți de restul populației penitenciare. Cu toate acestea, deținuții în cauză pot plăti un preț greu pentru relativa lor securitate, în ceea ce privește programe de activități mult mai limitate decât cele disponibile în cadrul regimului normal penitenciar. O altă abordare este de a dispersa deținuții suspectați sau condamnați pentru infracțiuni sexuale în întregul penitenciar. În cazul în care o astfel de abordare

reuşeşte, mediul necesar pentru integrarea adecvată a acestor deţinuţi în blocuri de celule obişnuite trebuie să fie garantat; în special, personalul penitenciarului trebuie să fie angajat în mod onest să contracareze orice semne de ostilitate sau persecuţie. O a treia abordare poate consta în transferul deţinuţilor la altă unitate, însoţit de măsuri menite să ascundă natura infracţiunilor acestora. Fiecare dintre aceste politici are avantajele şi dezavantajele sale, iar CPT nu caută să promoveze o anumită abordare în detrimentul alteia. Într-adevăr, decizia privind politica aplicabilă va depinde în principal de circumstanţele particulare ale fiecărui caz.

Supraaglomerare în penitenciare

28. Fenomenul suprapopulării continuă să distrugă sistemul penitenciar de-a lungul Europei şi subminează grav tentativele de ameliorare a condiţiilor de detenţie. Efectele negative ale suprapopulării penitenciare au fost deja subliniate în rapoartele generale de activităţi anterioare. În măsura în care câmpul de operaţiuni al CPT s-a extins de-a lungul continentului european, Comitetul a constatat procente imense de încarcerare care au rezultat într-o suprapopulare penitenciară severă. Faptul că un stat plasează în detenţie atât de mulţi dintre cetăţenii săi nu pot fi explicat în mod convingător prin rata ridicată a criminalităţii; atitudinea generală a membrilor organelor de drept şi sistemului judiciar trebuie, în parte, să fie una responsabilă.

În astfel de circumstanţe, a investi sume tot mai mari de bani în infrastructura penitenciară nu va constitui o soluţie. Mai degrabă ar trebui revizuite legislaţia actuală şi practica legate de arestarea preventivă în aşteptarea procesului şi condamnării, precum şi o gamă de pedepse neprivative de libertate. Aceasta este de altfel abordarea promovată în Recomandarea Comitetului de Miniştri nr. R (99)22 privind suprapopularea penitenciarelor şi inflaţia populaţiei din penitenciar. CPT speră foarte mult că principiile stabilite în acest important document vor fi într-adevăr aplicate de statele membre; punerea în aplicare a prezentei recomandări merită să fie monitorizată îndeaproape de Consiliul Europei.

Dormitoare de mare capacitate

29. În anumite ţări vizitate de CPT, mai ales în Europa Centrală şi Orientală, cazarea deţinuţilor se face deseori în dormitoare de mare capacitate care conţin toate sau cele mai multe dintre facilităţile utilizate zilnic de prizonieri, cum ar fi spaţiul de dormit, spaţiul de zi şi utilităţile sanitare. CPT obiectează în privinţa principiului pe care se bazează aceste modalităţi de locuire în închisorile închise, iar aceste obiecţii sunt şi mai puternice atunci când, aşa cum este cazul în mod frecvent, în dormitoare respective sunt ţinuţi deţinuţi în spaţii extrem de înghesuite şi insalubre. Fără îndoială că diferiţi factori – inclusiv cei de ordin cultural – fac să fie de preferat, în anumite ţări, spaţii de detenţie colective pentru deţinuţi în locul celulelor individuale. Cu toate acestea, sunt puţine lucruri de spus în favoarea – şi foarte multe de spus în defavoarea – unui sistem în care zeci de deţinuţi locuiesc şi dorm împreună în acelaşi dormitor.

Dormitoarele mari implică inevitabil o lipsă de intimitate a deţinuţilor în viaţa de zi cu zi. În plus, riscul de apariţie al intimidărilor şi violenţei este ridicat. Astfel de modalităţi de cazare predispun la promovarea dezvoltării de subculturi delincvente şi facilitează menţinerea coeziunii organizaţiilor criminale. De asemenea, fac ca un control adecvat din partea personalului să fie extrem de dificil, dacă nu imposibil; mai precis, în cazul unor tulburări în cadrul penitenciarului, intervenţiile exterioare care implică utilizarea unei forţe considerabile sunt greu de evitat. Cu astfel de modalităţi de cazare, o repartizare adecvată a deţinuţilor, bazată pe o evaluare de la caz la caz a riscurilor şi a nevoilor devine, de asemenea, un exerciţiu aproape imposibil. Toate aceste probleme sunt extrem de accentuate atunci când numărul deţinuţilor depăşeşte un procent rezonabil de ocupare; într-o astfel de situaţie, folosirea excesivă a instalaţiilor comune cum ar fi chiuvetele şi toaletele şi insuficienta aerisire pentru un număr atât de mare de persoane va conduce deseori la condiţii deplorabile de detenţie.

CPT doreşte totuşi să sublinieze trecerea de la dormitoare de mare capacitate la spaţii de locuit de mai mici dimensiuni trebuie să fie însoţită de măsuri prin care să se asigure că deţinuţii petrec o parte rezonabilă a zilei angajaţi în activităţi motivante de diferite tipuri, în afara spaţiului în care locuiesc.

Accesul la lumină naturală şi aer proaspăt

30. În mod frecvent, CPT observă existenţa unor dispozitive, cum ar fi obloanele, jaluzelele, plăcile metalice amplasate în faţa ferestrelor, care privează deţinuţii de accesul la lumina naturală şi opresc aerul proaspăt să intre în dormitor. Astfel de dispozitive se întâlnesc frecvent în instituţiile de detenţie provizorie. CPT acceptă în totalitate faptul că în cazul unor deţinuţi ar putea fi necesare măsuri speciale de securitate destinate prevenirii riscului realizării reţelelor şi/sau a activităţilor de natură criminală. Cu toate acestea, impunerea unor astfel de măsuri ar trebui să fie

o excepție, nu o regulă. Acest lucru implică faptul că autoritățile competente trebuie să examineze situația fiecărui deținut pentru a verifica dacă măsurile specifice de securitate sunt într-adevăr justificate în cazul său. Mai mult, chiar atunci când aceste măsuri sunt necesare, ele nu trebuie niciodată să determine ca respectivii deținuți să fie privați de lumina naturală și de aerul proaspăt. Este vorba despre elementele fundamentale ale vieții, la care au dreptul toți deținuții; în plus, absența acestor elemente generează condiții favorabile răspândirii bolilor și, în special, a tuberculozei.

CPT recunoaște că asigurarea unor condiții de viață decente în instituțiile penitenciare poate fi foarte costisitoare și îmbunătățirea acestora este împiedicată în multe țări de lipsa de fonduri. Cu toate acestea, îndepărtarea dispozitivelor de blocare a ferestrelor (și montarea, în acele cazuri excepționale în care este necesar, unor dispozitive de securitate alternative concepute în mod corespunzător) nu ar trebui să implice investiții considerabile și, totodată, ar fi foarte benefică pentru toate părțile în cauză.”

148. La 30 septembrie 1999, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat Recomandarea Nr. R (99) 22 [[Recommendation No. R \(99\) 22](#)] privind suprapopularea penitenciarelor și inflația populației din penitenciar, care prevede în special următoarele:

„ [...]

Având în vedere că suprapopularea penitenciarelor și creșterea populației din penitenciare constituie o provocare majoră pentru administrarea penitenciarelor și a sistemului de justiție penală în ansamblu, atât din punct de vedere al drepturilor omului, cât și din punct de vedere al conducerii instituțiilor penale;

Având în vedere că administrarea eficientă a populației penitenciare depinde de chestiuni precum situația infracțională generală, prioritățile legate de controlul infracționalității, setul de sancțiuni disponibile în textele juridice, severitatea sentințelor dispuse, frecvența folosirii sancțiunilor și măsurilor comunitare, recursul la arestarea preventivă, eficacitatea și eficiența instituțiilor de justiție penală și, nu în ultimul rând, atitudinea publicului față de crimă și pedeapsă;

Afirmând că măsurile care vizează combaterea suprapopulării penitenciarelor și reducerea numărului populației penitenciare trebuie integrate într-o politică penală coerentă și rațională, axată pe prevenirea infracționalității și a comportamentelor infracționale, pe aplicarea eficientă a legii, pe siguranța publică și pe protecție, individualizarea sancțiunilor și a măsurilor și reintegrarea socială a infractorilor;

Având în vedere că astfel de măsuri trebuie să respecte principiile de bază ale statelor democratice guvernate de statul de drept și supuse scopului fundamental al garantării drepturilor omului, în conformitate cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului și jurisprudența organelor împuternicite să o aplice;

Recunoscând, de asemenea, că aceste măsuri necesită implicarea liderilor politici și administrativi, a judecătorilor, a procurorilor și a publicului larg, precum și furnizarea de informații echilibrate cu privire la funcțiile pedepsirii, cu privire la eficacitatea relativă a sancțiunilor și a măsurilor privative de libertate și neprivative de libertate și la realitatea penitenciarelor;

Având în vedere Convenția Europeană pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante;

Recunoscând importanța Recomandării nr. R (80) 11 privind arestarea preventivă, a Recomandării nr. R (87) 3 privind regulile penitenciare europene, a Recomandării nr. R (87) 18 privind simplificarea justiției penale, a Recomandării nr. R (92) 16 referitoare la regulile europene asupra sancțiunilor și măsurilor comunitare și a Recomandării nr. R (92) 17 privind consecvența în practica sentențială,

Recomandă guvernelor statelor membre:

- să ia toate măsurile corespunzătoare, în momentul revizuirii legislației și practicilor interne referitoare la supraaglomerarea penitenciarelor și inflația populației din penitenciare, în vederea aplicării principiilor prevăzute în anexa la prezenta recomandare;

- să încurajeze difuzarea cât mai largă posibil a recomandării și a raportului privind suprapopularea penitenciară și inflația populației penitenciare, elaborat de Comitetul European pentru Probleme Penale.

Anexă la Recomandarea nr. R (99) 22

I. Principii fundamentale

1. Lipsirea de libertate ar trebui considerată o sancțiune sau măsură de ultimă instanță și, prin urmare, ar trebui să se dispună numai în cazurile în care gravitatea infracțiunii ar face ca orice altă sancțiune sau măsură să fie clar necorespunzătoare.

2. Extinderea suprafeței penitenciarului ar trebui să fie mai degrabă o măsură excepțională, deoarece în general este puțin probabil să ofere o soluție pe termen lung la problema supraaglomerării. Țările în care capacitatea penitenciarelor poate fi suficientă la modul general fără a fi adaptată corespunzător nevoilor locale ar trebui să încerce să realizeze o distribuire mai rațională a capacității penitenciarelor.

3. Trebuie prevăzut un set adecvat de sancțiuni și măsuri comunitare, posibil gradate în funcție de severitate; procurorii și judecătorii trebuie determinați să le folosească cât mai mult posibil.

4. Statele membre trebuie să analizeze posibilitatea dezincriminării anumitor tipuri de infracțiuni sau a reclasificării acestora astfel încât să nu atragă pedepse privative de libertate.

5. Pentru a concepe o strategie coerentă împotriva suprapopulării penitenciare și a inflației populației penitenciare trebuie efectuată o analiză detaliată a principalilor factori care contribuie la acestea, având în vedere, în primul rând, aspecte ca tipurile de infracțiuni care impun pedepse cu închisoarea pe termen lung, prioritățile controlării infracționalității, atitudinea și preocupările publicului și practicile de pronunțare a sentinței existente.

II. Abordarea insuficienței locurilor din penitenciare

6. În vederea evitării unor niveluri excesive ale suprapopulării, ar trebui stabilită o capacitate maximă pentru penitenciare.

7. În cazul apariției unor condiții de suprapopulare, ar trebui să se pună accentul pe preceptele demnității umane, angajamentul conducerii penitenciarelor față de aplicarea unui tratament uman și pozitiv, recunoașterea integrală a rolurilor angajaților și pe abordări administrative moderne și eficiente. În conformitate cu Regulile penitenciare europene, ar trebui să se acorde o atenție deosebită suprafeței spațiului de care dispun deținuții, igienei și instalațiilor sanitare, furnizării unor alimente în cantitate suficientă, pregătite și prezentate corespunzător, precum și îngrijirii medicale a deținuților și posibilității de mișcare în aer liber.

8. În vederea preîntâmpinării unor consecințe negative ale suprapopulării penitenciarelor, ar trebui să se faciliteze contactele deținuților cu familiile lor pe cât posibil și să se folosească la maxim sprijinul comunității.

9. Trebuie folosite, pe cât posibil, modalități specifice de aplicare a sentințelor privative de libertate, cum ar fi semilibertatea, regimul deschis, permisiunea de a părăsi închisoarea sau plasamentele externe, pentru a contribui la tratarea și reintegrarea deținuților, la menținerea legăturilor acestora cu familia și comunitatea și la reducerea tensiunii în instituțiile penale.

[...]

IV. Măsuri referitoare la faza procesuală

Sistemul sancțiunilor/măsurilor – Durata pedepsei

14. Trebuie depuse eforturi pentru reducerea recurgerii la pedepse privative de libertate, care împovărează sistemul penitenciar, și substituirea pedepselor privative de libertate de scurtă durată cu sancțiuni și măsuri comunitare.

15. În stabilirea sancțiunilor și măsurilor comunitare care pot fi folosite în locul privării de libertate, trebuie acordată atenție următoarelor:

- suspendarea aplicării unei pedepse cu închisoarea cu condiții impuse,
- probațiunea ca sancțiune independentă impusă fără pronunțarea unei pedepse cu închisoarea,
- supravegherea sporită,
- muncă în folosul comunității (de ex., muncă neplătită prestată în folosul comunității),
- dispunerea/contractarea de tratament pentru anumite categorii de infractori,
- medierea victimă-infractor/despăgubirea victimei,
- limitarea liberei circulații, de exemplu prin ordin de interdicție sau monitorizare electronică.

16. Sancțiunile și măsurile comunitare trebuie impuse numai în conformitate cu garanțiile și

condițiile prevăzute în Regulile europene privind sancțiunile și măsurile comunitare.

17. Trebuie introduse în legislație și practică combinații de sancțiuni și măsuri privative și neprivative de libertate, cum ar fi pedepse privative de libertate nesuspendate, urmate de muncă în folosul comunității, supraveghere (sporită) în cadrul comunității, arestul la domiciliu monitorizat electronic sau, în anumite cazuri, obligația de a urma un tratament.

Condamnarea și rolul procurorilor și al judecătorilor

18. În aplicarea legii, procurorii și judecătorii trebuie să țină cont de resursele disponibile, mai ales în ceea ce privește capacitatea penitenciarelor. Astfel, trebuie acordată atenție evaluării impactului pe care structurile de condamnare existente și politicile concepute îl au asupra dezvoltării populației penitenciare.

19. Procurorii și judecătorii trebuie să se implice în procesul de concepere a politicilor penale referitoare la supraaglomerarea penitenciarelor și inflația populației penitenciare, pentru a obține colaborarea acestora și pentru a evita practici de condamnare contraproductive.

20. Trebuie stabilite de către legislator sau alte autorități competente argumente pentru condamnare, între altele, în vederea reducerii folosirii privării de libertate, extinderii folosirii sancțiunilor și măsurilor comunitare și folosirii unor metode de diversiune cum ar fi medierea sau despăgubirea victimei.

21. O atenție specială trebuie acordată rolului pe care circumstanțele agravante și cele atenuante, ca și condamnările anterioare, îl joacă în stabilirea pedepsei corespunzătoare.

Măsuri referitoare la faza ulterioară procesului

Implementarea sancțiunilor și măsurilor comunitare – Aplicarea pedepselor privative de libertate

22. Pentru a face din sancțiunile și măsurile comunitare alternative credibile la pedeapsa cu închisoarea pe termen scurt, trebuie asigurată implementarea efectivă a acestora, mai ales prin:

- asigurarea infrastructurii pentru executarea și monitorizarea unor astfel de sancțiuni comunitare, și pentru a da procurorilor și judecătorilor încredere în eficacitatea lor;
- dezvoltarea și folosirea unor tehnici sigure de anticipare și evaluare a riscurilor, precum și a unor strategii de supraveghere, în vederea identificării riscului ca infractorul să recidiveze și al garantării siguranței și protecției publicului.

23. Trebuie promovată dezvoltarea măsurilor care reduc durata pedepsei executate, preferându-se măsurile individualizate, cum ar fi liberarea condiționată înainte de termen (pentru bună purtare), celor colective de rezolvare a suprapopulării penitenciarelor (amnistii, grațieri colective).

24. Liberarea condiționată trebuie considerată una dintre cele mai eficiente și constructive măsuri, care nu numai că reduc durata detenției, dar și contribuie substanțial la reintegrarea infractorului în comunitate.

25. Pentru a promova și extinde folosirea liberării condiționate pentru bună purtare, trebuie create cele mai bune condiții pentru sprijinirea, asistarea și supravegherea infractorului în cadrul comunității, nu în ultimul rând pentru a determina autoritățile judiciare sau administrative competente să considere această măsură drept o opțiune valoroasă și responsabilă.

26. Trebuie concepute și implementate programe eficiente pentru tratarea în timpul detenției și pentru supravegherea și tratarea după eliberare, astfel încât să se faciliteze reintegrarea infractorilor, să se reducă recidivarea, să se asigure securitatea și protecția publicului, iar judecătorii și procurorii să aibă credința că măsurile concepute pentru reducerea duratei pedepsei care trebuie executată și sancțiunile și măsurile comunitare reprezintă opțiuni constructive și responsabile.”

ÎN DREPT

I. Introducere

149. Până în prezent, Curtea a trebuit să examineze condițiile de detenție din Bulgaria în temeiul art. 3 din Convenție în peste douăzeci de cauze (a se vedea infra, pct. 268). Măsurile adoptate de

statul bulgar pentru executarea hotărârilor Curții în aceste cauze au fost monitorizate, timp de câțiva ani, de Comitetul de Miniștri, care, deși a observat unele îmbunătățiri, a evidențiat în repetate rânduri necesitatea adoptării unor măsuri suplimentare, pentru a alinia condițiile de detenție din instituțiile corecționale din Bulgaria la standardele Convenției (a se vedea supra, pct. 140-142).

150. În 2008, fiind mulțumită de informațiile prezentate de Guvern, potrivit cărora, în 2003, instanțele bulgare au început să acorde despăgubiri persoanelor ținute în condiții de detenție necorespunzătoare, în temeiul unei dispoziții legale generale, care reglementează răspunderea autorităților pentru acțiuni sau inacțiuni ilegale, Curtea a început, în principiu, să respingă astfel de plângeri formulate de persoane care nu mai erau ținute în astfel de condiții, pentru neepuizarea căilor de atac interne. Cu toate acestea, nu a procedat astfel în privința persoanelor care continuă să fie ținute în condiții de detenție necorespunzătoare, bazându-se pe faptul că, în astfel de circumstanțe, nu este suficientă simpla acordare a unor despăgubiri (a se vedea supra, pct. 127, și infra, pct. 192).

151. În prezent, există circa patruzeci de cereri valide *prima facie* care așteaptă să fie supuse primei examinări de către Curte și care se referă la condițiile de detenție din instituțiile corecționale din Bulgaria (a se vedea infra, pct. 270). Cele șase cereri care fac obiectul prezentei cauze, în care reclamantii s-au plâns de condițiile executării pedepsei într-o serie de penitenciare și instituții penitenciare cu regim închis (a se vedea infra, pct. 214), se numără printre acestea. Unul dintre reclamantii s-a plâns, în plus, că nu a avut la dispoziție căi de atac interne efective în ceea ce privește aceste condiții (a se vedea infra, pct. 165).

II. Aspecte procedurale

A. Cereri pentru radierea unor plângeri aflate pe rolul Curții

152. Domnii Tsekov și Zlatev nu au formulat observații ca răspuns la cele ale Guvernului în termenul stabilit de președintele Secției. După ce au fost informați în acest sens, și-au prezentat observațiile tardiv, dar președintele Secției a hotărât să le accepte la dosarul cauzei. Nici domnul Simeonov nu a formulat observații ca răspuns la cele ale Guvernului. Acest lucru s-a întâmplat, cel mai probabil, pentru că scrisoarea Curții, în care i se solicita să își prezinte observațiile, nu a ajuns la destinatar, deoarece fusese eliberat din Penitenciarul Burgas la 15 iulie 2014 (supra, pct. 6). Domnul Simeonov nu a încercat să contacteze Curtea, după ce i-a fost comunicată Guvernului cererea acestuia, prin care era informat prin scrisoarea din 3 aprilie 2014. Acesta nu a informat Curtea nici cu privire la schimbarea adresei sale, în conformitate cu art. 47 § 7 (fostul art. 6) din Regulamentul Curții.

153. Guvernul a susținut că, în aceste circumstanțe, cererile domnilor Tsekov, Simeonov și Zlatev ar trebui să fie radiate de pe rol.

154. Într-o scrisoare datată 20 noiembrie și având data poștei 26 noiembrie 2014, domnul Zlatev a afirmat că nu își mai menține cererea și că dorește să fie radiată de pe rolul Curții. Nu a oferit niciun motiv pentru această cerere (supra, pct. 7).

155. Curtea constată că nu există niciun temei pe baza căruia să concluzioneze că domnul Tsekov nu intenționează să își mențină cererea. Deși tardiv, acesta a prezentat observații, exprimându-și astfel dorința de a o menține (a se vedea *Dobrić împotriva Serbiei*, nr. 2611/07 și 15276/07, pct. 26-30, 21 iunie 2011; *Musiałek și Baczyński împotriva Poloniei*, nr. 32798/02, pct. 95-98, 26 iulie 2011; *Pińkowski împotriva Poloniei*, nr. 16579/03, pct. 35-38, 23 februarie 2010).

156. În ceea ce îl privește pe domnul Zlatev, Curtea nu este convinsă că, în ciuda declarației sale, se poate considera că acesta nu mai intenționează să își mențină cererea în sensul art. 37 § 1 lit. a) din Convenție. Și acesta a prezentat, deși tardiv, observații și cereri de acordare a unei reparații echitabile (supra, pct. 6) și nu a precizat niciun motiv pentru solicitarea acestuia de radiere a cererii sale de pe rolul Curții. Domnul Zlatev nu are reprezentant legal [*a contrario*, *Stec și alții împotriva Regatului Unit* (dec.) (MC), nr. 65731/01 și 65900/01, pct. 29-32, CEDO 2005-X]. Acesta este în continuare deținut în condiții necorespunzătoare și, recent, a comis acte grave de autovătămare (supra, pct. 68 și 69). În aceste circumstanțe, pot apărea îndoieli legitime în ceea ce privește validitatea declarației sale (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Tehrani și alții împotriva Turciei*, nr. 32940/08, 41626/08 și 43616/08, pct. 56, 13 aprilie 2010). Înainte de a radia o cerere de pe rol, chiar și în cazurile în care reclamantul dorește să o retragă, Curtea trebuie, în temeiul art. 37 § 1 *in fine*, să analizeze dacă există circumstanțe referitoare la respectarea drepturilor omului, astfel cum sunt definite în Convenție și protocoalele sale, care impun continuarea examinării cauzei [a se vedea *K.A.S. împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 38844/12, pct. 45, 4 iunie 2013, în care se citează *Tyrer împotriva Regatului Unit*, 25 aprilie 1978, pct. 24-27, seria A nr. 26]. Având în vedere considerentele anterioare, Curtea constată că există astfel de circumstanțe în speță și că cererea domnului Zlatev nu ar trebui să fie radiată de pe rolul acesteia.

157. Pe de altă parte, pe baza evoluției procedurale evidențiate mai sus, nu se poate considera că domnul Simeonov nu intenționează să își mențină cererea în sensul art. 37 § 1 lit. a) din Convenție [a

se vedea *Konrad împotriva Poloniei* (dec.), nr. 35476/97, 23 octombrie 2001; *Bibi împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 40083/98, 21 martie 2002; *Babichev împotriva Rusiei* (dec.), nr. 21777/03, 18 mai 2006; *T.T.S. împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei* (dec.) [Comitetul], nr. 57282/09, 4 martie 2014]. Prin urmare, nu se mai justifică examinarea în continuare a cererii în cauză.

158. În plus, având în vedere că problema ridicată de domnul Simeonov – condițiile din Penitenciarul Burgas – a fost invocată, de asemenea, de domnii Tsekov și Zlatev și ținând cont că domnul Simeonov nu mai este încarcerat, respectarea drepturilor omului nu impune Curții să continue examinarea cererii acestuia prin referire la art. 37 § 1 *in fine* (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Özgür Gündem împotriva Turciei*, nr. 23144/93, pct. 34 și 36, CEDO 2000-III; *Stec și alții*, citată anterior, pct. 32; *Ivanov și alții împotriva Bulgariei*, nr. 46336/99, pct. 32, 24 noiembrie 2005; *Shesti Mai Engineering OOD și alții împotriva Bulgariei*, nr. 17854/04, pct. 62, 20 septembrie 2011).

159. Prin urmare, Curtea decide să radieze cererea domnului Simeonov de pe rolul acesteia, dar respinge solicitarea Guvernului de a proceda în mod similar în ceea ce privește cererile domnilor Tsekov și Zlatev.

B. Conexarea celorlalte cinci cereri

160. Toți ceilalți patru reclamanți s-au plâns de pretinse condiții inumane și degradante ale detenției lor. Ținând seama de caracterul similar al cererilor acestora, Curtea constată că, în interesul bunei administrări a justiției, cele cinci cereri ale acestora ar trebui să fie conexate în temeiul art. 42 § 1 din Regulament.

III. Cu privire la admisibilitate

A. Argumente prezentate în fața Curții

1. Guvernul

161. Guvernul a susținut că, în dreptul bulgar, existau două căi de atac pe care le aveau la dispoziție persoanele private de libertate care erau nemulțumite de condițiile detenției lor. Prima era o acțiune în despăgubiri, în temeiul art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii. Cea de-a doua era o cerere de transfer la o altă instituție corecțională, în temeiul art. 62 și art. 63 din Legea din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă. În *Kirilov* (citată anterior) și *Stoyanov împotriva Bulgariei* [(dec.) (Comitetul), nr. 25626/08, pct. 34-37, 13 mai 2014], Curtea a constatat că aceste căi de atac erau efective, eficiența acestora fiind dovedită, de asemenea, de o serie de decizii recente, pronunțate de instanțele bulgare. Doar domnii Neshkov și Yordanov au introdus acțiuni în temeiul art. 1 din Legea din 1988, ceea ce însemna că ceilalți reclamanți – domnii Tsekov și Zlatev – nu epuizaseră căile de atac interne, astfel cum impune art. 35 § 1 din Convenție. Așadar, cererile acestora erau inadmisibile.

2. Reclamanții

162. Domnul Yordanov a subliniat că Guvernul nu a susținut că cererea lui era inadmisibilă pentru neepuizarea căilor de atac interne. Domnii Tsekov și Zlatev nu au făcut comentarii în această privință.

B. Motivarea Curții

163. Aspectul dacă domnii Tsekov și Zlatev au epuizat căile de atac interne în ceea ce privește capătul de cerere formulat de aceștia în temeiul art. 3 din Convenție, referitor la condițiile detenției lor, este strâns legat de fondul capătului de cerere formulat de domnul Neshkov în temeiul art. 13 din Convenție, potrivit căruia acesta nu a avut la dispoziție căi de atac interne efective pentru a se plânde de pretinse condiții inumane și degradante ale detenției sale (a se vedea infra, pct. 165). Așadar, excepția ridicată de Guvern trebuie să fie unită cu fondul capătului de cerere menționat (a se vedea *Štručl și alții împotriva Sloveniei*, nr. 5903/10, 6003/10 și 6544/10, pct. 62, 20 octombrie 2011; *Ananyev și alții împotriva Rusiei*, nr. 42525/07 și 60800/08, pct. 70, 10 ianuarie 2012; *Sergey Babushkin împotriva Rusiei*, nr. 5993/08, pct. 34, 28 noiembrie 2013; *Yarashonen împotriva Turciei*, nr. 72710/11, pct. 54, 24 iunie 2014).

164. În plus, capetele de cerere privind condițiile de detenție a reclamanților și pretinsa absență a unor căi de atac interne efective în acest sens nu sunt în mod vădit nefondate în sensul art. 35 § 3 lit. a) din Convenție și nu prezintă niciun alt motiv de inadmisibilitate. Prin urmare, trebuie să fie declarate admisibile.

IV. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 13 din Convenție

165. Domnul Neshkov s-a plâns, în ambele cereri formulate, că nu a avut la dispoziție căi de atac interne efective în ceea ce privește condițiile detenției sale. Acesta a invocat art. 13 din Convenție, care prevede:

„Orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de [prezenta] convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.”

A. Argumente prezentate în fața Curții

1. Guvernul

166. Guvernul a susținut că, deși art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii nu includea prevederi specifice privind condițiile de detenție, de multe ori acesta le-a oferit persoanelor deținute în condiții necorespunzătoare o șansă reală de a obține despăgubiri pentru orice prejudiciu suferit ca urmare a acestui lucru. Este adevărat că, o anumită perioadă, instanțele civile și, ulterior, instanțele administrative au interpretat această dispoziție în mod formal, adoptând o opinie limitată cu privire la ce anume constituia o acțiune ilegală sau o inacțiune din partea autorităților penitenciarelor, solicitându-le reclamanților să își dividă cererile în capete de cerere separate, care să reflecte aspecte problematice distincte ale condițiilor detenției acestora. Cu toate acestea, în ultimii câțiva ani, instanțele administrative au început să interpreteze în mod constant această dispoziție în sens larg și au dat dovadă de flexibilitate în ceea ce privește nivelul probatoriu necesar. Acestea le impuneau în continuare reclamanților să dovedească existența unei acțiuni sau inacțiuni ilegale, a unui prejudiciu, precum și a unei legături directe și imediate de cauzalitate între prejudiciu și acțiunea sau inacțiunea în cauză, dar numărul cererilor admise era în mod evident în creștere. În sprijinul afirmației sale, Guvernul a făcut referire la cinci hotărâri pronunțate de instanțe administrative de fond în 2013 și 2014 și 10 hotărâri pronunțate de Curtea Administrativă Supremă în perioada februarie – iulie 2014 (a se vedea pct. 7, 14, 30, 35, 44, 63, 65, 74, 108, 115, 116, 117, 119, 134 și 138 din anexa 1). În opinia Guvernului, aceste hotărâri demonstrează eficiența procedurilor prevăzute la art. 1 din Legea din 1988. Nu era o așteptare realistă ca instanțele să nu respecte normele privind de sarcina probei, să inverseze sarcina probei sau să nu le mai solicite reclamanților în astfel de proceduri să plătească taxele judiciare de timbru sau costurile aferente rapoartelor de expertiză și să suporte cheltuielile părților în cazul în care aceștia nu aveau câștig de cauză. Deși reclamanții deținuți, fiind în arestul autorității pe care o acționau în justiție, erau dezavantajați față de petenții obișnuiți, judecătorii instanțelor administrative nu puteau pur și simplu să le dea câștig de cauză și să le acorde despăgubiri, fără să stabilească o legătură de cauzalitate suficientă între prejudiciul suferit de aceștia și comportamentul autorității pârâte. Trebuia să se țină seama și de faptul că, în astfel de proceduri, se acorda asistență judiciară.

167. Modul în care au fost soluționate cererile domnului Neshkov nu poate conduce la concluzia că procedurile prevăzute la art. 1 din Legea din 1988 nu au constituit o cale de atac efectivă. Prima cerere a acestuia a fost respinsă pentru că petrecuse perioade foarte scurte în Penitenciarul Stara Zagora și, prin urmare, nu era posibil să fi suferit un prejudiciu moral ca urmare a condițiilor precare de acolo. Ce-a de a doua plângere a acestuia a fost respinsă din cauza expirării termenului limită relevant. Acest lucru nu putea fi imputat autorităților, nici legiuitorului care a stabilit termenul de prescripție și nici instanțelor care l-au aplicat atunci când s-au pronunțat în cauza domnului Neshkov. Simplul fapt că domnul Neshkov nu a avut câștig de cauză nu însemna că respectiva cale de atac utilizată de el nu avea caracter efectiv. În acest sens, trebuia să se menționeze că o altă cerere formulată în ceea ce privește faptul că administrația Penitenciarului Varna nu i-a furnizat lenjerie de pat în două perioade, în anul 2007 și 2008, a avut ca rezultat acordarea unor despăgubiri.

168. În afară de cererea de despăgubire prevăzută la art. 1 din Legea din 1988, deținuții nemulțumiți de condițiile de detenție aveau la dispoziție procedura ordonanței președințiale, prevăzută la art. 250 alin. (1), art. 256 sau art. 257 din Codul de procedură administrativă din 2006. O astfel de procedură putea să aibă, deși indirect, un efect preventiv în ceea ce privește condițiile de detenție, în funcție de problema specifică în cauză. În cauzele în care această problemă era legată de regimul de detenție a deținutului, o astfel de procedură nu putea să ofere o reparație, deoarece acest regim era stabilit de o comisie specială. Unele cereri pentru pronunțarea de ordonanțe au fost respinse pentru că nu era încă în vigoare cerința legală privind spațiul locuibil de minim patru metri pătrați pentru fiecare deținut. Unele cereri erau neîntemeiate sau formulate fără ca deținutul să aibă un interes juridic suficient. Domnul Neshkov a formulat multe astfel de cereri. Una dintre ele, referitoare la suprafața spațiului locuibil din celulă, a fost respinsă în ianuarie 2013, deoarece colegul de celulă al acestuia fusese mutat în altă parte și nu intrase încă în vigoare cerința legală referitoare la spațiul de

minim patru metri pătrați pentru fiecare deținut.

169. În cele din urmă, deținuții puteau solicita să fie transferați la altă instituție corecțională în temeiul art. 62 și art. 63 din Legea din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă. Un astfel de transfer putea să pună capăt pretenției încălcării a drepturilor acestora. Transferul putea fi solicitat din motive medicale sau familiale, ori pentru motive legate de condițiile de detenție. Cererile de transfer trebuiau să fie adresate șefului Direcției generale pentru executarea pedepselor și orice refuz putea fi atacat cu recurs la ministrul justiției.

170. În opinia Guvernului, combinarea acestor căi de atac era suficientă în sensul art. 13 din Convenție.

2. Reclamanții

171. Domnul Neshkov a susținut că pretențiile formulate în temeiul art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii nu aveau ca rezultat angajarea răspunderii pentru funcționarii în culpă. În consecință, aceștia erau liberi să procedeze cum doreau, în timp ce contribuabilii plăteau sumele aferente despăgubirilor acordate în temeiul acestor cereri. În plus, sumele acordate cu titlu de despăgubiri erau extrem de mici comparativ cu salariile directorilor penitenciarelor, care erau răspunzători pentru încălcări, ori cu ale judecătorilor care acordau despăgubirile. Nici posibilitatea de a solicita transferul în altă instituție în temeiul Legii din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă nu reprezintă o cale de atac efectivă. În primul rând, legea a intrat în vigoare abia în 2009. În al doilea rând, nu prevede în mod expres posibilitatea ca un deținut să solicite transferul pe baza faptului că drepturile acestuia erau încălcate, iar orice solicitare în temeiul ei era susceptibilă să fie abordată în derizoriu.

172. Domnul Yordanov a susținut că o cerere formulată în temeiul art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii putea conduce doar la obținerea unor despăgubiri, nu la îmbunătățirea situației persoanei deținute și, astfel, nu putea constitui, în sine, o cale de atac internă efectivă în ceea ce privește condițiile de detenție. Posibilitatea de a depune plângeri la autoritățile penitenciarului și, pe baza acestor plângeri, să solicite transferul la altă instituție corecțională putea, teoretic, să asigure acordarea de despăgubiri. Totuși, această cale de atac era incertă și nu a funcționat în cazul său. În plus, autoritățile penitenciarelor nu aveau independența necesară. În cele din urmă, având în vedere că în toate instituțiile corecționale din țară existau condiții mai mult sau mai puțin similare celor în care a fost deținut acesta, un transfer nu putea să aibă efectul practic dorit.

173. Domnii Tsekov și Zlatev nu au făcut comentarii în această privință.

3. Terții intervenienți

174. Avocați bulgari specializați în drepturile omului au susținut că, în temeiul art. 5 alin. (4) din Constituția din 1991, dreptul internațional, inclusiv Convenția, prevalează asupra dreptului intern. În plus, Curtea Constituțională, prin două decizii, a confirmat faptul că interpretarea Convenției de către instanța constituțională era obligatorie pentru toate autoritățile interne. Acest lucru rezulta, de asemenea, din art. 52 alin. (3) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Prin urmare, ori de câte ori o persoană invocă dispoziții din Convenție în cadrul procedurilor interne, autoritățile erau obligate să o interpreteze în conformitate cu jurisprudența Curții.

175. Deși, în ultimele luni, instanțele bulgare s-au arătat mai dispuse să aplice standardele Convenției la soluționarea cererilor formulate în temeiul art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii și care se refereau la condițiile de detenție, era necesar să fie rezolvate mai multe probleme înainte ca această cale de atac să poată fi considerată suficient de sigură și previzibilă în ceea ce privește utilizarea sa. De exemplu, atunci când trebuiau să hotărască dacă a avut loc vreo acțiune ori inacțiune „ilegală” în ceea ce privește condițiile de detenție, instanțele țineau seama numai de dispozițiile legale interne. Alte probleme proveneau din neclaritatea aspectului de a stabili ce autoritate trebuia să fie considerată pârâtă în cadrul unor astfel de cereri și din instrucțiunile date de instanțe persoanelor private de libertate în sensul împărțirii cererilor acestora în capete de cerere separate, cu scopul de a lua în considerare individual fiecare element din condițiile detenției lor, din punctul de vedere al efectului asupra bună sănătate a deținutului. Astfel, dacă unele aspecte ale acestor condiții, atunci când erau examinate izolat, nu contraveneau unei anumite norme de drept intern, instanțele aveau tendința de a constata că respectivele condiții erau „legale”. O altă problemă era ridicată de cerința de a dovedi existența unui prejudiciu moral, prin probe obiective, extrinseci, precum declarații ale martorilor sau înscrisuri. Ca urmare, capetele de cerere privind suferința emoțională erau aproape invariabil respinse ca nefondate. Instanțele nu permiteau nici probarea vătămărilor cauzate sănătății cu declarații ale martorilor; acestea solicitau întotdeauna probe din partea experților în acest sens. Sumele acordate cu titlu de despăgubire erau adesea prea mici și uneori erau diminuate și mai mult ca urmare a aplicării cerinței potrivit căreia, în cauzele în care cererea a fost admisă doar parțial, petentul trebuie să suporte

cheltuielile efectuate de autoritatea statului pârâtă proporțional cu partea respinsă a cererii. În plus, o cerere formulată în temeiul art. 1 din Legea din 1988 nu putea să ofere o reparație în ceea ce privește condițiile rezultate direct din regimul penitenciar aplicabil deținutului în cauză.

176. În ceea ce privește căile de atac la măsurile preventive, depunerea unei plângeri la autoritățile penitenciarului nu putea avea ca rezultat obținerea efectivă de despăgubiri deoarece acestea nu erau suficient de sigure și previzibile și nu puteau rezolva problemele care afectau toți deținuții din țară, precum supraaglomerarea. Nu au caracter efectiv nici plângerile la un procuror de caz, din cauza lipsei cerinței potrivit căreia procurorul are obligația de a audia petentul sau de a asigura participarea acestuia la procedură și din cauza lipsei dreptului personal al petenților de a obliga procurorii să își exercite competențele de control. Același lucru este valabil pentru plângerile depuse la Ombudsmanul Republicii, care nu are competența de a pronunța o decizie legală obligatorie. Nu prezintă caracter efectiv nici solicitarea de despăgubiri pe calea procedurii ordonanței președințiale prevăzută la art. 250 alin. (1), art. 256 sau art. 257 din Codul de procedură administrativă din 2006. Jurisprudența întemeiată pe aceste articole nu prea există și, aparent, instanțele administrative consideră că procedura ordonanței președințiale se impune numai în cazul în care acțiunea sau inacțiunea este contrară normelor de drept intern și nu atrage răspunderea comună a două sau mai multe autorități ale statului. În lumina acestor elemente, o astfel de procedură poate deveni o cale de atac efectivă dacă sunt elucidate în mod corespunzător toate aspectele neclare. O altă formă de reparație poate consta în luarea în considerare a condițiilor de detenție de către instanțele penale la stabilirea sancțiunilor sau la dispunerea măsurii de arestare preventivă a unei persoane.

B. Motivarea Curții

1. Principii generale

a) Cu privire la cerința de epuizare a căilor de atac interne

177. Regula privind epuizarea căilor de atac interne, la care se face referire la art. 35 § 1 din Convenție, obligă persoanele care doresc să sesizeze Curtea cu o acțiune îndreptată împotriva statului să folosească mai întâi căile de atac puse la dispoziție de sistemul juridic național. În consecință, în cadrul procedurilor în fața Curții, înaltele părți contractante sunt scutite să răspundă pentru acțiunile sau inacțiunile lor, înainte să fi avut posibilitatea de a remedia neregulile prin intermediul propriului sistem juridic. Norma respectivă se bazează pe supoziția, reflectată în art. 13 din Convenție – cu care prezintă o afinitate strânsă –, că sistemul juridic intern prevede o cale de atac efectivă care poate soluționa fondul unei plângeri admisibile în conformitate cu Convenția și să ofere o reparație corespunzătoare. Astfel, un aspect important al principiului este acela că mecanismul de protecție instituit de Convenție este subsidiar sistemelor naționale de apărare a drepturilor omului (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 93, cu trimiterile suplimentare).

178. Un reclamant recurge, în mod normal, doar la căile de atac interne care sunt disponibile și suficiente pentru a permite repararea încălcărilor invocate. Existența unor astfel de căi de atac trebuie să fie suficient de sigură nu numai în teorie, ci și în practică; în caz contrar, acestea vor fi lipsite de caracterul efectiv și accesibil necesar: Guvernul care susține neepuizarea căilor de atac are obligația de a convinge Curtea cu privire la aceste aspecte, și anume de a demonstra că respectiva cale de atac la care face referire era accesibilă și putea să ofere o reparație în ceea ce privește pretențiile reclamantilor, precum și că asigura o perspectivă rezonabilă de reușită. Totuși, odată ce a fost îndeplinită această sarcină a probei, reclamantilor le revine obligația de a stabili că respectiva cale de atac invocată de Guvern a fost epuizată, de fapt, ori că aceasta era, dintr-un anumit motiv, inadecvată sau inefectivă, ori că existau circumstanțe speciale care îi scuteau de respectarea cerinței de a recurge la aceasta (ibidem, pct. 94).

179. La aplicarea normei privind epuizarea căilor de atac interne în procedurile în fața Curții trebuie să se țină seama de faptul că aceasta este aplicată în contextul mecanismului de protecție a drepturilor omului. Ceea ce înseamnă că această normă trebuie aplicată cu o oarecare flexibilitate și fără formalism excesiv, că nu este nici absolută și nici nu poate fi aplicată automat și că, atunci când se examinează aplicarea acesteia, este esențial să se ia în considerare circumstanțele specifice fiecărei cauze. Acest lucru înseamnă, printre altele, că trebuie să țină seama în mod realist nu doar de existența căilor de atac formale, în ordinea juridică a înaltei părți contractante în cauză, ci și de contextul general în care operează acestea, precum și de situația personală a reclamantilor (ibidem, pct. 95).

b) Cu privire la aplicarea art. 13 din Convenție, în general, și în privința respectării condițiilor de detenție, în special

180. Art. 13 din Convenție garantează disponibilitatea, la nivel național, a unei căi legale de atac

pentru punerea în aplicare în forma substanțială a drepturilor și libertăților prevăzute de Convenție, indiferent sub ce formă sunt protejate în ordinea juridică a înaltei părți contractante în cauză. Astfel, efectul acestui articol este de a impune prevederea unei căi de atac interne care soluționează fondul unei plângeri admisibile în temeiul Convenției și oferă o reparație corespunzătoare. Această cale de atac trebuie să fie efectivă în practică, dar și în drept, înțelegându-se că acest caracter efectiv nu depinde de certitudinea cu privire la rezultatul favorabil persoanei în cauză [a se vedea, între multe alte hotărâri, *M.S.S. împotriva Belgiei și Greciei* (MC), nr. 30696/09, pct. 288-89, CEDO 2011].

181. Sfera de aplicare a obligației prevăzute de art. 13 variază în funcție de natura capătului de cerere formulat de persoana vătămată în temeiul Convenției. În ceea ce privește capetele de cerere formulate în temeiul art. 3, referitoare la condițiile de detenție inumane sau degradante, sunt posibile două tipuri de reparații: îmbunătățirea acestor condiții și acordarea de despăgubiri pentru orice prejudiciu suferit ca urmare a acestora. Prin urmare, pentru o persoană deținută în astfel de condiții, o cale de atac în măsură să pună capăt rapid continuării încălcării este cea mai importantă și, într-adevăr, indispensabilă, având în vedere importanța specială acordată drepturilor apărute de art. 3. Cu toate acestea, odată ce situația incriminată a încetat, ca urmare a faptului că persoana în cauză a fost eliberată sau plasată în condiții care îndeplinesc cerințele de la art. 3, aceasta ar trebui să își poată exercita dreptul de a obține despăgubiri pentru orice încălcare care a avut loc deja. Cu alte cuvinte, în acest domeniu, căile de atac cu caracter preventiv și compensatoriu trebuie să fie complementare pentru a putea fi considerate efective (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 96-98 și 214).

182. Nu este necesar ca autoritatea la care se face referire la art. 13 din Convenție să fie judiciară [a se vedea *Klass și alții împotriva Germaniei*, 6 septembrie 1978, pct. 67, seria A nr. 28, și, mai recent, *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu împotriva României* (MC), nr. 47848/08, pct. 149, 17 iulie 2014]. Curtea a constatat deja că acele căi de atac referitoare la condițiile de detenție, exercitate în fața unei autorități administrative, pot îndeplini cerințele acestui articol (a se vedea *Norbert Sikorski împotriva Poloniei*, nr. 17599/05, pct. 111, 22 octombrie 2009; *Orchowski împotriva Poloniei*, nr. 17885/04, pct. 107, 22 octombrie 2009; *Torreggiani și alții*, citată anterior, pct. 51). Cu toate acestea, competențele și garanțiile procedurale de care dispune o autoritate sunt relevante pentru a stabili dacă respectiva cale de atac exercitată în fața acesteia este efectivă (a se vedea *Klass și alții*, pct. 67, și *Centrul de Resurse Juridice în numele lui Valentin Câmpeanu*, pct. 149, ambele citate anterior).

183. De exemplu, pentru ca o cale de atac preventivă în ceea ce privește condițiile de detenție, exercitată în fața unei autorități administrative, să fie efectivă, autoritatea în cauză trebuie a) să fie independentă de autoritățile care se ocupă de sistemul penitenciar, b) să asigure participarea efectivă a deținuților la examinarea plângerilor acestora, c) să asigure soluționarea rapidă și diligentă a capetelor de cerere formulate de deținuți, d) să aibă la dispoziție o gamă largă de instrumente juridice pentru eradicarea problemelor care stau la baza acestor cereri și e) să fie capabilă să pronunțe decizii obligatorii și executorii (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 214-16 și 219). Orice astfel de cale de atac trebuie, de asemenea, să poată oferi reparații într-un termen rezonabil de scurt (a se vedea *Torreggiani și alții*, citată anterior, pct. 97).

184. În ceea ce privește căile de atac cu caracter compensatoriu, referitoare la condițiile de detenție, indiferent dacă este vorba despre o autoritate judiciară sau administrativă, sarcina probei impuse reclamantului ar trebui să nu fie excesivă. Deși persoanelor private de libertate li se poate impune obligația de a prezenta o cauză *prima facie* și de a prezenta probe ușor accesibile, precum o descriere detaliată a condițiilor incriminate, declarații ale martorilor sau plângerile depuse la autoritățile penitenciarelor sau la organisme de control, precum și răspunsurile furnizate de acestea, ulterior autoritățile au obligația de a respinge afirmațiile. În plus, normele procedurale care reglementează examinarea cererilor de despăgubire trebuie să fie conforme cu principiul echității, consacrat la art. 6 § 1 din Convenție, și să respecte inclusiv cerința privind termenul rezonabil, iar normele care reglementează costurile nu trebuie să impună o sarcină excesivă persoanei private de libertate în cazul în care cererea acesteia este justificată. În cele din urmă, reclamantilor nu ar trebui să li se ceară să stabilească faptul că anumiți funcționari au avut un comportament ilegal. Condițiile de detenție precare nu se datorează, în mod necesar, unor erori comise de anumiți funcționari, ci sunt, adesea, produsul unor game largi de factori (ibidem, pct. 228-229).

185. Calea de atac efectivă prevăzută de art. 13 este aceea în care autoritatea sau instanța internă sesizată cu cauza trebuie să examineze fondul capătului de cerere formulat în temeiul Convenției. De exemplu, în cauzele în care capătul de cerere este întemeiat pe art. 8 din Convenție, înseamnă că autoritatea internă trebuie să examineze, între altele, dacă ingerința în exercitarea drepturilor reclamantului era necesară într-o societate democratică pentru atingerea unui scop legitim [a se vedea *Smith și Grady împotriva Regatului Unit*, nr. 33985/96 și 33986/96, pct. 138, CEDO 1999-VI; *Peck împotriva Regatului Unit*, nr. 44647/98, pct. 106, CEDO 2003-I; *Hatton și alții împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 36022/97, pct. 141, CEDO 2003-VIII]. Același lucru este valabil și pentru capetele de cerere formulate în temeiul art. 9 din Convenție [a se vedea *Hasan și Chaush împotriva Bulgariei* (MC), nr. 30985/96, pct. 100, CEDO 2000-XI], și art. 10 din Convenție (a se vedea *Glas Nadezhda*

EOOD și Anatoliy Elenkov împotriva Bulgariei, nr. 14134/02, pct. 68-70, 11 octombrie 2007)].

186. În cauze precum prezenta speță, în care plângerea care trebuie examinată la nivel intern este întemeiată pe art. 3 din Convenție, autoritatea sau instanța internă sesizată trebuie să reexamineze acțiunile sau inacțiunile, cu privire la care se pretinde că au constituit o încălcare a acestui articol, în conformitate cu principiile și standardele stabilite de Curte în jurisprudența acesteia; de exemplu, în ceea ce privește utilizarea forței în cursul operațiunilor de arestare, dacă această forță a depășit ceea ce putea fi considerat strict necesar în situația respectivă (a se vedea *Ivan Vasilev împotriva Bulgariei*, nr. 48130/99, pct. 75-78, 12 aprilie 2007). Același lucru este valabil pentru capetele de cerere similare, întemeiate pe art. 2 din Convenție (a se vedea *Vasil Sashov Petrov împotriva Bulgariei*, nr. 63106/00, pct. 60, 10 iunie 2010).

187. Astfel, pentru ca o cale de atac internă, referitoare la condițiile de detenție, să fie efectivă, autoritatea sau instanța care examinează cauza trebuie să o soluționeze în conformitate cu principiile relevante stabilite în jurisprudența Curții, în temeiul art. 3 din Convenție. Aceste principii sunt expuse detaliat infra, pct. 225-243. Având în vedere că realitatea situației contează mai mult decât aparențele, nu este suficientă simpla trimitere la acest articol în cadrul deciziilor interne; este necesar ca respectiva cauză să fi fost examinată într-adevăr în conformitate cu standardele care decurg din jurisprudența Curții.

188. Dacă autoritatea sau instanța internă care a examinat cauza constată, în esență sau în mod expres, că a fost încălcat art. 3 din Convenție în ceea ce privește condițiile în care a fost sau este ținută persoana în cauză, aceasta trebuie să îi acorde despăgubiri corespunzătoare.

189. În contextul căilor de atac preventive, aceste despăgubiri pot consta, în funcție de natura problemei aflate la baza încălcării, fie în măsuri care afectează doar deținutul în cauză, fie – de exemplu, în cazul în care este vorba despre supraaglomerare – în măsuri cu o sferă mai amplă, care pot rezolva situații de încălcări masive și concomitente ale drepturilor persoanelor private de libertate, care rezultă din condițiile necorespunzătoare dintr-o anumită instituție corecțională (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 219).

190. În contextul căilor de atac cu caracter compensatoriu, despăgubirile pecuniare ar trebui să fie accesibile oricărui actual sau fost deținut care a fost ținut în condiții inumane sau degradante și a formulat o cerere în acest sens. O constatare conform căreia respectivele condiții nu au îndeplinit cerințele de la art. 3 din Convenție dă naștere unei prezumții solide că acestea au cauzat un prejudiciu moral persoanei vătămate. Normele și practica interne, care reglementează exercitarea căii de atac, trebuie mai degrabă să reflecte existența acestei prezumții decât să condiționeze acordarea de despăgubiri de posibilitatea reclamantului de a dovedi, prin probe extrinseci, existența unui prejudiciu moral, sub forma unei suferințe emoționale (ibidem, pct. 219; a se vedea și *Iovchev*, citată anterior, pct. 146).

191. În cele din urmă, persoanele private de libertate trebuie să aibă posibilitatea de a se prevala de căile de atac, fără să le fie teamă că vor fi pedepsiți sau că vor suporta consecințe negative pentru că recurg la aceste căi de atac (a se vedea pct. 70.4 din Regulile penitenciare europene din 2006, citat supra, pct. 144, precum și, *mutatis mutandis*, *Marin Kostov împotriva Bulgariei*, nr. 13801/07, pct. 47-48, 24 iulie 2012).

2. Aplicarea acestor principii în prezenta cauză

192. În 2003, instanțele civile bulgare au început să acorde despăgubiri persoanelor care susțineau că au suferit un prejudiciu moral ca urmare a condițiilor precare ale detenției, în temeiul unei norme generale care reglementa răspunderea civilă delictuală a autorităților – art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii – care, anterior, nu fusese considerată relevantă în acest domeniu (a se vedea supra, pct. 125, 127 și 129). După ce a fost informată cu privire la această evoluție de către Guvern, într-o serie de decizii și hotărâri, Curtea a admis că, având în vedere această evoluție jurisprudențială, o cerere întemeiată pe art. 1 din Legea din 1988 putea să fie considerată, în principiu, o cale de atac internă efectivă în ceea ce privește capetele de cerere formulate în temeiul art. 3 din Convenție, referitoare la condițiile de detenție, dar – ținând seama că avea un caracter pur compensatoriu – doar în cazul în care pretinsa încălcare încetase ca urmare a faptului că persoana în cauză fusese deja eliberată sau plasată în condiții care respectau cerințele art. 3 [a se vedea *Hristov*; *Kirilov*, pct. 43-48; *Shishmanov*, pct. 58-62; *Titovi*, pct. 34; *Simeonov*, pct. 43-47; *Georgiev*; *Iliev și alții*, pct. 46, 54-56 și 68; și *Radkov (nr. 2)*, pct. 37 și 53, toate citate anterior]. În același timp, Curtea a constatat că, într-o serie de cauze, această cale de atac nu a funcționat corespunzător, ca urmare a abordării formaliste a instanțelor bulgare în privința mai multor aspecte (a se vedea cauzele citate supra, pct. 128).

193. Având în vedere că, aparent, domnii Tsekov și Zlatev încă își execută pedepsele cu închisoarea și că nu există niciun indiciu că ar fi fost plasați în condiții care să respecte art. 3, capetele lor de cerere privind condițiile de detenție nu pot fi respinse pentru neepuizarea căilor de atac interne, deși, aparent, aceștia nu au formulat capete de cerere întemeiate pe art. 1 din Legea din 1988.

194. În plus, Curtea nu consideră că, ținând seama de modul în care jurisprudența instanțelor bulgare, întemeiată pe art. 1 din Legea din 1988, în ceea ce privește condițiile de detenție, a evoluat în ultimii ani, astfel de proceduri pot fi considerate în continuare drept o cale de atac internă efectivă în privința pretențiilor potrivit cărora astfel de condiții constituie o încălcare a art. 3 din Convenție. Cele două cauze interne introduse de domnul Neshkov, care fac în mod direct obiectul prezentei cauze, evidențiază câteva probleme caracteristice pentru maniera în care sunt soluționate astfel de cereri. Curtea le va aborda pe rând.

195. În primul rând, instanțele nu au menționat clar acțiunile sau inacțiunile care trebuiau stabilite de domnul Neshkov pentru ca pretențiile acestuia să fie admise.

196. În al doilea rând, instanțele au aplicat principiul *affirmanti incumbit probatio* într-o manieră foarte strictă (a se vedea supra, pct. 29, 32 *in fine* și 33), fără să admită în mod corespunzător că era posibil ca domnul Neshkov, care se afla în detenție la momentul faptelor cu privire la care a introdus acțiunea în justiție și era deținut în continuare în cursul procedurii, să întâmpine probleme în acest sens.

197. În al treilea rând, instanțele au evaluat condițiile detenției domnului Neshkov – în special suprafața spațiului locuibil de care dispunea – numai din perspectiva normelor interne specifice, care reglementau acest aspect specific, în loc să aprecieze aceste condiții în funcție de efectul cumulativ al acestora asupra bunăstării sale și în raport cu interzicerea generală a tratamentelor inumane și degradante, prevăzută la art. 3 din Convenție (a se vedea supra, pct. 19, și a se compara cu *Shahanov*, citată anterior, pct. 40).

198. În al patrulea rând, instanțele nu au admis că trebuie să se presupună că acele condiții de detenție care nu respectă cerințele art. 3 din Convenție cauzează un prejudiciu moral (a se vedea supra, pct. 19 și 21). Este adevărat că domnul Neshkov a petrecut scurte perioade de timp în Penitenciarul Stara Zagora. Cu toate acestea, deși durata perioadei petrecute în condiții necorespunzătoare poate fi un factor relevant la evaluarea gradului de suferință cauzată de aceste condiții unei persoane deținute, durata relativ scurtă a acestei perioade nu exclude automat existența tratamentului incriminat în temeiul art. 3 din Convenție, dacă toate celelalte elemente sunt suficiente pentru ca acest tratament să intre sub incidența dispoziției respective (a se vedea *Tadevosyan împotriva Armeniei*, nr. 41698/04, pct. 55, 2 decembrie 2008, și *Brega împotriva Moldovei*, nr. 52100/08, pct. 42-43, 20 aprilie 2010). Astfel cum s-a subliniat anterior, conform jurisprudenței Curții, trebuie să se presupună că orice tratament care nu respectă cerințele art. 3 din Convenție cauzează un prejudiciu moral persoanei vătămate.

199. În cele din urmă, în a doua cauză introdusă de domnul Neshkov, instanțele au aplicat normele interne care reglementează limitarea acțiunilor într-o manieră care nu a ținut seama în mod corespunzător de caracterul continuu al situației de care s-a plâns acesta. Deși Curtea nu are sarcina de a verifica dacă hotărârile pronunțate de instanțele administrative în cauza domnului Neshkov erau corecte din perspectiva dreptului bulgar, aceasta are competența de a examina dacă abordarea adoptată de aceste instanțe a putut să încalce drepturile și libertățile protejate de Convenție [a se vedea *García Ruiz împotriva Spaniei* (MC), nr. 30544/96, pct. 28, CEDO 1999-I]; în acest caz, dreptul domnului Neshkov la o cale de atac internă efectivă, în temeiul art. 13 din Convenție. Astfel cum s-a precizat anterior, pentru ca o cale de atac să fie considerată efectivă, autoritatea sau instanța internă sesizată cu cauza trebuie să fi examinat acțiunile sau inacțiunile despre care s-a pretins că au constituit o încălcare a art. 3 din Convenție în conformitate cu principiile și standardele prevăzute de Curte în jurisprudența acesteia. Atunci când examinează plângeri legate de condițiile de detenție, care nu privesc exclusiv un anumit eveniment, ci o serie întreagă de probleme legate de condițiile de igienă, temperatura din celule, supraaglomerare, lipsa unei asistențe medicale adecvate ș.a.m.d., care au afectat un deținut pe parcursul întregii încarcerări, Curtea consideră că este vorba despre o situație continuă, chiar dacă persoana în cauză a fost transferată în diverse centre de detenție (a se vedea *Seleznnev împotriva Rusiei*, nr. 15591/03, pct. 34-36, 26 iunie 2008; *Sudarkov împotriva Rusiei*, nr. 3130/03, pct. 40, 10 iulie 2008; *Iacov Stanciu împotriva României*, nr. 35972/05, pct. 136-38, 24 iulie 2012).

200. Având în vedere aceste nereguli, cele două cereri de despăgubire introduse de domnul Neshkov în temeiul art. 1 din Legea din 1988 nu pot fi considerate o cale de atac efectivă în ceea ce privește capătul de cerere referitor la condițiile încarcerării sale.

201. Problemele cu care s-a confruntat domnul Neshkov în cursul procedurii par să fie reprezentative pentru cele cu care s-au confruntat, în ultimii ani, o serie de persoane care au solicitat despăgubiri în privința condițiilor detenției acestora, în temeiul art. 1 din Legea din 1988. O examinare atentă a deciziilor relevante pronunțate de instanțele bulgare arată că exercitarea acestei căi de atac a devenit destul de incertă. Problemele specifice erau următoarele.

202. În primul rând, până în prezent, doar aproximativ 30% din astfel de cauze au avut ca rezultat acordarea de despăgubiri (a se vedea supra, pct. 131).

203. În al doilea rând, atunci când au examinat cereri de acest tip, de cele mai multe ori instanțele nu au ținut seama de regula generală ca atare, care interzice tratamentul inuman și degradant, ci

numai de dispozițiile legislative sau de reglementările concrete referitoare la condițiile de detenție. Ca urmare, în absența unei norme concrete de drept intern, care să reglementeze un anumit aspect al acestor condiții – precum cerința legală care stabilește spațiul minim pentru fiecare deținut sau o normă care impune instalarea corespunzătoare a toaletelor în fiecare celulă – instanțele au constatat adesea că nu exista nicio ilegalitate și nu au continuat să examineze dacă aceste probleme puteau să constituie, considerate fie separat, fie împreună cu alte aspecte ale condițiilor în care a fost ținută persoana privată de libertate, un tratament inuman sau degradant (a se vedea supra, pct. 132). În unele cauze, instanțele chiar le solicitau deținuților să își dividă cererile în mai multe capete de cerere distincte, care să reflecte problemele specifice care îi afectau, și ulterior continuau să examineze aceste capete de cerere separat (a se vedea supra, pct. 134). Astfel, instanțele nu au examinat acțiunile sau inacțiunile despre care se pretindea că reprezintă o încălcare a art. 3 din Convenție în conformitate cu principiile și standardele stabilite de Curte în jurisprudența sa – care, în funcție de situație, pot necesita o abordare cumulativă – deși, în temeiul art. 5 alin. (4) din Constituția din 1991, Convenția face parte din dreptul bulgar (a se vedea supra, pct. 95-97). Chiar și în puținele cauze în care au ținut seama de interdicția generală împotriva tratamentelor inumane și degradante, instanțele au considerat-o mai degrabă un sprijin în interpretarea dispozițiilor legislative sau a reglementărilor concrete decât o normă de sine stătătoare, a cărei încălcare putea, în sine, să le determine să acorde reparații în conformitate cu Convenția (a se vedea supra, pct. 133). Astfel, atunci când au examinat astfel de cereri, instanțele nu s-au concentrat atât de mult pe dreptul deținutului de a nu fi supus unor tratamente inumane și degradante; în schimb, și-au limitat examinarea la legalitatea, în sensul dreptului intern, a acțiunilor autorităților penitenciarelor.

204. În plus, cel mai adesea, instanțele nu au admis că trebuie să se presupună că niște condiții de detenție necorespunzătoare cauzează un prejudiciu moral persoanei în cauză (a se vedea supra, pct. 135). De asemenea, exista o anumită incertitudine în ceea ce privește reclamanții care pot formula asemenea plângeri (a se vedea supra, pct. 136).

205. Este adevărat că, astfel cum a subliniat Guvernul, în câteva hotărâri recente, instanțele administrative inferioare și Curtea Administrativă Supremă au admis cererile formulate de persoane private de libertate, făcând referire, între altele, la art. 3 din Convenție. Totuși, aproape toate aceste hotărâri au fost pronunțate după notificarea Guvernului cu privire la prezentele cereri (a se vedea supra, pct. 5, și pct. 7, 14, 30, 35, 44, 63, 65, 74, 108, 115, 116, 117, 119, 134 și 138 din Anexa 1). Prin urmare, este îndoielnic dacă acest lucru poate fi considerat o tendință constantă. În plus, respectivele hotărâri nu au soluționat integral toate aspectele subliniate anterior și se pare că nu au condus la acordarea unui nivel constant și previzibil de despăgubiri în situații similare.

206. Toate elementele de mai sus arată că, în această etapă, calea de atac întemeiată pe art. 1 din Legea din 1988 nu este suficient de sigură și efectivă. În fapt, Curtea nu este convinsă că obiectul cauzelor examinate de instanțele administrative în temeiul acestei dispoziții are aceeași sferă de aplicare ca problemele ridicate în temeiul art. 3 din Convenție.

207. Nu pare să fie așa, iar Guvernul nu a afirmat că există alte căi de atac similare.

208. Rămâne să se stabilească dacă domnul Neshkov, care este încarcerat în continuare, are la dispoziție o cale de atac preventivă efectivă. Este adevărat că acesta nu a descris condițiile actuale ale detenției sale din Penitenciarul Belene. Cu toate acestea, nu poate fi ignorat faptul că, potrivit datelor prezentate de Guvern, în decembrie 2013, Penitenciarul Belene este supraaglomerat (a se vedea supra, pct. 143) și că alte cauze interne arată că, în acest penitenciar, există condiții necorespunzătoare (a se vedea pct. 32 și 34 din Anexa 1). În plus, întregul sistem penitenciar din Bulgaria prezintă probleme serioase, așa cum confirmă rapoarte recente (a se vedea supra, pct. 78-81 și 83-87) și conform propriilor afirmații ale Guvernului (a se vedea infra, pct. 258 și 259). Prin urmare, nu există niciun temei pe baza căruia să se presupună că domnul Neshkov a fost plasat în condiții care îndeplinesc cerințele art. 3 și că, în cazul acestuia, nu se ridică problema disponibilității unei căi de atac preventive.

209. Unii deținuți din Bulgaria au încercat să conteste aspecte ale condițiilor detenției lor prin intermediul unor proceduri în temeiul art. 250 alin. (1) din Codul de procedură administrativă din 2006, dispoziție care prevede protecția prin intermediul unor decizii pentru încetarea actelor ilegale ale autorităților (a se vedea supra, pct. 137), și în temeiul art. 256 și art. 257 din acest cod, dispoziții care prevăd protecția prin intermediul unor decizii pentru obligarea autorităților să îndeplinească îndatoririle lor legale (a se vedea supra, pct. 138). Cu toate acestea, cu două excepții, care priveau obligații legale foarte concrete ale autorităților penitenciare – două cauze referitoare la faptul că deținuții nu au primit îmbrăcăminte și încălțăminte – până în prezent, instanțele administrative nu par să fi interpretat aceste dispoziții astfel încât să permită unui deținut sau unui grup de deținuți să obțină o îmbunătățire generală a condițiilor detenției lor (a se vedea supra, pct. 116, 137 și 138). În plus, cea de-a doua cauză încă nu a fost soluționată definitiv și, astfel cum s-a subliniat anterior, instanțele administrative au tendința de a considera acțiunile sau inacțiunile drept ilegale mai degrabă în cazul în care acestea nu respectă o obligație sau o interdicție legală foarte specifică, decât atunci când nu respectă interdicția mai generală împotriva tratamentelor inumane și degradante. Prin urmare, această cale de

atac, deși, teoretic, poate să le ofere o reparație reclamanților, deocamdată nu pare să poată face acest lucru în practică (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Mandić și Jović împotriva Sloveniei*, nr. 5774/10 și 5985/10, pct. 112 și 114, 20 octombrie 2011; *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 110 și 217; și *Harachiev și Tolumov împotriva Bulgariei*, nr. 15018/11 și 61199/12, pct. 228, 8 iulie 2014). În plus, având în vedere că astfel de proceduri nu se desfășoară în mod necesar rapid, este posibil ca acestea să nu poată oferi o reparație pentru problemele care necesită o reacție urgentă.

210. De asemenea, executarea deciziilor în cauze individuale, în măsura în care acestea pot privi probleme sistemice precum supraaglomerarea – aceasta părând să fie situația, cel puțin, în penitenciare și instituțiile penitenciare cu regim închis din Bulgaria (a se vedea supra, pct. 91 și 143), se poate dovedi imposibilă în practică, în unele cauze, în absența unor reforme care să abordeze astfel de probleme [*Ananyev și alții*, pct. 111, și *Torreggiani și alții*, pct. 54, ambele citate anterior, și, *a contrario*, *Stella și alții împotriva Italiei* (dec.), 49169/09, 54908/09, 55156/09, 61443/09, 61446/09, 61457/09, 7206/10, 15313/10, 37047/10, 56614/10, 58616/10, pct. 50-52, 16 septembrie 2014].

211. Pentru aceleași motive, posibilitatea de a solicita transferul în altă instituție corecțională (a se vedea supra, pct. 111) este, deocamdată, limitată. În raportul din 2012, Ombudsmanul afirma că posibilitatea deținuților de a solicita transferul în altă instituție corecțională, pentru a scăpa de supraaglomerare, nu putea fi folosită în practică, deoarece toate penitenciarele din țară, cu excepția a două centre de corecție pentru minori și a Penitenciarului Sliven, în care se aflau deținuții de sex feminin, erau supraaglomerate, în sensul că ofereau mai puțin de patru metri pătrați pentru fiecare deținut (supra, pct. 78). Acest lucru este confirmat, în mare măsură, cel puțin în ceea ce privește penitenciarele și instituțiile penitenciare cu regim închis, de datele statistice oferite de Guvern cu privire la situația din unitățile corecționale, în decembrie 2013 (supra, pct. 143). În plus, conform prevederilor legale, posibilitatea de transfer de la un penitenciar sau o instituție penitenciară cu regim închis la o instituție penitenciară cu regim deschis este disponibilă doar pentru deținuții care au petrecut cel puțin șase luni în astfel de unități și mai au de executat din pedeapsă mai puțin de cinci ani (supra, pct. 113). Astfel cum se subliniază în raportul McManus (supra, pct. 91), acest lucru privează o categorie largă de deținuți de această posibilitate și face dificilă punerea sa în practică pentru altă categorie semnificativă. De asemenea, în acest sens, trebuie subliniat faptul că, în conformitate cu dreptul bulgar, deciziile autorităților penitenciarelor privind transferurile între penitenciare par să fie considerate pe deplin discreționare și nu pot fi dispuse prin intermediul unei decizii a instanței judecătorești (supra, pct. 111, 112 și 114). Deținuții nu au dreptul să fie transferați, dacă solicită acest lucru, ceea ce înseamnă că această posibilitate nu constituie o cale de atac în sensul art. 13 din Convenție (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Mandić și Jović*, citată anterior, pct. 110).

212. Nici plângerile depuse la procurorul însărcinat cu supravegherea instituției corecționale în cauză sau la Ombudsmanul Republicii nu constituie căi de atac efective. Este adevărat că, prin lege, procurorii au ample competențe de control în raport cu instituțiile corecționale (supra, pct. 139). Cu toate acestea, o plângere depusă la procuror nu se bazează pe un drept personal al persoanei în cauză de a obține reparații și nu există nicio cerință care să impună examinarea unei astfel de plângeri cu participarea unui deținut interesat sau ca procurorul să îi asigure participarea efectivă la procedură (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 104). Plângerile depuse la Ombudsman nu pot avea ca rezultat o decizie legală obligatorie și executorie (a se vedea *Mandić și Jović*, pct. 117, și *Ananyev și alții*, pct. 105-106, ambele citate anterior).

213. Având în vedere considerentele menționate anterior, Curtea respinge excepția de neepuizare a căilor de atac interne, ridicată de Guvern în ceea ce privește cererile formulate de domnii Zlatev și Tsekov în temeiul art. 3 din Convenție, referitoare la condițiile detenției acestora, și constată că domnul Neshkov nu a dispus de o cale de atac internă efectivă în această privință, fiind încălcat art. 13 din Convenție.

V. Cu privire la pretinsa încălcare a art. 3 din Convenție

214. Toți cei patru reclamanți s-au plâns că respectivele condiții ale detenției lor din diversele instituții corecționale, în care au fost și sunt ținuti în continuare, au fost și sunt inumane și degradante. Aceștia au invocat art. 3 din Convenție, redactat după cum urmează:

„Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.”

A. Argumente prezentate în fața Curții

1. Guvernul

215. Guvernul și-a prezentat detaliat afirmațiile referitoare la condițiile detenției reclamanților în diversele instituții corecționale în care au fost și sunt cazați (a se vedea supra, pct. 12, 13, 16, 37-42,

50, 52, 54, 55 și 57-60). Pe baza acestor afirmații, Guvernul a susținut că, deși condițiile erau neadecvate în anumite privințe, acestea nu constituiau un tratament inuman sau degradant. Lipsa anumitor necesități ale vieții de zi cu zi nu atinsese un nivel de gravitate suficient pentru a constitui un tratament sancționat de art. 3 din Convenție. Potrivit Guvernului, unele afirmații ale reclamantilor nu erau adevărate și nu erau susținute de probe. În cele din urmă, Guvernul a făcut referire la dispozițiile art. 3 alin. (2) din Legea din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă (supra, pct. 107), subliniind că, în temeiul acestui articol, numai plasarea deliberată în condiții precare constituia un tratament inuman sau degradant. Niciunul din reclamanti nu fusese plasat intenționat în astfel de condiții; aceștia au fost pur și simplu cazați în celule identice cu ale altor deținuți.

2. Reclamantii

216. Domnul Neshkov a susținut că respectivele condiții în care a fost ținut în Penitenciarul Varna, în special cele din celula nr. 19a, cea mai mică celulă din țară, fără fereastră, în care niciun alt deținut nu fusese plasat vreodată, fiind dată în folosință special pentru el, au constituit rele tratamente deliberate. Același lucru era valabil și pentru condițiile din celula nr. 24, unde a fost legat de pat timp de treizeci și patru de zile, și pentru Penitenciarul Stara Zagora, în ciuda perioadei scurte de timp petrecută acolo. Perioada de timp petrecută în asemenea condiții era relevantă numai în ceea ce privește intensitatea suferinței și nu a existenței acesteia de la bun început. În opinia domnului Neshkov, aceste condiții nu puteau fi explicate de lipsa resurselor financiare. De exemplu, scoaterea foliei metalice care acoperea ferestrele celulei și permiterea deținuților să meargă la toaletă ori de câte ori aveau nevoie nu implicau nicio cheltuială suplimentară. În orice caz, Bulgaria a ratificat Convenția și, astfel, și-a asumat obligația de a asigura îndeplinirea pe deplin a cerințelor acesteia. Guvernul era conștient că nu a făcut acest lucru și încerca să justifice această omisiune făcând referire la considerente de ordin financiar.

217. Domnul Yordanov a subliniat faptul că Guvernul a recunoscut că, în instituțiile corecționale din Bulgaria, existau condiții precare și a susținut că, o perioadă lungă de timp, acestea au fost sub standardele impuse în temeiul jurisprudenței Curții și, prin urmare, puteau fi considerate tratamente inumane și degradante, ceea ce era valabil și în cazul său. Principalele probleme care l-au afectat au fost supraaglomerarea, faptul că a trebuit să își facă nevoile într-o găleată, în fața colegilor de celulă, și igiena precară, în general. Lipsa intenției autorităților de a-l plasa în astfel de condiții este irelevantă. Acesta a îndurat astfel de condiții mai mult de șapte ani.

218. Domnul Zlatev a susținut că a avut un comportament suicidal și a încercat să se rănească pentru că nu a mai putut suporta condițiile detenției sale și incertitudinea legată de posibilitatea de a fi eliberat mai devreme. În Penitenciarul Burgas, nu i se dădea nimic de făcut din cauza invalidității sale.

3. Terții intervenienți

219. Comitetul Helsinki-Bulgaria a susținut că, în temeiul unui acord cu Ministerul Justiției, cercetătorilor acestuia li s-a acordat dreptul de a intra în orice instituție corecțională din Bulgaria, pentru a inspecta condițiile, și că publica cu regularitate rapoarte privind condițiile din penitenciarele bulgare. În continuare, acesta a afirmat că, în perioada 2009-2013, numărul mediu de deținuți pe zi a fluctuat: 9 461 în 2009, 9 404 în 2010, 9 804 în 2011, 10 039 în 2012 și 9 347 în 2013, ceea ce era în conformitate cu tendințele anterioare. De exemplu, la 31 decembrie 2002, în Bulgaria erau 9 422 de deținuți. Cu toate acestea, deși numărul absolut al deținuților nu a crescut, populația țării – în special persoanele cu vârste cuprinse între douăzeci și treizeci și nouă de ani, care, din punct de vedere statistic, erau cele mai susceptibile de a fi deținute – a scăzut considerabil, în special ca urmare a emigrării. Astfel, de fapt, ponderea populației din penitenciare în raport cu populația în ansamblu a crescut.

220. Cele mai grave probleme legate de condițiile materiale din instituțiile corecționale bulgare erau clădirile dărăpănate, condițiile de trai necorespunzătoare, igiena precară și supraaglomerarea. Majoritatea penitenciarelor – cele din Burgas, Varna, Vratsa, Lovech, Pazardzhik, Stara Zagora și Sofia – au fost construite la începutul secolului XX și clădirile acestora corespundeau standardelor predominante la acea vreme. Alte instituții corecționale – penitenciarele din Bobov Dol, Plevna și Boychinovtsi și majoritatea instituțiilor penitenciare cu regim deschis – erau dormitoare ale unor foști lucrători, cazărmi militare sau școli, transformate în instituții corecționale în timpul regimului comunist. Aceste instituții, precum și cele construite în timpul regimului comunist – penitenciarele din Belene, Sliven, Plovdiv și câteva instituții penitenciare cu regim deschis – au fost destinate să găzduiască deținuți care stăteau în celule doar noaptea, deoarece, în timpul regimului comunist, aproximativ 90% din deținuți erau implicați în diverse activități. De la căderea regimului, nu au mai fost făcute investiții în noi instituții corecționale și condițiile din cele existente s-au deteriorat vizibil. Autoritățile erau conștiente de acest lucru, astfel cum o demonstrează o serie de declarații ale diverselor oficialități publice cu privire la acest aspect. Programul prin care trebuiau asigurați cel puțin patru metri pătrați pentru fiecare deținut până la sfârșitul anului 2013 a fost amânat pentru 2019.

221. Începând din 1994, supraaglomerarea din diverse penitenciare a fluctuat, din cauza schimbărilor din zonele de deservire. Cu toate acestea, mai multe penitenciare, precum cel din Burgas, au rămas supraaglomerate în mod constant. Capacitatea prevăzută pentru acest penitenciar era de 371 de deținuți și, în 2013, atunci când a fost vizitat ultima dată de Comitetul Helsinki-Bulgaria, găzduia aproape 900. La etajul patru, 240 de deținuți erau cazați în celule care găzduiau între 15 și 44 de persoane. O celulă de 55 de metri pătrați conținea 40 de paturi suprapuse cu trei nivele, pentru 44 de deținuți, dintre care patru trebuiau să doarmă pe podea. Spațiul liber din această celulă consta în culoare strâmte între paturi. În majoritatea celulelor, ferestrele nu puteau fi deschise fără deplasarea paturilor. Coridoarele erau, de asemenea, supraaglomerate. Niciuna din celule nu era echipată cu toaletă și existau doar trei toalete pentru întreg etajul, cu o igienă îngrozitoare. Există o singură baie, cu un singur duș. Având în vedere că celulele erau încuiate noaptea, deținuții trebuiau să își facă nevoile în găleți, în prezența colegilor de celulă. Lipsa toaletelor în celule era o problemă și în Penitenciarele Varna și Stara Zagora. La 31 decembrie 2013, celulele fără toalete din aceste trei penitenciare găzduiau 1 700 de deținuți. Reducerea recentă a numărului de deținuți și o retrasare a zonelor de deservire a penitenciarelor în 2013 a eliminat într-adevăr situația supraaglomerării din unele penitenciare, precum cele din Lovech și Pazardzhik. Cu toate acestea, în alte penitenciare, precum cel din Burgas, situația s-a înrăutățit, în unele celule spațiul pentru fiecare deținut scăzând la mai puțin de un metru pătrat. Acest lucru a determinat o nouă retrasare a zonelor de deservire a penitenciarelor în primăvara anului 2014, care a avut ca rezultat o ușoară reducere a nivelului de supraaglomerare în Penitenciarul Burgas. Deși instituțiile penitenciare ofereau, în general, condiții mai bune, unele erau, de asemenea, supraaglomerate. De exemplu, instituția penitenciară din Kremikovtsi, prevăzută pentru 300 de deținuți, găzduia, de regulă, peste 500, uneori chiar până la 700. În unele celule, 20-23 de deținuți trăiau într-un spațiu de 50 metri pătrați, cu numai o toaletă în celulă.

222. Posibilitățile de a desfășura activități motivante în instituțiile corecționale erau foarte limitate. Majoritatea deținuților, în special cei din unitățile de tip închis, rămâneau în celule toată ziua, jucau jocuri cu alți deținuți sau rătăceau pe coridoare. Există, în medie, un asistent social pentru 90, 100 sau chiar 150 de deținuți. În ultimii doi ani, a scăzut numărul deținuților care participă la programe educaționale. Deși existau școli în toate penitenciarele, cu excepția a două din ele, numai 20% din toți deținuții participau la procesul educațional. Un procent foarte mic dintre aceștia erau implicați în activități: 24% în 2009, 21% în 2010, 17% în 2011, 18% în 2012 și 18% în 2013. Conform unor rapoarte credibile, funcționarii din penitenciare luau mită pentru furnizarea și alocarea de activități. O altă problemă era excluderea deținuților care lucrau din sistemul de sănătate național și din sistemul care oferea despăgubiri pentru accidente de muncă și bolile profesionale.

223. Serviciile medicale din sistemul penitenciar nu erau incluse în sistemul de sănătate național și se confruntau cu o lipsă de personal și resurse. În multe instituții corecționale, posturile medicale rămâneau vacante, din cauza remunerației scăzute oferite. Aceeași situație era și în cazul psihiatrilor penitenciarelor. Această situație, asociată cu condițiile materiale și de igienă precare, hrana neadecvată și lipsa activităților, afecta grav deținuții. Mulți dintre ei – 8%, potrivit estimărilor actuale – erau toxicomani. O altă problemă gravă rezulta din lipsa totală a inspecțiilor sanitare externe în instituțiile corecționale.

224. Cazurile de acte de abuz și violență din partea agenților de penitenciare erau frecvente, în special asupra deținuților străini, și rareori erau cercetate. O altă problemă erau actele de violență dintre deținuți, pe care autoritățile nu le puteau monitoriza și preveni, în special din cauza supraaglomerării celulelor și a coridoarelor, precum și a imposibilității de a găzdui deținuții pe baza compatibilității acestora. Având în vedere că toți deținuții, cu excepția celor care executau sentințe pe viață, erau ținuti în celule comune, neîncuiate în timpul zilei, gardienii nu îi puteau supraveghea în mod corespunzător. Problema era agravată de insuficiența personalului penitenciarelor. De exemplu, în Penitenciarul Varna, un gardian trebuia să supravegheze un coridor cu 300 de deținuți, iar la etajul patru al Penitenciarului Burgas, un gardian trebuia să supravegheze până la 240 de deținuți. Camerele de supraveghere video cu circuit închis nu puteau rezolva această situație, deoarece nu acopereau toate zonele. Datele statistice disponibile sugerau că nu toate cazurile erau înregistrate în mod corespunzător și cu atât mai puțin sancționate. Violența sexuală în rândul deținuților era, de asemenea, răspândită. În cele din urmă, existau o serie de probleme în ceea ce privește izolarea, care era utilizată ca o măsură disciplinară.

B. Motivarea Curții

1. Principii generale

225. Principiile generale care reglementează aplicarea art. 3 din Convenție în ceea ce privește condițiile de detenție au fost definite în detaliu la pct. 139-159 din hotărârea Curții în cauza *Ananyev și alții* (citată anterior) și pct. 65-69 din hotărârea Curții în cauza *Torreggiani și alții* (citată anterior).

(a) Cu privire la abordarea globală a evaluării condițiilor de detenție în temeiul art. 3 din Convenție

226. Art. 3 din Convenție consacră una dintre cele mai importante valori ale unei societăți democratice. Interzice în termeni categorici tortura sau tratamentele ori pedepsele inumane sau degradante, indiferent de circumstanțe și de comportamentul victimei (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 139, cu trimiterile suplimentare).

227. Pentru a intra sub incidența acestui articol, relele tratamente trebuie să atingă un nivel minim de gravitate. Aprecierea acestui nivel minim este relativă și depinde de toate circumstanțele cauzei, cum ar fi durata tratamentului, efectele fizice și psihice și, în unele cazuri, sexul, vârsta și starea de sănătate a victimei. Deși relele tratamente care ating acest nivel minim implică adesea vătămări corporale sau suferințe fizice sau psihice intense, chiar și în absența acestora, în cazul în care tratamentele umilesc sau înjosesc o persoană, denotând o lipsă de respect pentru aceasta sau diminuându-i demnitatea umană, sau atunci când îi provoacă sentimente de frică, angoasă sau inferioritate, capabile să îi distrugă rezistența morală și fizică a acestei persoane, pot intra, de asemenea, sub incidența interdicției prevăzute la art. 3 (ibidem, pct. 139-40, cu trimiterile suplimentare).

228. Pentru ca detenția să intre în mod specific sub incidența art. 3 din Convenție, suferința și umilirea implicate de aceasta trebuie să depășească elementul inevitabil al suferinței și umilinței specific privării de libertate în sine. Astfel, autoritățile trebuie să se asigure că o persoană este deținută în condiții compatibile cu respectarea demnității umane, că modul și metoda de executare a unei pedepse privative de libertate sau a altui tip de măsură de detenție nu supun persoana în cauză unor suferințe sau greutăți cu o intensitate care depășește nivelul inevitabil de suferință inerent detenției și că, date fiind nevoile practice ale detenției, sănătatea și bunăstarea persoanei în cauză sunt asigurate în mod corespunzător (ibidem, pct. 141, cu trimiterile suplimentare).

229. La evaluarea condițiilor de detenție în temeiul art. 3 din Convenție, este deosebit de important să se țină seama de efectele cumulative ale acestor condiții, precum și de acuzațiile specifice făcute de persoana în cauză și de perioada de timp petrecută în aceste condiții (ibidem, pct. 142, cu trimiterile suplimentare). Chiar și atunci când fiecare aspect al acestor condiții, luat în considerare individual, respectă dreptul intern, efectul cumulativ al acestora poate avea ca rezultat un tratament inuman sau degradant în sensul art. 3 din Convenție. Din același motiv, o rată ridicată a criminalității, lipsa resurselor sau alte probleme structurale nu sunt circumstanțe care exclud sau atenuează răspunderea statului pentru astfel de condiții. Astfel cum a subliniat în repetate rânduri Curtea, statul are obligația de a-și organiza sistemul penitenciar astfel încât să nu genereze astfel de condiții, indiferent de dificultățile financiare sau logistice (ibidem, pct. 229).

230. Absența intenției de umilire sau înjosire a unui deținut prin plasarea sa în condiții precare, deși este un factor care trebuie luat în considerare, nu exclude în mod clar constatarea unei încălcări a art. 3 din Convenție (a se vedea, între multe alte hotărâri, *Peers împotriva Greciei*, nr. 28524/95, pct. 74, CEDO 2001-III, și *Kehayov împotriva Bulgariei*, nr. 41035/98, pct. 63, 18 ianuarie 2005).

(b) Cu privire la supraaglomerare

231. Lipsa acută a spațiului într-o celulă a unui penitenciar reprezintă un factor semnificativ care trebuie luat în considerare atunci când se stabilește dacă anumite condiții de detenție încalcă art. 3 din Convenție. Deși rapoartele generale ale CPT nu par să afirme în mod explicit că suprafața spațiului locuibil pentru fiecare deținut ar trebui să fie considerată standardul minim pentru o celulă ocupată de mai multe persoane, rapoartele de țară individuale, referitoare la vizitele acestuia și la recomandările făcute ulterior acestor vizite, sugerează că standardul dorit ar trebui să fie patru metri pătrați de spațiu locuibil pentru fiecare persoană. Cu toate acestea, dacă deținuții au la dispoziție mai puțin de trei metri pătrați de spațiu locuibil, supraaglomerarea trebuie să fie considerată atât de gravă încât să conducă, în sine, indiferent de alți factori, la o încălcare a art. 3 din Convenție. La evaluarea suprafeței spațiului locuibil, trebuie să se țină seama de spațiul ocupat de mobila și accesoriile din celulă. Insuficiența spațiului poate fi agravată, de asemenea, de insuficiența locurilor de dormit individuale (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 145-47, cu trimiterile suplimentare). Chiar dacă supraaglomerarea nu este atât de gravă încât să constituie, în sine, o încălcare a art. 3 din Convenție, aceasta poate să conducă la o încălcare a acestei dispoziții în cazul în care, coroborată cu alte aspecte ale condițiilor de detenție – precum lipsa intimității la utilizarea toaletei, aerisirea necorespunzătoare, lipsa accesului la lumină naturală și aer curat, lipsa unui sistem de încălzire adecvat sau a unei igiene de bază – aceasta generează un nivel de suferință care depășește suferința inerentă detenției (a se vedea *Torreggiani și alții*, citată anterior, pct. 69).

232. Rezultă că, atunci când se stabilește dacă a fost încălcat art. 3 din Convenție din cauza lipsei de spațiu personal, trebuie să se țină seama de următorii factori: (a) fiecare deținut trebuie să aibă un spațiu de dormit individual; (b) fiecare deținut trebuie să dispună de cel puțin trei metri de spațiu

locuibil și (c) suprafața celulei trebuie să le permită deținuților să se deplaseze liber printre piesele de mobilier. Absența oricăruia din aceste elemente determină, în sine, o prezumție serioasă conform căreia condițiile de detenție au încălcat acest articol (*Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 148, cu trimiterile suplimentare).

(c) Cu privire la alte aspecte ale condițiilor de detenție

233. În afară de suprafața spațiului locuibil, alte aspecte ale condițiilor fizice de detenție sunt, de asemenea, relevante pentru evaluarea respectării art. 3 din Convenție. Aceste elemente includ, în special, posibilitatea de a face mișcare în aer liber, accesul la lumină naturală sau aer curat, existența unui sistem de ventilație, caracterul adecvat al instalațiilor de încălzire, posibilitatea folosirii toaletei în intimitate și conformitate cu cerințele sanitare și de igienă de bază. Astfel, chiar și în cazul celulelor din penitenciare care oferă un spațiu locuibil de 4 metri pătrați pentru fiecare deținut, poate exista o încălcare a acestui articol dacă problema spațiului este cumulată cu lipsa ventilației și iluminatului (ibidem, pct. 149, cu trimiterile suplimentare).

(i) *Exercițiile în aer liber*

234. Dintre celelalte elemente relevante pentru evaluarea condițiilor de detenție în raport cu art. 3 din Convenție, trebuie să se acorde o atenție deosebită posibilității și duratei exercițiilor în aer liber și condițiilor în care deținuții pot desfășura astfel de activități. Standardele pentru penitenciare stabilite de CPT menționează în mod expres astfel de exerciții și consideră ca fiind o garanție de bază pentru buna sănătate a deținuților permiterea acestora, fără excepție, să facă cel puțin o oră de exerciții în aer liber zilnic, preferabil ca parte dintr-un program mai amplu de activități în afara celulelor. Aceste standarde prevăd, de asemenea, ca spațiile destinate exercițiilor în aer liber să fie rezonabil de mari și, ori de câte ori este posibil, să ofere adăpost în caz de vreme rea (ibidem, pct. 150, cu trimiterile suplimentare; a se vedea și pct. 48 din Cel de-al doilea Raport General al CPT, citat supra, pct. 145).

235. Durata scurtă a exercițiilor în aer liber poate constitui un factor care agravează situația unui deținut obligat să stea în celula sa în restul timpului (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 151, cu trimiterile suplimentare).

236. Caracteristicile fizice ale spațiilor destinate exercițiilor în aer liber sunt, de asemenea, relevante. De exemplu, o curte destinată desfășurării exercițiilor care este cu numai 2 metri pătrați mai mare decât celula, este înconjurată de pereți înalți de trei metri și partea de deasupra este acoperită cu bare de metal și o plasă deasă nu le oferă deținuților oportunități adecvate pentru relaxare și recuperare (ibidem, pct. 152, cu trimiterile suplimentare).

(ii) *Accesul la lumină naturală și aer curat*

237. Este foarte important să li se ofere deținuților acces liber și suficient la lumină naturală și aer curat în celule. De exemplu, obloanele sau plăcile înclinate montate la ferestre au ca efect privarea deținuților de accesul la lumină naturală și împiedicarea aerului curat să intre în celulele acestora și creează condiții favorabile răspândirii bolilor, în special tuberculoza (ibidem, pct. 153, cu trimiterile suplimentare; a se vedea și pct. 30 din Cel de-al 11-lea Raport General al CPT, citat supra, pct. 147).

238. Restricțiile legate de accesul la lumina naturală și la aer, ca urmare a montării de obloane pot agrava serios situația deținuților dintr-o celulă deja supraaglomerată și pot avea o pondere importantă în favoarea stabilirii unei încălcări a art. 3 din Convenție. Astfel, dacă lipsesc elementele care să indice o supraaglomerare sau o funcționare necorespunzătoare a sistemului de ventilație și a luminii artificiale, efectul negativ al obloanelor nu atinge, de sine stătător, pragul de gravitate impus în temeiul acestui articol (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 154, cu trimiterile suplimentare).

239. Pe de altă parte, libera circulație a aerului nu ar trebui confundată cu expunerea necorespunzătoare la condiții meteorologice nefavorabile, inclusiv la căldură extremă în timpul verii sau la temperaturi foarte scăzute în timpul iernii. De exemplu, deținuții se pot afla în condiții deosebit de dificile din cauza faptului că au fost montate obloane la fereastra celulei lor, dar aceasta nu are geam, astfel că aceștia suferă atât de acces necorespunzător la lumină naturală și la aer, cât și de expunerea la temperaturi scăzute (ibidem, pct. 155, cu trimiterile suplimentare).

(iii) *Accesul la instalațiile sanitare*

240. Accesul la instalații sanitare echipate corespunzător este extrem de importantă pentru păstrarea sentimentului deținuților de demnitate personală (a se vedea și pct. 49 din Cel de-al doilea Raport General al CPT, citat supra, pct. 145). Igiena nu numai că reprezintă o parte integrantă a respectului pe care fiecare persoană îl datorează propriului trup și altor persoane cu care împarte un spațiu, în special pentru perioade îndelungate, dar constituie și o condiție prealabilă pentru menținerea sănătății. Nu este posibil să existe un mediu cu adevărat uman fără accesul rapid la grupuri sanitare

sau fără posibilitatea unei igiene corporale adecvate (ibidem, pct. 156, cu trimiterile suplimentare; a se vedea și pct. 19.4–19.7 din Regulile penitenciare europene, citate supra, pct. 144).

241. În special în ceea ce privește accesul la toalete, vasele de toaletă plasate în colțul celulei, care fie nu sunt separate deloc de zona locuibilă, fie sunt separate de un singur perete despărțitor, înalt de un metru sau un metru și jumătate, nu este doar inacceptabil din punctul de vedere al igienei, dar totodată privează de orice intimitate deținutul care utilizează toaleta, deoarece acesta rămâne permanent expus atât privirilor altor deținuți care stau pe paturile suprapuse, cât și ale agenților penitenciarului care se uită prin vizetă. Acest lucru poate avea un impact deosebit de puternic asupra deținuților care suferă de boli care le afectează sistemul digestiv (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 157, cu trimiterile suplimentare).

242. Pot apărea probleme și în ceea ce privește aranjamentele practice și timpul acordat pentru a face duș, în special atunci când numărul de dușuri funcționale este limitat și deținuții sunt duși la baie în grupuri (ibidem, pct. 158, cu trimiterile suplimentare).

243. O altă problemă sanitară din cadrul instituțiilor corecționale este reprezentată de infestarea cu gândaci, rozătoare, purici, păduchi, ploșnițe de pat și alți dăunători. Autoritățile penitenciarelor ar trebui să abordeze astfel de infestări furnizând echipamente pentru dezinfecție corespunzătoare, produse de curățare și operațiuni periodice de fumigație, precum și efectuarea unor controale în celule, în special verificarea lenjeriei de pat, a saltelelor și a zonelor folosite pentru păstrarea hranei (ibidem, pct. 159, cu trimiterile suplimentare).

(iv) Asistența medicală în timpul detenției

244. Referitor la deținuții care suferă de o boală, fizică sau psihică, trebuie să se țină seama de trei elemente în ceea ce privește compatibilitatea sănătății acestor deținuți cu detenția lor: (a) starea de sănătate a deținutului, (b) caracterul adecvat al îngrijirilor medicale acordate în detenție și (c) caracterul oportun al menținerii măsurii de privare de libertate, având în vedere starea de sănătate a deținutului (a se vedea *Slawomir Musiał împotriva Poloniei*, nr. 28300/06, pct. 88, 20 ianuarie 2009, cu trimiterile suplimentare). În această privință, ar trebui să se acorde o importanță deosebită recomandărilor de la pct. 39-48 din Regulile penitenciare europene (a se vedea supra, pct. 144), în ciuda faptului că acestea nu au caracter obligatoriu (ibidem, pct. 96).

2. Aplicarea acestor principii în prezenta cauză

(a) Cauza domnului Neshkov

245. Cauza domnului Neshkov privește condițiile detenției acestuia din Penitenciarul Varna în perioada 2002-2005 și din Penitenciarul Stara Zagora de câteva ori, între 2002 și 2008, atunci când a petrecut scurte perioade acolo, în timpul transferurilor la termene de judecată.

(i) Penitenciarul Varna

246. În Penitenciarul Varna, în care a rămas aproape trei ani, între iunie 2002 și iunie 2005, domnul Neshkov a fost ținut prima dată aproximativ trei luni într-o celulă cu un grad ridicat de supraaglomerare. Din constatările Curții Administrative Varna se poate observa că, în perioada iunie-august 2002, domnul Neshkov a trebuit să împartă celula, care, potrivit Guvernului, avea o suprafață de 6,5 pe 3,2 metri, cu alți 10-15 deținuți (supra, pct. 32). Ulterior, a fost mutat, pentru o perioadă de aproximativ două luni, într-o celulă de izolare mică și întunecată, fără toaletă și cu o fereastră acoperită cu o folie de metal, și apoi, timp de opt sau nouă luni, într-o celulă și mai mică, cu o suprafață de aproximativ 2 pe 2 metri, fără toaletă și cu o fereastră acoperită cu o folie de metal perforată (ibidem). Aceste celule rămăneau încuiate, cu excepția a trei perioade de 30-40 de minute, dimineața, la prânz și seara (supra, pct. 12). Nu există dovezi că această stare de fapt s-a încheiat în august 2003. După ce a vizitat Penitenciarul Varna în 2010, CPT l-a descris ca fiind „marcat de o supraaglomerare extremă”, cu un spațiu pentru fiecare deținut de aproximativ doi metri pătrați, în cel mai bun caz, și ocazional puțin mai mult de un metru pătrat (supra, pct. 72). CPT a evidențiat, de asemenea, starea de degradare extremă a clădirii penitenciarului și condițiile de igienă foarte precare din acesta (ibidem). Este adevărat că vizita a avut loc după aproximativ cinci ani de la transferarea domnului Neshkov în alt penitenciar. Dar nu există niciun element care să sugereze că respectivele condiții materiale din Penitenciarul Varna s-au schimbat considerabil în perioada 2003-2010 sau că nivelul de supraaglomerare care exista acolo în perioada 2002-2005 – când numărul total de deținuți din Bulgaria a fost aproximativ la fel ca în 2010 (a se vedea supra, pct. 219) – a fost cu mult mai mic decât în 2010. Constatările făcute de CPT pot așadar să furnizeze informații pentru evaluarea Curții (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Iovchev*, citată anterior, pct. 130, și *Todor Todorov împotriva Bulgariei*, nr. 50765/99, pct. 47, 5 aprilie 2007). Este foarte puțin probabil ca domnul Neshkov să nu fi fost afectat de problemele observate de CPT sau că respectivele condiții de detenție din Penitenciarul Varna în

perioada 2003-2005 respectau standardele prevăzute de Convenție (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Orchowski*, citată anterior, pct. 131).

247. Lipsa accesului rapid la toalete, ceea ce obligă un deținut să își facă nevoile într-o găleată, în celulă, adesea în prezența colegilor de celulă, constituie o practică ce a fost criticată constant de Curte în cauzele împotriva Bulgariei (a se vedea *Harakhiev și Tolumov*, citată anterior, pct. 211, cu trimitere la suplimentare). Acest factor, cumulat cu suprafața foarte redusă de spațiu personal de care a dispus domnul Neshkov, o parte din timp ca urmare a supraaglomerării și o altă parte din timp ca urmare a dimensiunii reduse a celulelor în care a fost ținut singur, este suficient pentru a constata că respectivele condiții în care a fost ținut acesta în Penitenciarul Varna a constituit un tratament inuman și degradant. Astfel cum subliniază CPT la punctul 50 din Cel de-al doilea Raport General privind activitățile sale, efectul cumulativ al supraaglomerării și al accesului neadecvat la grupul sanitar se poate dovedi extrem de dăunător pentru deținuți (a se vedea supra, pct. 145).

248. Prin urmare, a fost încălcat art. 3 din Convenție în privința condițiilor în care a fost ținut domnul Neshkov în Penitenciarul Varna.

(ii) Penitenciarul Stara Zagora

249. Condițiile detenției domnului Neshkov în Penitenciarul Stara Zagora, astfel cum au fost stabilite de Curtea Administrativă Vratsa, includeau lipsa lenjeriei de pat, prezența dăunătorilor în celule, lipsa iluminatului adecvat în timpul zilei și a unei lumini constante în timpul nopții, lipsa unei toalete în celulă și, drept urmare, deținutul era obligat să-și facă nevoile într-o găleată și să urineze într-o sticlă de plastic (a se vedea supra, pct. 19). Perioada relativ scurtă a perioadelor petrecute de domnul Neshkov în aceste condiții – o zi sau două de fiecare dată când a tranzitat acest penitenciar (ibidem) – nu exclude automat tratamentul incriminat din sfera de aplicare a art. 3 din Convenție (a se vedea *Tadevosyan*, pct. 55, și *Brega*, pct. 42-43, ambele citate anterior). Curtea a constatat deja că și o perioadă foarte scurtă – 22 de ore – petrecută în condiții destul de asemănătoare celor îndurate de domnul Neshkov în Penitenciarul Stara Zagora încălca această dispoziție (a se vedea *Fedotov împotriva Rusiei*, nr. 5140/02, pct. 20, 55, 67, 68 și 104, 25 octombrie 2005).

250. Prin urmare, a fost încălcat art. 3 din Convenție în privința condițiilor în care a fost ținut domnul Neshkov în perioadele petrecute în Penitenciarul Stara Zagora.

(b) Cauza domnului Yordanov

251. Cauza domnului Yordanov privește condițiile detenției acestuia în patru instituții corecționale în care a fost ținut succesiv: Penitenciarul Sofia, în care a petrecut aproximativ două luni; Penitenciarul Plevna, în care a petrecut doi ani și aproape zece luni; Penitenciarul Lovech, în care a petrecut un an și jumătate; instituția penitenciară Atlant din Troyan, în care a petrecut, până în prezent, aproape trei ani (a se vedea supra, pct. 49, 51, 56 și 61). În aceste circumstanțe, Curtea constată că trebuie să examineze aceste condiții ca fiind o situație continuă (a se vedea *Seleznev*, pct. 34-36; *Sudarkov*, pct. 40; *Iacov Stanciu*, pct. 136-38, toate citate anterior).

252. În timpul șederii sale în Penitenciarul Sofia, între 13 august și 4 octombrie 2007, o perioadă de timp, domnului Yordanov nu i s-au dat cearșafuri de pat, păături și tacâmuri (a se vedea supra, pct. 50). În Penitenciarul Plevna, a fost ținut în condiții de supraaglomerare, prima dată într-o celulă care oferea între 3,1 și 2,1 metri pătrați de persoană și, ulterior, într-o celulă care oferea între 3,3 și 2,9 metri pătrați de persoană (a se vedea supra, pct. 54). În plus, pe parcursul întregii perioade 2007-2010, etajul unde a fost ținut domnul Yordanov era supraaglomerat în ansamblu, așa cum era și Penitenciarul Plevna, în general (a se vedea supra, pct. 55). De asemenea, până în septembrie 2008, domnul Yordanov a fost obligat, din cauza lipsei unei toalete cu acces rapid în timpul nopții, să își facă nevoile într-o găleată, în celulă, în prezența colegilor (a se vedea supra, pct. 54). Nu există informații cu privire la suprafața oferită fiecărui deținut în Penitenciarul Lovech, în care a fost transferat domnul Yordanov în iulie 2010, dar datele oferite de Guvern arată că, la 31 decembrie 2013, acesta era supraaglomerat. În plus, aparent, în acest penitenciar existau probleme cu încălzirea în timpul iernii și cu igiena din toalete. În instituția penitenciară Atlant, unde a fost transferat domnul Yordanov în ianuarie 2012, se pare că acesta este ținut tot în condiții de supraaglomerare, într-o celulă care oferă între 4,2 și 2,7 metri pătrați de persoană, fără să se țină cont de spațiul ocupat de mobilă și de accesoriile din celulă (a se vedea supra, pct. 61).

253. Evaluând aceste condiții în ansamblu, Curtea constată că au încălcat art. 3 din Convenție.

(c) Cauzele domnilor Tsekov și Zlatev

254. Domnul Tsekov a fost deținut în Penitenciarul Burgas mai mult de doi ani, în perioada ianuarie 2012 – februarie 2014, atunci când a fost transferat la instituția penitenciară cu regim deschis Stroitel, din cadrul Penitenciarului Burgas (a se vedea supra, pct. 36). Domnul Zlatev a fost deținut în Penitenciarul Burgas timp de doisprezece ani și puțin peste trei luni, din septembrie 2002, cu pauze

de mai multe luni în 2007 și din nou în 2008-2009, când a fost plasat în instituția penitenciară cu regim deschis Zhitarevo, din cadrul Penitenciarului Burgas, și o pauză de aproximativ patru luni în 2009, când a evadat din detenție și a fost recapturat (a se vedea supra, pct. 65). În aceste circumstanțe, Curtea constată că trebuie să examineze condițiile detenției domnului Zlatev ca fiind o situație continuă (a se vedea *Seleznov*, pct. 34-36; *Sudarkov*, pct. 40; *Iacov Stanciu*, pct. 136-38, toate citate anterior).

255. În 2006, CPT a constatat că supraaglomerarea din Penitenciarul Burgas era de peste 300% (a se vedea supra, pct. 71). În 2011, Comitetul Helsinki-Bulgaria a făcut constatări similare, subliniind că, în august 2011, au fost cazați 866 de deținuți în clădirea principală a penitenciarului, a cărei capacitate oficială era de 371 de deținuți (a se vedea supra, pct. 74). În 2012, CPT a constatat că, în acest penitenciar, condițiile erau la fel de precare și caracterizate de un „nivel scandalos de supraaglomerare” – mai puțin de un metru pătrat de spațiu locuibil pentru fiecare deținut, în multe dormitoare –; un efectiv de personal extrem de scăzut; o clădire în stare avansată de degradare și insalubritate; toalete, băi și bucătării degradate și murdare; și probleme grave în ceea ce privește acordarea de îngrijiri medicale deținuților (a se vedea supra, pct. 73). Ombudsmanul a făcut constatări similare (supra, pct. 78, 83-85 și 87). Toate aceste constatări corespund aproape în totalitate cu afirmațiile reclamantilor (supra, pct. 37-42 și 67-68). Nu există niciun motiv să se creadă că, între anul 2002, când domnul Zlatev a fost plasat prima dată în Penitenciarul Burgas, și 2006, când CPT a luat act de condițiile de acolo pentru prima dată, au avut loc schimbări majore.

256. Se poate considera, fără îndoială, că astfel de condiții de detenție, în special în ceea ce privește supraaglomerarea, igiena și accesul la toalete, precum și accesul la îngrijiri medicale, determină o încălcare gravă a art. 3 din Convenție.

VI. Cu privire la aplicarea art. 46 din Convenție

257. Curtea consideră oportun să examineze prezenta cauză din perspectiva art. 46 din Convenție, redactat, în măsura relevanței, după cum urmează:

„1. Înaltele părți contractante se obligă să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții, pronunțate în cauzele în care sunt părți.

2. Hotărârea definitivă a Curții se transmite Comitetului de Miniștri care supraveghează executarea acesteia. [...]”

A. Argumente prezentate în fața Curții

1. Guvernul

258. Guvernul a subliniat că este dispus să abordeze condițiile de detenție nesatisfăcătoare, dar că adoptarea oricărei măsuri în acest sens depinde de resursele disponibile. În ciuda dificultăților financiare, autoritățile bulgare au luat măsuri eficiente pentru a îmbunătăți condițiile de detenție. De exemplu, recurgerea la modalități alternative de aplicare a pedepselor, precum liberarea condiționată și redistribuirea deținuților între instituțiile corecționale, a determinat o reducere a nivelului de supraaglomerare. În 2007, erau aproximativ 11 000 de deținuți în țară, iar la sfârșitul anului 2013, erau doar aproximativ 9 000. S-au făcut progrese considerabile în privința condițiilor materiale: în Penitenciarul Sliven a fost construit un nou centru medical, cu finanțare norvegiană; toate celulele din Penitenciarul Varna au fost renovate și prevăzute cu toalete; sistemul de încălzire din Penitenciarul Lovech a fost reînnoit în întregime; în majoritatea penitenciarelor au fost efectuate o serie de reparații urgente; și, în curând, urma să fie construită o nouă instituție penitenciară în cadrul Penitenciarului Burgas. Guvernul a elaborat o strategie pentru dezvoltarea instituțiilor corecționale în perioada 2009-2015, dar punerea în aplicare integrală a acesteia a fost amânată până în 2019, în vederea alinierii condițiilor din aceste instituții cu standardele internaționale. Această strategie era însoțită de un plan de acțiune pentru perioada 2012-2013. Principala problemă care împiedica punerea în aplicare deplină a acestor instrumente era lipsa de fonduri.

259. Guvernul a admis că, în ciuda măsurilor adoptate de autorități, condițiile materiale din penitenciarele bulgare erau în continuare sub standardele internaționale. Acesta a făcut referire la declarația șefului Direcției generale pentru executarea pedepselor, care a afirmat că diverse organisme internaționale au criticat în mod întemeiat clădirile necorespunzătoare, condițiile materiale precare și supraaglomerarea din penitenciare. Sistemul penitenciar se confruntă de câteva decenii cu probleme serioase legate de clădirile vechi și deteriorate ale penitenciarelor, care trebuiau să funcționeze peste capacitatea pentru care au fost prevăzute. Principalele clădiri ale penitenciarelor Lovech, Pazardzhik, Vratsa, Stara Zagora, Varna și Burgas au fost construite în perioada 1920-1940. Cea mai veche era clădirea Penitenciarului Sofia, care a fost construită cu aproximativ un secol în

urmă. Penitenciarele Bobov Dol și Plevna erau dormitoare ale foștilor lucrători, adaptate pentru a fi folosite de deținuți. Capacitatea instituțiilor penitenciare cu regim închis, care găzduiau cel mai mare număr de deținuți, nu a mai crescut de ani de zile. Fondurile alocate pentru renovarea acestora erau minime. Spațiul din instituțiile corecționale era insuficient și acestea erau supraaglomerate în mare măsură deoarece nu a mai fost construit niciun penitenciar nou de mulți ani. Bulgaria era singurul stat al Uniunii Europene care nu construise o clădire nouă destinată folosirii ca penitenciar de peste 80 de ani. Era dificilă adaptarea la cerințele moderne a unor clădiri de penitenciare foarte vechi și disfuncționale. În plus, mult timp nu au fost alocate resurse financiare considerabile pentru renovarea și modernizarea acestor clădiri. În consecință, majoritatea se aflau într-o stare precară și ofereau condiții materiale necorespunzătoare. Erau puține fonduri bugetare disponibile și, din acest motiv, Ministrul Justiției încerca să găsească finanțare externă.

260. Guvernul a subliniat, în continuare, că îmbunătățirea condițiilor din penitenciare era un proces lung, care implica nu doar autoritățile, ci întreaga societate. În opinia acestuia, faptul că autoritățile au făcut eforturi pentru a îmbunătăți aceste condiții și că, în consecință, nivelul de supraaglomerare a scăzut, deși era în continuare o problemă, demonstra că respectivele cauze ale reclamațiilor nu erau reprezentative pentru sistemul penitenciar în ansamblu. În ultimii ani, condițiile materiale și îngrijirile medicale acordate deținuților au fost îmbunătățite vizibil. Situația din prezenta cauză era diferită de aceea din cauzele *Orchowski* și *Norbert Sikorski* (ambele citate anterior), deoarece, în Bulgaria, Curtea Constituțională nu a pronunțat nicio hotărâre cu privire la condițiile de detenție. În plus, autoritățile penitenciarelor nu refuzau sistematic să ofere condiții adecvate de detenție; orice deficiențe legate de renovarea clădirilor vechi și de construirea unor clădiri noi, precum și condițiile precare și supraaglomerarea rezultate, nu se datorau lipsei de eforturi din partea acestor autorități, ci dificultăților financiare cauzate de situația economică a țării. Situația în speță era diferită și de aceea din cauza *Ananyev și alții* (citată anterior), deoarece numărul de cauze împotriva Bulgariei, în care Curtea a constatat încălcarea art. 3 din Convenție în ceea ce privește acest aspect, nu era foarte mare și nici numărul de cereri pendinte. În plus, spre deosebire de această cauză, în ultima vreme, nivelul de supraaglomerare din penitenciarele bulgare a scăzut ca urmare a măsurilor adoptate de autorități.

261. Guvernul a susținut, de asemenea, că nu exista nicio problemă sistemică legată de disponibilitatea unor căi de atac interne efective în ceea ce privește condițiile de detenție. În opinia acestuia, dreptul bulgar oferea o serie de astfel de căi de atac, a căror aplicare în practică a evoluat recent într-o direcție pozitivă. Eficiența căii de atac compensatorii, prevăzută la art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii, a fost confirmată de Curte într-o serie de cauze și nu existau motive pentru a contesta acest lucru. Nu se poate afirma că există o problemă în ceea ce privește aplicarea acestei prevederi. Deși orice instanță poate pronunța o decizie eronată într-o anumită cauză, tendința generală era în favoarea cererilor deținuților și a convergenței standardelor aplicate de Curte și a celor aplicate de instanțele interne. În ceea ce privește căile de atac preventive, exista o combinație de căi de atac administrative și judiciare, care, într-o anumită măsură, ofereau posibilitatea de a pune capăt condițiilor de detenție care depășeau pragul acceptabil de gravitate.

262. În concluzie, Guvernul a susținut că nu exista niciun motiv pentru aplicarea procedurii hotărârii-pilot în această cauză.

2. Reclamanții

263. Domnul Neshkov a susținut că, de zeci de ani, condițiile precare din instituțiile corecționale bulgare au reprezentat o problemă sistemică, în special în ceea ce privește supraaglomerarea; acestea au determinat constatarea unor încălcări în numeroase cazuri. Este adevărat că, în unele penitenciare, au fost realizate reparații, dar condițiile au rămas precare, în general. În aceste circumstanțe, este de competența Curții să hotărască dacă este necesar să aplice procedura hotărârii-pilot.

264. Domnul Yordanov a susținut că supraaglomerarea și condițiile materiale precare reprezentau probleme sistemice ale penitenciarelor bulgare. Propria lui experiență demonstra acest lucru, iar cazul său nu e unul izolat. Este probabil ca numărul cererilor înaintate acestei Curți cu privire la acest aspect să crească, dacă nu sunt adoptate măsurile adecvate pentru abordarea acestor probleme cât mai rapid. Așadar, este justificată aplicarea procedurii hotărârii-pilot.

265. Domnii Tsekov și Zlatev nu au făcut comentarii în această privință.

3. Terții intervenienți

266. Avocații bulgari specializați în drepturile omului au susținut că, în ultimii ani, instanțele bulgare au devenit mai dispuse să aplice Convenția și jurisprudența acestei Curți în cauze legate de condițiile de detenție. Cu toate acestea, există o problemă legată de pragul excesiv de ridicat pe care acestea îl impuneau în ceea ce privește dovedirea existenței unui prejudiciu moral, în special a deteriorării sănătății, cauzată de condițiile precare de detenție sau de lipsa unor îngrijiri medicale adecvate. Prin

urmare, este necesar ca instanța europeană să ofere orientări cu privire la nivelul probatoriu necesar în astfel de cauze, precum și în ceea ce privește despăgubirile care se impun în temeiul Convenției în cauze de acest tip. Supraaglomerarea din penitenciarele bulgare constituie, de asemenea, o problemă sistemică evidențiată de Comitetul de Miniștri și de CPT. Având în vedere gradul de răspândire a acesteia, nu există căi de atac efective disponibile. O altă problemă sistemică este neacordarea unor îngrijiri medicale adecvate în penitenciare, din cauza unei lipse acute de personal medical calificat și a utilizării excesive a felcerilor. Absența unor căi de atac administrative preventive în ceea ce privește condițiile de detenție, care să funcționeze în mod corespunzător, reprezintă, de asemenea, o problemă structurală care necesită modificări legislative. În cele din urmă, calea de atac preventivă, prevăzută de Codul de procedură administrativă din 2006, necesită îmbunătățiri pentru a începe să funcționeze eficient.

B. Motivarea Curții

1. Principii generale

267. Principiile generale care reglementează aplicarea art. 46 din Convenție în procedura hotărârii-pilot, enunțate la pct. 180-183 din hotărârea Curții în cauza *Ananyev și alții* (citată anterior) sunt următoarele:

(a) Art. 46 § 1, interpretat din perspectiva art. 1 din Convenție, impune statului pârât o obligație legală de a pune în aplicare, sub supravegherea Comitetului de Miniștri, măsurile generale și/sau individuale corespunzătoare pentru a garanta dreptul reclamantului a cărui încălcare a fost constatată de către Curte. Astfel de măsuri trebuie să fie adoptate și în privința altor persoane aflate în poziția de reclamant, în special prin soluționarea problemelor care au condus la constatările Curții. Comitetul de Miniștri a subliniat în mod constant această obligație în cadrul supravegherii executării hotărârilor Curții.

(b) Pentru a facilita punerea în aplicare efectivă a hotărârilor sale în conformitate cu această obligație, Curtea poate recurge la procedura hotărârii-pilot, care îi permite să identifice clar, în hotărârea sa, problema structurală care stă la baza încălcării și să indice măsurile care trebuie să fie adoptate de statul pârât pentru remedierea acesteia. Acest demers judecătoresc se desfășoară însă cu tot respectul cuvenit funcțiilor corespunzătoare organelor Convenției: în temeiul art. 46 § 2 din Convenție, Comitetul de Miniștri are sarcina de a evalua punerea în aplicare a măsurilor individuale și generale.

(c) Un alt obiectiv important al procedurii hotărârii-pilot este de a determina statul pârât să soluționeze un număr mare de cauze individuale care sunt generate de aceeași problemă structurală la nivel intern, punând astfel în aplicare principiul subsidiarității, care stă la baza sistemului Convenției. Sarcina Curții, astfel cum este definită la art. 19 din Convenție, nu este realizată în mod obligatoriu cel mai bine prin repetarea acelorași constatări într-o serie mare de cauze. Scopul procedurii hotărârii-pilot este de a facilita cea mai rapidă și mai eficientă soluționare posibilă a unei disfuncționalități care afectează protecția, în ordinea juridică internă, a drepturilor respective din Convenție. Deși acțiunile întreprinse de statul pârât ar trebui să vizeze, în principal, soluționarea unei astfel de disfuncționalități și introducerea, după caz, a unor căi de atac interne efective în privința încălcărilor în cauză, acestea pot include și soluții *ad hoc*, precum soluționările pe cale amiabilă cu reclamantii sau ofertele unilaterale de reparație, conforme cu cerințele Convenției. Curtea poate decide să amâne examinarea tuturor cauzelor similare, oferind astfel statului pârât ocazia de a le soluționa în diversele modalități prezentate.

(d) Dacă statul pârât nu adoptă astfel de măsuri în urma unei hotărâri-pilot, Curtea nu va avea altă soluție decât să reia examinarea tuturor cererilor similare pendinte în fața sa și să pronunțe hotărâri, pentru a asigura respectarea efectivă a Convenției.

2. Existența unei probleme structurale care justifică aplicarea procedurii hotărârii-pilot

268. De la pronunțarea primei hotărâri referitoare la condițiile inumane și degradante din centrele de detenție bulgare (*Iorgov împotriva Bulgariei*, nr. 40653/98, pct. 80-86, 11 martie 2004), Curtea a constatat o încălcare a art. 3 din Convenție din cauza condițiilor precare de detenție din astfel de centre în douăzeci și cinci de cauze (a se vedea anexa 2). Deși încălcările în aceste cauze, la fel ca și în prezenta cauză, priveau diverse centre de detenție, faptele aflate la baza lor erau foarte similare. Cele mai frecvente probleme erau lipsa unui spațiu locuibil suficient, restricții nejustificate privind accesul la lumină naturală și la aer, igiena precară și lipsa intimității și a demnității personale la utilizarea instalațiilor sanitare. Prin urmare, încălcările nu au fost determinate de incidente izolate sau de circumstanțele particulare din fiecare cauză individuală; acestea își au originea într-o problemă foarte răspândită, generată de funcționarea deficientă a sistemului penitenciar bulgar și de existența unor garanții insuficiente împotriva tratamentelor incompatibile cu art. 3. Acest lucru se poate observa

din deciziile Comitetului de Miniștri referitoare la executarea acestor hotărâri (supra, pct. 140-142). Această problemă a afectat și poate afecta în continuare un număr mare de persoane plasate în instituții corecționale în Bulgaria.

269. Guvernul a negat existența unei probleme structurale, dar a recunoscut că, în aceste centre, condițiile erau deficiente în multe privințe, în special în ceea ce privește supraaglomerarea. Guvernul a susținut, de asemenea, că problema a fost rezolvată recent, în special ca urmare a reducerii numărului deținuților din aceste centre. Cu toate acestea, Direcția generală pentru executarea pedepselor, autoritatea responsabilă cu sistemul penitenciar din Bulgaria, a admis că clădirile necorespunzătoare, condițiile materiale precare și supraaglomerarea din penitenciarele bulgare au fost criticate în mod întemeiat și a evidențiat o serie de aspecte problematice (a se vedea supra, pct. 259). Realitatea problemei este confirmată și de mai multe rapoarte recente. În raportul său din 2012 adresat Bulgariei, CPT a constatat că, în Penitenciarele Varna și Burgas, existau condiții total inacceptabile și un nivel „îngrijorător” de supraaglomerare. În continuare, acesta a afirmat că supraaglomerarea rămânea o problemă majoră în sistemul penitenciar din Bulgaria. CPT și-a exprimat îngrijorarea și în ceea ce privește lipsa progreselor privind efectivul de personal din penitenciare, numărul mare de acuzații privind practicile corupte ale personalului penitenciarelor și progresele minore înregistrate în ceea ce privește violența între deținuți (a se vedea supra, pct. 73). În raportul său anual pentru 2012, Ombudsmanul Republicii, după ce a vizitat mai multe penitenciare din țară, a concluzionat că, în aproape toate penitenciarele și instituțiile penitenciare cu regim închis, condițiile puteau fi caracterizate drept inumane și degradante și a observat că toate penitenciarele din țară, cu excepția a două centre de corecție pentru minori și a Penitenciarului Sliven, care găzduia deținuți de sex feminin, erau supraaglomerate (a se vedea supra, pct. 78-81). În 2013, acesta a făcut constatări similare în ceea ce privește Penitenciarele Belene, Burgas și Varna (a se vedea supra, pct. 83-97). Constatări similare au fost făcute în raportul din 2011, întocmit de Comitetul Helsinki-Bulgaria (a se vedea supra, pct. 74), și în Raportul McManus din 2014, în care, deși erau remarcate progresele realizate în unele privințe, erau evidențiate o serie de probleme rămase nerezolvate (a se vedea supra, pct. 88 și 89). Decizia autorităților bulgare de a amâna până în 2019 adoptarea prevederilor care impun un minim de 4 metri pătrați pentru fiecare deținut, despre care s-a afirmat că sunt necesare din cauza imposibilității de a fi respectate în practică, arată, de asemenea, caracterul persistent al problemei (a se vedea supra, pct. 115). În cele din urmă, datele statistice furnizate de Guvern Departamentului pentru executarea hotărârilor (a se vedea supra, pct. 143) arată că, pe baza capacității oficiale, probabil calculată în funcție de suprafața de 4 metri pătrați pentru fiecare deținut, la 31 decembrie 2013, nouă din cele unsprezece penitenciare pentru deținuți de sex masculin din țară erau supraaglomerate, unele într-o măsură mică, altele într-una înfrigorantă de mare, cel mai grav caz fiind Penitenciarul Burgas, unde era un nivel de 239%. Două din cele patru instituții penitenciare cu regim închis din țară erau, de asemenea, supraaglomerate.

270. În prezent, există aproape patruzeci de cereri valide *prima facie* îndreptate împotriva Bulgariei, care așteaptă să fie examinate și care conțin un capăt de cerere privind condițiile de detenție. Este adevărat că această cifră poate să pară nesemnificativă în comparație cu acelea din cauzele-pilot precum *Ananyev și alții* (citată anterior, pct. 184) și *Torreggiani și alții* (citată anterior, pct. 89). Cu toate acestea, identificarea unei probleme sistemice care justifică aplicarea procedurii hotărârii-pilot nu are legătură în mod necesar cu numărul de cereri aflate deja pe rol; fluxul potențial de viitoare cauze este, de asemenea, un considerent important [a se vedea *Hutten-Czapska împotriva Poloniei* (MC), nr. 35014/97, pct. 236, CEDO 2006-VIII]. Acest lucru este confirmat de formularea art. 61 § 1 din Regulamentul Curții, care afirmă că „problema structurală sau sistemică” ce justifică procedura hotărârii-pilot poate fi o problemă care „a generat” sau una care „poate genera” cereri similare. În 2013, erau 9 347 de deținuți în Bulgaria (a se vedea supra, pct. 219). Cifra cea mai recentă disponibilă este puțin peste 9 000 (a se vedea supra, pct. 89). Astfel cum se subliniază în rapoartele citate anterior, mulți dintre acești deținuți sunt găzduiți în condiții de supraaglomerare sau necorespunzătoare în alte privințe. În plus, astfel cum s-a constatat deja, este probabil ca aceștia să întâmpine obstacole atunci când solicită despăgubiri în legătură cu aceste condiții și nu au la dispoziție o cale de atac efectivă care să le permită să obțină îmbunătățirea acestora (a se vedea supra, pct. 195-205 și 209-212). Întrebarea dacă o anumită autoritate internă este vinovată pentru această stare de fapt nu are relevanță, deoarece, în cadrul procedurii în fața Curții, răspunderea statului este cea care se află în joc în temeiul dreptului internațional și nu cea a unor autorități interne individuale sau a anumitor funcționari (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Finger împotriva Bulgariei*, nr. 37346/05, pct. 95-96, 10 mai 2011). Astfel cum s-a subliniat anterior, în temeiul art. 3 din Convenție, o înaltă parte contractantă are obligația de a-și organiza sistemul penitenciar astfel încât să nu genereze condiții de detenție inumane sau degradante, indiferent de dificultățile financiare sau logistice (a se vedea supra, pct. 229 *in fine*). Contrar celor sugerate de Guvern în observațiile sale, conform jurisprudenței consacrate a Curții, faptul că acesta nu a intenționat să plaseze un deținut în condiții precare nu înseamnă că nu se poate considera că aceste condiții constituie un tratament inuman sau degradant care încalcă acest articol (a se vedea supra, pct. 230).

271. Având în vedere toate aceste elemente și ținând seama de natura problemei, care persistă de mulți ani (a se vedea supra, pct. 71-73 și 74), de numărul mare de persoane afectate și de necesitatea de a acorda o reparație rapidă și corespunzătoare la nivel intern, Curtea consideră că trebuie să aplice procedura hotărârii-pilot.

3. Originea problemei și măsurile generale necesare pentru abordarea acesteia

272. Problema sistemică aflată la originea încălcării art. 3 din Convenție, constatată în prezenta cauză, are o amploare și o complexitate considerabile. Aceasta nu rezultă dintr-o anumită dispoziție legală și nu are o cauză unică, ci este cauzată de o multitudine de factori. Unii dintre aceștia, precum capacitatea insuficientă a instituțiilor corecționale bulgare, uzura și starea proastă de întreținere ale acestora, pot fi atribuite în principal lipsei prelungite de investiții ale autorităților în instituțiile sistemului penitenciar. Alții, precum lipsa accesului rapid al deținuților la toalete în timpul nopții, par să se datoreze caracteristicilor fizice ale instituțiilor corecționale, practicilor de gestionare a deținuților urmate în cadrul acestora și, poate, numărului insuficient de gardieni.

273. În schimb, problema sistemică aflată la originea încălcării art. 13 din Convenție pare să se datoreze în special dispozițiilor legislative și interpretării acestora de către instanțe (a se vedea supra, pct. 195-199 și 202-205).

(a) Modalități de îmbunătățire a condițiilor de detenție

274. Îmbunătățirea condițiilor de detenție din instituțiile corecționale bulgare ridică probleme care depășesc funcția judiciară a Curții. Curtea nu are competența de a da instrucțiuni cu privire la un proces de reformă atât de complex, cu atât mai puțin să facă recomandări specifice cu privire la modul în care statul pârât ar trebui să își organizeze sistemele penal și penitenciar. Comitetul de Miniștri este mai în măsură să facă acest lucru (a se vedea *Ananyev și alții*, pct. 194, și *Torreggiani și alții*, pct. 95, ambele citate anterior). Totuși, aceste considerente nu opresc Curtea să evidențieze problemele specifice care pot garanta o analiză aprofundată din partea statului pârât, deoarece astfel de indicații pot permite clarificarea problemei subliniate în hotărârea-pilot și identificarea soluțiilor adecvate pentru rezolvarea acesteia (a se vedea *Ananyev și alții*, pct. 195, și, *mutatis mutandis*, *Orchowski*, pct. 149-53, ambele citate anterior).

275. Există două probleme pe care Bulgaria va trebui, inevitabil, să le abordeze la punerea în aplicare a acestei hotărâri.

276. Prima privește supraaglomerarea, care, astfel cum se poate observa din Raportul McManus și din datele statistice prezentate de Guvern (a se vedea supra, pct. 91 și 143), variază între diversele instituții corecționale din Bulgaria. Curtea a hotărât că, în cazul în care înalta parte contractantă nu poate să garanteze conformitatea condițiilor din penitenciare cu cerințele art. 3 din Convenție, aceasta trebuie fie să renunțe la politica sa penală strictă, fie să instituie un sistem de mijloace alternative de aplicare a pedepselor (a se vedea *Orchowski*, citată anterior, pct. 153 *in fine*). Deși, astfel cum s-a subliniat deja, nu este de competența Curții să indice modul în care statul pârât ar trebui să își organizeze sistemele penal și penitenciar, Curtea dorește să menționeze că rapoartele și comunicările CPT și ale Comitetului de Miniștri, precum și raportul McManus, în special cu referire la Bulgaria (a se vedea supra, pct. 90, 91, 146, 147 și 148), au subliniat o serie de abordări posibile, care ar putea fi luate în considerare de autoritățile bulgare ca potențiale soluții pentru problema supraaglomerării: o combinație de măsuri care include construirea de noi instituții corecționale, repartizarea mai bună a deținuților în instituțiile corecționale existente și o reducere a numărului de persoane care execută pedepse privative de libertate. Măsurile recomandate sau adoptate în alte cauze prezentate în fața Curții au inclus recurgerea mai rar la pedeapsa cu închisoarea ca formă de sancțiune, la pedepse privative de libertate mai scurte, înlocuirea pedepsei cu închisoarea cu alte forme de sancțiuni, utilizarea mai des a diverselor forme de eliberare înainte de termen și suspendarea executării unor pedepse privative de libertate [a se vedea *Łatak împotriva Poloniei* (dec.), nr. 52070/08, pct. 44, 12 octombrie 2010, și *Stella și alții*, citată anterior, pct. 11-14, 21-24 și 51-52].

277. Cea de-a doua problemă privește condițiile materiale și igiena. Astfel cum se subliniază în diverse rapoarte și în argumentele Guvernului în prezenta cauză, multe din clădirile penitenciarelor din Bulgaria sunt foarte vechi, nepotrivite pentru necesitățile moderne și adesea aflate într-o stare de degradare atât de gravă încât nu mai pot fi reparate (a se vedea supra, pct. 72, 73, 74, 78, 83 și 259). Curtea subliniază cu dezamăgire că, în ciuda multiplelor rapoarte care au evidențiat această problemă de ani de zile, autoritățile nu au făcut prea multe să o rezolve. În acest stadiu, singura modalitate de a face acest lucru este fie prin efectuarea unor lucrări majore de renovare, fie prin înlocuirea acestor clădiri cu unele noi. Având în vedere natura fundamentală a dreptului protejat de art. 3 din Convenție și importanța de a pune urgent capăt condițiilor de detenție care au ca rezultat aplicarea unor tratamente inumane sau degradante asupra unui număr considerabil de persoane, acest lucru trebuie făcut fără întârziere.

278. Este adevărat că soluționarea acestor probleme poate necesita resurse financiare

considerabile. Cu toate acestea, astfel cum s-a observat deja, lipsa de resurse nu poate justifica, în principiu, condițiile de detenție atât de precare încât să constituie un tratament contrar art. 3 din Convenție și statele contractante au obligația de a-și organiza sistemele penitenciare astfel încât să asigure respectarea acestei dispoziții, indiferent de dificultățile logistice (a se vedea *Mandla și Joviae*, citată anterior, pct. 126, cu trimiterile suplimentare).

(b) Instituirea unor căi de atac interne efective

279. Curtea s-a abținut să dea indicații specifice cu privire la măsurile generale pe care Bulgaria trebuie să le adopte pentru a aduce condițiile de detenție din instituțiile sale corecționale în conformitate cu art. 3 din Convenție în cadrul executării prezentei hotărâri. Exprimând unele preocupări și subliniind posibilele modalități de abordare a deficiențelor, Curtea a constatat că, având în vedere natura problemelor implicate, instrucțiunile specifice privind aceste aspecte ar depăși funcția sa judiciară. Cu toate acestea, poziția față de măsurile generale necesare pentru a remedia problema sistemică aflată la baza încălcării art. 13 din Convenție, constatată în prezenta cauză, este diferită. Constatările Curții în temeiul acestui articol necesită schimbări specifice în sistemul juridic bulgar, care vor permite oricărei persoane aflate în situația reclamantilor să se plângă de o încălcare a art. 3 din Convenție, generată de condiții de detenție precare, și să obțină o reparație adecvată pentru o astfel de încălcare la nivel intern.

280. Curtea a subliniat deja deficiențele din legislația bulgară și a enunțat principiile Convenției care ar trebui să ghideze autoritățile în instituirea căilor de atac interne prevăzute de art. 13 din Convenție în acest context (a se vedea supra, pct. 180-190, 195-199 și 202-205). Sigur că statul bulgar are libertatea, sub supravegherea Comitetului de Miniștri, de a alege mijloacele prin care să își îndeplinească obligația care îi revine în temeiul art. 46 § 1 din Convenție (*Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 213). Acesta poate să instituie noi căi de atac sau poate să le modifice pe cele existente, astfel încât să devină conforme cu cerințele art. 13 din Convenție (ibidem, pct. 232, și *Torreggiani și alții*, citată anterior, pct. 98). Cu toate acestea, pentru a-l sprijini în identificarea soluțiilor adecvate, Curtea va aborda, pe rând, posibilele căi de atac preventive și compensatorii.

(i) Căi de atac preventive

281. O cale de atac preventivă trebuie să îndeplinească pe deplin cerințele evidențiate supra, pct. 183, și, în special, să poată oferi o reparație rapidă.

282. Cea mai bună modalitate de a pune în aplicare o asemenea cale de atac ar fi să se înființeze o autoritate specială pentru a supraveghea instituțiile corecționale. Examinarea plângerilor deținutilor de către o autoritate specială produce, în mod normal, rezultate mai rapide decât soluționarea acestora în cadrul unor proceduri judiciare obișnuite. Pentru ca aceasta să constituie o cale de atac efectivă, autoritatea în cauză ar trebui să aibă competența de a monitoriza încălcările drepturilor deținutilor, să fie independentă de autoritățile responsabile de sistemul penitenciar, să aibă competența și obligația de a cerceta plângeri cu participarea reclamantului și să poată pronunța decizii obligatorii și executorii care indică reparația corespunzătoare. Exemple de astfel de autorități sunt Comisiile independente de monitorizare (*Independent Monitoring Boards*, anterior *Boards of Visitors*) din Regatul Unit, Comisia pentru plângeri (*beklagcommissie*) din Țările de Jos (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 215), precum și judecătorii delegați cu executarea pedepselor din Italia, cu competențele conferite în 2014 (a se vedea *Stella și alții*, citată anterior, pct. 18 și 48-49, precum și *Orchowski*, citată anterior, pct. 154 *in fine*).

283. O altă opțiune ar fi instituirea unei astfel de proceduri în fața autorităților existente, de exemplu procurorii. Astfel cum s-a subliniat supra, la pct. 212, procurorii au ample competențe de control în raport cu instituțiile corecționale. Cu toate acestea, o plângere depusă la un procuror nu îndeplinește cerințele unei căi de atac efective, deoarece nu se bazează pe un drept personal al persoanei în cauză de a obține reparații, și nu există nicio cerință care să impună examinarea unei astfel de plângeri cu participarea unui deținut interesat sau ca procurorul să îi asigure participarea efectivă la procedură (ibidem). Acest lucru înseamnă că, în cazul în care Bulgaria alege să respecte prezenta hotărâre, modificând procedura de depunere a unei plângeri la un procuror însărcinat cu supravegherea detenției, aceasta ar trebui să prevadă cel puțin obligația ca deținutului reclamant să i se ofere posibilitatea de a comenta orice argumente de fapt prezentate de autoritățile penitenciare la solicitarea procurorului, de a adresa întrebări și de a prezenta procurorului observații suplimentare. Nu este necesar ca plângerea să fie examinată public sau în cadrul unei proceduri orale, dar procurorul ar trebui să aibă obligația de a pronunța o decizie obligatorie și executorie, într-un termen rezonabil de scurt (ibidem, pct. 216).

284. Revenind la posibilitatea unei căi de atac judiciare, Curtea subliniază constatarea făcută anterior, potrivit căreia o astfel de cale de atac ar putea, în principiu, să fie procedura ordonanței președințiale, prevăzută la art. 250 alin. (1), art. 256 sau art. 257 din Codul de procedură

administrativă din 2006, dar că, în prezent, această cale de atac nu pare să funcționeze corespunzător în practică. Cu toate acestea, astfel cum a subliniat Curtea în hotărârea pronunțată recent în cauza *Harakchiev și Tolumov* (citată anterior, pct. 228), această cale de atac putea fi adaptată pentru plângerile referitoare la condițiile de detenție, dacă ar fi elucidate în mod corespunzător toate aspectele neclare, precum abordarea instanțelor în cazul unor astfel de cereri, care sunt pârâții corespunzători, care este durata ordinelor dispuse împotriva autorităților și modul exact în care acestea trebuie să fie puse în aplicare, chiar și în cazul în care este vorba despre supraaglomerare.

(ii) Căi de atac compensatorii

285. În cauzele în care a avut deja loc o încălcare a art. 3 din Convenție, statul trebuie să fie pregătit să recunoască încălcarea și să ofere o formă de despăgubire. Doar introducerea unei căi de atac preventive nu ar fi suficientă, deoarece o cale de atac ce previne sau pune capăt încălcărilor acestui articol nu poate compensa tratamentul inuman sau degradant care a avut loc deja. Statul pârât trebuie așadar să instituie o cale de atac care să remedieze încălcările care au avut loc deja. O astfel de cale de atac este deosebit de importantă din perspectiva principiului subsidiarității, astfel încât persoanele vătămate să nu fie obligate să înainteze Curții plângeri care necesită constatarea unor fapte principale și calcularea unei despăgubiri pecuniare – ambele ar trebui, din punctul de vedere al principiului și al practicii efective, să fie de competența instanțelor interne (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 221, cu trimiterile suplimentare).

286. Spre deosebire de situația din alte înalte părți contractante [pentru un studiu privind situația dintr-o serie din aceste state, a se vedea *Uzun împotriva Turciei* (dec.), nr. 10755/13, pct. 43-51, 30 aprilie 2013; a se vedea, de asemenea, de exemplu *Łatak*, citată anterior, pct. 35-37, 39, 47-54 și 80, în ceea ce privește protecția „drepturilor personale” în temeiul dreptului civil polonez, și *Donnan împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 3811/04, 8 noiembrie 2005, în ceea ce privește Legea privind drepturile omului din 1998 din Regatul Unit], în Bulgaria, deși Convenția este considerată, în principiu, direct aplicabilă și parte din dreptul intern (a se vedea supra, pct. 95-97), nu există nicio cale de atac generală care asigură protecția, la nivel intern, a drepturilor și libertăților consacrate de aceasta. Reformele destinate alinierii practicii interne de reparație cu cerințele Convenției au continuat, de regulă, sub forma unor dispoziții normative dedicate, constând în modificări aduse Legii din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii [a se vedea *Goranova-Karaeneva împotriva Bulgariei*, nr. 12739/05, pct. 25 și 30, 8 martie 2011, cu privire la supravegherea sub acoperire; *Zaharieva împotriva Bulgariei* (dec.), nr. 6194/06, pct. 45, 20 noiembrie 2012, cu privire la taxele judiciare prevăzute de Legea din 1988; *Balakchiev și alții împotriva Bulgariei* (dec.), nr. 65187/10, pct. 20-22 și 25-29, 18 iunie 2013, și *Valcheva și Abrashev împotriva Bulgariei* (dec.), nr. 6194/11 și 34887/11, pct. 49-51 și 54-58, 18 iunie 2013, cu privire la căile de atac disponibile în privința duratei procedurii; și *Kostadinov împotriva Bulgariei*, nr. 37124/10, comunicate la 29 ianuarie 2013, cu privire la despăgubirile pentru încălcarea art. 5 § 2-4 din Convenție]. Astfel, o modalitate prin care statul bulgar poate să respecte partea relevantă din prezenta hotărâre este de a institui o cale de atac generală, care să permită persoanelor care se plâng de o încălcare a drepturilor acestora garantate de Convenție – în speță, dreptul de a nu fi supus la tratamente inumane sau degradante – să solicite apărarea acestor drepturi în cadrul unei proceduri special concepute pentru acest scop. O altă opțiune este instituirea unor norme speciale, care stabilesc detaliat modul în care trebuie să fie examinate și soluționate cererile referitoare la condițiile de detenție, astfel cum s-a întâmplat recent în Italia (a se vedea *Stella și alții*, citată anterior, pct. 19-20 și 56-63).

287. O formă de despăgubire poate consta în reducerea pedepsei persoanei în cauză, proporțional cu fiecare zi petrecută de aceasta în condiții inumane sau degradante. În *Ananyev și alții* (citată anterior, pct. 222-226), Curtea a exprimat anumite rezerve în ceea ce privește această formă de reparație. Cu toate acestea, mai recent, în *Stella și alții* (citată anterior, pct. 19 și 58-60), Curtea a hotărât că acest tip de despăgubire nu poate oferi o reparație adecvată și suficientă persoanelor care sunt în continuare în detenție. Totuși, trebuie subliniat faptul că, astfel cum se observă în această decizie, o reducere a pedepsei poate constitui o formă de reparație adecvată și suficientă dacă determină o recunoaștere a încălcării art. 3 din Convenție și oferă o remediere măsurabilă a acestei încălcări. Evident că o astfel de remediere poate fi adecvată numai în privința persoanelor care se află încă în detenție.

288. O altă formă de reparație – singura posibilă în privința persoanelor care nu se mai află în detenție – ar fi acordarea de despăgubiri financiare. Orice astfel de reparație trebuie să îndeplinească pe deplin cerințele stabilite supra, pct. 184-188 și 190. În plus, valoarea despăgubirilor acordate cu titlu de prejudiciu moral care poate fi obținută trebuie să fie rezonabilă în raport cu sumele acordate de Curte cu titlu de reparație echitabilă în temeiul art. 41 din Convenție în cauze similare. Principiile evidențiate de Curte infra, pct. 299, pot servi drept orientări în această privință. În acest sens, trebuie subliniat faptul că dreptul de a nu fi supus la tratamente inumane sau degradante este atât de

important încât autoritatea sau instanța internă sesizată va trebui să furnizeze motive foarte întemeiate pentru a justifica o decizie de a acorda o despăgubire mai mică sau de a nu acorda nicio despăgubire cu titlu de prejudiciu moral (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 228-330).

289. Pentru a fi cu adevărat efectivă și pentru a respecta principiul subsidiarității, o astfel de cale de atac trebuie să se aplice retroactiv, în sensul de a oferi o reparație în privința încălcărilor art. 3 din Convenție care au avut loc înainte de introducerea sa, atât în cauzele în care situația incriminată a încetat deja odată cu eliberarea deținutului sau în alt fel, cât și în cauzele în care deținutul în cauză continuă să fie ținut în condițiile respective (ibidem, pct. 231).

(iii) Termenul de formulare a căilor de atac menționate

290. Căile de atac preventive și compensatorii necesare trebuie să fie disponibile timp de 18 luni de la rămânerea definitivă a hotărârii atacate (a se vedea *mutatis mutandis*, *Torreggiani și alții*, citată anterior, pct. 99).

4. Procedura aplicabilă în cauze similare

291. În conformitate cu art. 61 § 6 din Regulament, Curtea poate să amâne examinarea tuturor cererilor similare până la punerea în aplicare de către statul pârât a măsurilor stabilite în hotărârea-pilot. Cu toate acestea, amânarea este mai mult opțională decât obligatorie, astfel cum indică expresia „după caz”, folosită în acest articol, și varietatea de abordări din hotărârile pronunțate în cauzele-pilot anterioare (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 235, cu trimiterile suplimentare). În lumina principiilor stabilite în cauza *Ananyev și alții* (citată anterior, pct. 236), Curtea nu consideră că este adecvat, în acest moment, să amâne examinarea cauzelor similare aflate pe rolul său, inclusiv cele ce urmează să fie introduse.

5. Măsuri individuale

292. Curtea consideră, de asemenea, că este necesar să indice măsurile individuale pentru executarea prezentei hotărâri în ceea ce îl privește pe domnul Zlatev, care este ținut în continuare în Penitenciarul Burgas, în condiții care au fost și par să fie în continuare extrem de dificile (a se vedea supra, pct. 255), și care pare să fie deosebit de vulnerabil. Pentru a remedia efectele încălcării drepturilor sale prevăzute de art. 3 din Convenție, autoritățile trebuie să îl transfere urgent în altă instituție corecțională, dacă acesta dorește [a se vedea, *mutatis mutandis*, *Assanidze împotriva Georgiei* (MC), nr. 71503/01, pct. 202-203, CEDO 2004-II; *Aleksanyan împotriva Rusiei*, nr. 46468/06, pct. 240, 22 decembrie 2008; *Stanev împotriva Bulgariei* (MC), nr. 36760/06, pct. 257, CEDO 2012].

VII. Cu privire la aplicarea art. 41 din Convenție

293. Art. 41 din Convenție prevede:

„Dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a protocoalelor sale și dacă dreptul intern al înaltei părți contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o reparație echitabilă.”

A. Prejudiciu

294. Domnul Neshkov a solicitat 500 000 de leve bulgare (BGN) [echivalentul a 255 645,94 euro (EUR)] cu titlu de prejudiciu moral, pentru încălcarea drepturilor sale prevăzute de art. 3 din Convenție, în special în ceea ce privește condițiile detenției sale din Penitenciarul Varna în perioada 2002-2005, care i-a cauzat o suferință intensă. Acesta a susținut că probabilitatea ca Guvernul să adopte măsuri pentru a îmbunătăți cu adevărat condițiile din penitenciarele bulgare și de a-și îndeplini astfel obligațiile asumate prin ratificarea Convenției era cu atât mai mare cu cât valoarea sumei acordate de Curte cu titlu de reparație echitabilă era mai mare.

295. În termenul stabilit în temeiul art. 60 § 2 din Regulamentul Curții, domnul Yordanov a solicitat 10 000 EUR pentru încălcările art. 3 și art. 13 din Convenție în cauza sa. La o zi după expirarea termenului limită, acesta a afirmat că dorește să crească suma solicitată la 20 000 EUR.

296. Într-o scrisoare trimisă de acesta din Penitenciarul Burgas, în data de 6 noiembrie 2014 și având data poștei 11 noiembrie 2014, domnul Zlatev a solicitat 500 000 BGN pentru prejudiciul moral pe care l-a suferit ca urmare a detenției sale în condiții inumane și degradante în Penitenciarul Burgas începând cu anul 2002. De asemenea, acesta a afirmat că ar fi fost eliberat din penitenciar în urmă cu cinci ani și două luni, dacă normele privind eliberarea înainte de termen ar fi fost aplicate corect în cazul său și, pentru acest motiv, a solicitat în plus 88 EUR pentru fiecare zi în ceea ce privește

pretinsa lipsire nelegală de libertate. Singura explicație oferită de domnul Zlatev pentru faptul că nu a depus cererea sa de acordare a unei reparații echitabile anterior datei de 28 august 2014, termenul stabilit de președintele secției în temeiul art. 60 § 2 din Regulamentul Curții, a fost aceea că nici el și nici colegii lui de celulă nu cunoșteau limba engleză, în vreme ce scrisoarea Curții, prin care acesta era informat cu privire la termenul limită, era scrisă în această limbă.

297. Într-o scrisoare datată 23 noiembrie și având data poștei 26 noiembrie 2014, domnul Tsekov a afirmat că își menține cererea de acordare a unei reparații echitabile pe care a formulat-o la începutul procedurii. Singura explicație oferită de acesta pentru faptul că nu a depus cererea de acordare a unei reparații echitabile anterior datei de 9 octombrie 2014, termenul stabilit de președintele secției în temeiul art. 60 § 2 din Regulamentul Curții (a se vedea supra, pct. 6), a fost aceea că scrisoarea în care era anunțat cu privire la termenul limită a ajuns la el abia pe 20 noiembrie 2014.

298. Guvernul a susținut că, deși deficiente în anumite privințe, condițiile în care au fost ținuti domnii Neshkov, Yordanov, Tsekov și Zlatev, nu au fost atât de precare precum au pretins aceștia. Sumele solicitate de aceștia erau mult mai mari decât cele acordate de Curte în cauze anterioare similare îndreptate împotriva Bulgariei. În opinia Guvernului, simpla constatare a unei încălcări ar constitui o reparație echitabilă suficientă în cauzele acestora. În continuare, Guvernul a subliniat că domnul Zlatev nu a depus o cerere de acordare a unei reparații echitabile în termenul relevant și, pentru acest motiv, a solicitat Curții să nu îi acorde acestuia nicio sumă.

299. Curtea constată că suferința cauzată unei persoane deținute în condiții atât de necorespunzătoare încât constituie un tratament inuman sau degradant, în sensul art. 3 din Convenție, nu poate fi compensată prin simpla constatare a unei încălcări, ci necesită acordarea unei despăgubiri. Perioada de timp petrecută de persoana în cauză în aceste condiții reprezintă cel mai important factor pentru evaluarea gravității prejudiciului suferit (a se vedea *Ananyev și alții*, pct. 172, și *Torreggiani și alții*, pct. 105, ambele citate anterior). De asemenea, este bine cunoscut faptul că perioada inițială de adaptare la condiții precare are un impact psihic și fizic puternic asupra persoanei în cauză (a se vedea *Ananyev și alții*, citată anterior, pct. 172). În schimb, constatarea unei încălcări poate constitui, în sine, o reparație echitabilă suficientă pentru o încălcare a art. 13 din Convenție, cauzată de lipsa unor căi de atac interne efective în privința unor asemenea condiții (ibidem, pct. 173).

300. În cazul domnului Neshkov, încălcările constatate priveau detenția acestuia pentru o perioadă de aproximativ trei ani în Penitenciarul Varna și o serie de perioade de 1-2 zile în Penitenciarul Stara Zagora, precum și lipsa unor căi de atac interne efective în privința plângerilor acestuia în temeiul art. 3 din Convenție. Astfel cum s-a subliniat deja, numai prima încălcare, nu și ultima, necesită acordarea unor despăgubiri cu titlu de prejudiciu moral. Astfel, Curtea constată că este probabil ca domnul Neshkov să fi îndurat suferințe și frustrări ca urmare a încălcării drepturilor sale prevăzute de art. 3. Pronunțându-se în echitate, astfel cum impune art. 41 din Convenție, și ținând seama în special de perioada de timp petrecută de domnul Neshkov în condiții precare, aceasta îi acordă suma de 6 750 EUR, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit pentru această sumă.

301. În ceea ce îl privește pe domnul Yordanov, Curtea subliniază că, spre deosebire de domnul Neshkov, acesta nu a formulat, în cererea sa, un capăt de cerere în temeiul art. 13 din Convenție (a se vedea supra, pct. 4, 165 și 214). Prin urmare, indiferent de alte considerente, acordarea unei reparații echitabile în cauza acestuia se poate baza numai pe încălcarea art. 3 din Convenție. Astfel, Curtea constată că este probabil ca domnul Yordanov să fi îndurat suferințe și frustrări ca urmare a încălcării drepturilor sale prevăzute de această dispoziție. Pronunțându-se în echitate, astfel cum impune art. 41 din Convenție, și ținând seama în special de timpul petrecut în condiții precare de domnul Yordanov, Curtea constată că, în principiu, acesta ar avea dreptul la suma de 14 440 EUR. Cu toate acestea, în cererea introdusă de el în termenul stabilit în temeiul art. 60 § 2 din Regulamentul Curții, acesta a solicitat suma de 10 000 EUR, ceea ce înseamnă că, în temeiul principiului *ne ultra petitum*, Curtea nu ar trebui să îi acorde o sumă mai mare (a se vedea *Mikryukov și alții împotriva Rusiei*, nr. 34841/06, 59954/09, 746/10, 1096/10, 1162/10 și 1898/10, pct. 63, 31 iulie 2012; *Mateescu împotriva României*, nr. 1944/10, pct. 39 *in fine*, 14 ianuarie 2014; *Gerasimov și alții împotriva Rusiei*, nr. 29920/05, 3553/06, 18876/10, 61186/10, 21176/11, 36112/11, 36426/11, 40841/11, 45381/11, 55929/11 și 60822/11, pct. 191, 1 iulie 2014). Ținând seama de faptul că domnul Yordanov a fost reprezentat legal (a se vedea supra, pct. 2), Curtea nu consideră că ar trebui să ia în considerare cererea modificată pe care acesta a formulat-o după expirarea termenului limită (a se vedea art. 60 § 3 din Regulamentul Curții și, *mutatis mutandis*, *Mancini împotriva Italiei*, nr. 44955/98, pct. 29, CEDO 2001-IX; *Fadyl Yılmaz împotriva Turciei*, nr. 28171/02, pct. 26-27, 21 iulie 2005; și *Camera de Comerț, Industrie și Agricultură din Timișoara (nr. 1)*, nr. 13248/05, 13321/05, 23462/05, 23471/05, 23475/05, 23482/05, 23490/05, 23493/05, 23496/05, 23501/05, 23504/05 și 23517/05, pct. 38, 16 iulie 2009). Prin urmare, aceasta îi acordă 10 000 EUR, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit pentru această sumă.

302. În ceea ce îl privește pe domnul Zlatev, Curtea subliniază că, în prezenta cauză, acordarea unei reparații echitabile se poate baza numai pe faptul că respectivele condiții ale detenției sale au fost inumane și degradante, cu încălcarea art. 3 din Convenție, și nu pe considerente legate de

legalitatea lipirii sale de libertate (a se vedea *Staykov împotriva Bulgariei*, nr. 49438/99, pct. 114, 12 octombrie 2006). Astfel, Curtea constată că este probabil ca domnul Zlatev, căruia îi lipsea brațul stâng și care, recent, a săvârșit acte grave de auto-vătămare (a se vedea supra, pct. 66, 69 și 70), să fi îndurat o suferință considerabilă din cauza încălcării drepturilor sale prevăzute la art. 3, ca urmare a condițiilor detenției sale în Penitenciarul Burgas, începând cu anul 2002. Pronunțându-se în echitate, astfel cum impune art. 41 din Convenție, și ținând seama în special de perioada petrecută de domnul Zlatev în aceste condiții, Curtea constată că, în principiu, acesta ar avea dreptul la suma de 23 250 EUR. Cu toate acestea, domnul Zlatev nu a depus cererea de acordare a unei reparații echitabile în termenul stabilit în temeiul art. 60 § 2 din Regulamentul Curții. Singura explicație oferită de el în acest sens a fost că nu știa limba engleză și că nu a înțeles scrisoarea Curții, în care era informat cu privire la data la care urma să expire acest termen. Dar Curtea l-a informat pe domnul Zlatev cu privire la existența și importanța termenului limită atunci când Guvernul a fost notificat cu privire la cererea acestuia, cu șapte luni înainte de scrisoarea în care domnul Zlatev a fost informat cu privire la data la care urma să expire acest termen. Notificarea s-a realizat printr-o notă de informare redactată în limba bulgară. Această notă specifica și limba în care Curtea va corespunde cu domnul Zlatev și îl informa cu privire la posibilitatea de a solicita reprezentare legală și asistență juridică în temeiul art. 100 și urm. În aceste condiții, în conformitate cu art. 60 § 3, opțiunile de care dispune Curtea sunt să respingă cererea fie integral, fie parțial. În circumstanțele prezentei cauze, care privește o încălcare gravă a art. 3 din Convenție, suferită de un reclamant cu handicap și deosebit de vulnerabil, ar fi foarte nedrept să fie respinsă integral cererea acestuia în privința prejudiciului moral. Prin urmare, Curtea consideră echitabil să îi acorde domnului Zlatev suma de 11 625 EUR, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit pentru aceasta.

303. În ceea ce îl privește pe domnul Tsekov, Curtea constată că acesta nu a formulat o cerere de acordare a unei reparații echitabile în termenul stabilit în temeiul art. 60 § 2 din Regulamentul Curții. Singura explicație pe care a dat-o în acest sens a fost aceea că scrisoarea în care era informat cu privire la termenul limită a ajuns la el abia la 20 noiembrie 2014. Cu toate acestea, chiar presupunând că acest lucru era adevărat, nu poate fi ignorat faptul că domnul Tsekov a fost informat cu privire la omisiunea lui într-o scrisoare din 24 octombrie 2014, la care acesta a răspuns la 29 octombrie 2014, fără să precizeze nimic despre cererea sa (a se vedea supra, pct. 6). Nu trebuie ignorat nici faptul că domnul Tsekov nu a solicitat o anumită sumă cu titlu de reparație echitabilă nici în scrisoarea acestuia din 23 noiembrie 2014. Având în vedere aceste aspecte și ținând seama de art. 60 § 3 din Regulamentul Curții și de pct. 5 din Instrucțiunile practice privind cererile de acordare a unei reparații echitabile, care afirmă că vor fi respinse pretențiile menționate în formularul de cerere care nu sunt depuse din nou în etapa corespunzătoare din cadrul procedurii, Curtea respinge cererea domnului Tsekov.

B. Cheltuieli de judecată

304. Domnul Yordanov a solicitat rambursarea sumei de 1 680 EUR, reprezentând onorariul avocatului pentru 21 de ore de muncă în cauza acestuia, după notificarea Guvernului cu privire la cererea sa, la o rată de 80 EUR pe oră. Acesta a solicitat ca orice sumă acordată de Curte cu acest titlu să fie plătită direct Comitetului Helsinki-Bulgaria, unde lucra reprezentantul său legal. A prezentat un contract de asistență juridică încheiat între el și reprezentatul său legal, o fișă de pontaj și chitanțe poștale.

305. Domnii Neshkov, Tsekov și Zlatev nu au solicitat rambursarea cheltuielilor de judecată.

306. Guvernul a susținut că, la stabilirea sumei care trebuie acordată cu acest titlu, Curtea ar trebui să țină seama de faptul că reprezentantul legal al domnului Yordanov nu a efectuat nicio activitate legată de cererea inițială și s-a implicat în procedură abia după ce Guvernul a fost notificat cu privire la cerere. Acesta s-a opus, de asemenea, cererii domnului Yordanov ca suma acordată să fie plătită direct Comitetului Helsinki-Bulgaria, afirmând că, având în vedere că nu s-a bazat pe motive specifice, aceasta putea fi considerată ca o încercare din partea domnului Yordanov de a se sustrage de la plata datoriilor. Acesta a subliniat, de asemenea, că Comitetul Helsinki-Bulgaria a intervenit în procedură ca terță parte.

307. Conform jurisprudenței consacrate a Curții, cheltuielile de judecată solicitate în temeiul art. 41 din Convenție trebuie să aibă un caracter real, necesar și rezonabil.

308. Tariful pe oră solicitat de reprezentantul legal al domnului Yordanov în prezenta cauză este comparabil cu cel solicitat în cauzele recente îndreptate împotriva Bulgariei, care au o complexitate similară; așadar, acesta poate fi considerat rezonabil (a se vedea *Finger*, citat anterior, pct. 142, cu trimiteri suplimentare). Numărul de ore petrecut de acesta lucrând la cauză, chiar dacă ulterior notificării Guvernului cu privire la cerere, este, de asemenea, rezonabil. Având în vedere toate aceste aspecte și pronunțându-se în echitate, Curtea îi acordă domnului Yordanov întreaga sumă solicitată, și anume 1 680 EUR, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit de acesta.

309. Astfel cum a solicitat domnul Yordanov, această sumă trebuie plătită direct Comitetului Helsinki-Bulgaria, unde lucrează reprezentantul său legal. Practica Curții a fost să admită astfel de cereri [a se vedea, între alte hotărâri, *Aydın împotriva Turciei*, 25 septembrie 1997, pct. 132 și punctul 9 (a) din dispozitiv, *Culegere de hotărâri și decizii* 1997-VI; *Scozzari și Giunta împotriva Italiei* (MC), nr. 39221/98 și 41963/98, pct. 255 și 258, CEDO 2000-VIII; *Öcalan împotriva Turciei* (MC), nr. 46221/99, pct. 217, CEDO 2005-IV; *Nachova și alții împotriva Bulgariei* (MC), nr. 43577/98 și 43579/98, pct. 175, CEDO 2005-VII; *Velikovi și alții împotriva Bulgariei*, nr. 43278/98, 45437/99, 48014/99, 48380/99, 51362/99, 53367/99, 60036/00, 73465/01 și 194/02, pct. 268-73, 15 martie 2007; *Kolevi împotriva Bulgariei*, nr. 1108/02, pct. 221 și 223, 5 noiembrie 2009; *Sergey Zolotukhin împotriva Rusiei* (MC), nr. 14939/03, pct. 131, CEDO 2009; *Finger*, citată anterior, pct. 140 și 142; *Ponomaryovi împotriva Bulgariei*, nr. 5335/05, pct. 73 și 75, CEDO 2011; *Ivan Stoyanov Vasilev împotriva Bulgariei*, nr. 7963/05, pct. 41 și 43, 4 iunie 2013; *Dimitrov și alții împotriva Bulgariei*, nr. 77938/11, pct. 185-187 și 190, 1 iulie 2014]. Nu există nicio dovadă că, astfel cum a sugerat Guvernul, solicitarea domnului Yordanov avea un scop necorespunzător, de exemplu, era un mijloc de a fraudă creditorii.

C. Dobânzi moratorii

310. Curtea consideră necesar ca rata dobânzilor moratorii să se întemeieze pe rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, majorată cu trei puncte procentuale.

Pentru aceste motive,
în unanimitate,
CURTEA:

1. decide să scoată cererea domnului Simeonov de pe rol;
2. decide să conexeze celelalte cinci cereri;
3. decide să unească excepția de neputință a căilor de atac interne invocată de Guvern în privința capetelor de cerere formulate de domnii Tsekov și Zlatev în temeiul art. 3 din Convenție cu fondul capătului de cerere formulat de domnul Neshkov în temeiul art. 13 din Convenție;
4. declară celelalte cinci cereri admisibile;
5. hotărăște că a fost încălcat art. 13 din Convenție și respinge excepția Guvernului privind neputințarea căilor de atac interne;
6. hotărăște că a fost încălcat art. 3 din Convenție în ceea ce privește:
 - (a) condițiile în care a fost ținut domnul Neshkov în Penitenciarele Varna și Stara Zagora;
 - (b) condițiile în care a fost ținut domnul Yordanov în Penitenciarele Sofia, Plevna și Lovech și în instituția penitenciară Atlant; și
 - (c) condițiile în care au fost ținuți domnii Tsekov și Zlatev în Penitenciarul Burgas;
7. hotărăște:
 - (a) că statul pârât trebuie, în termen de optsprezece luni de la data rămânerii definitive a hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din Convenție, să pună la dispoziție o combinație de căi de atac interne efective în ceea ce privește condițiile de detenție, care să aibă atât un efect preventiv, cât și unul compensatoriu, pentru a respecta pe deplin cerințele stabilite în prezenta hotărâre;
 - (b) că statul pârât trebuie, la data rămânerii definitive a prezentei hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din Convenție, să îl transfere de urgență pe domnul Zlatev în altă instituție corecțională, dacă acesta dorește;
8. hotărăște:
 - (a) că statul pârât trebuie să plătească domnilor Neshkov, Yordanov și Zlatev, în termen de trei luni de la data rămânerii definitive a hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din Convenție, următoarele sume, care trebuie convertite în moneda națională a statului pârât la rata de schimb aplicabilă la data plății:
 - (i) domnului Neshkov, 6 750 EUR (șase mii șapte sute cincizeci de euro), plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit, cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul moral;
 - (ii) domnului Yordanov, 10 000 EUR (zece mii de euro), plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit, cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul moral, și 1 680 EUR (o mie șase sute optzeci de euro), plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit, cu titlu de cheltuieli de judecată (această sumă trebuie să fie plătită direct Comitetului Helsinki-Bulgaria);

- (iii) domnului Zlatev, 11 625 EUR (unsprezece mii șase sute douăzeci și cinci de euro), plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit, cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul moral;
- (b) că, de la expirarea termenului menționat și până la efectuarea plății, aceste sume trebuie majorate cu o dobândă simplă, la o rată egală cu rata dobânzii facilității de împrumut marginal practică de Banca Centrală Europeană, aplicabilă pe parcursul acestei perioade și majorată cu trei puncte procentuale;
9. respinge cererea de acordare a unei reparații echitabile pentru celelalte capete de cerere formulate de domnii Neshkov și Zlatev și cererea domnului Tsekov de acordare a unei reparații echitabile.

Redactată în limba engleză, apoi comunicată în scris, la 27 ianuarie 2015, în temeiul art. 77 § 2 și art. 77 § 3 din Regulamentul Curții.

Președinte,
Ineta Ziemele

Grefier,
Françoise Elens-Passos

Rezumate ale cauzelor recente privind condițiile de detenție pronunțate pe fond de instanțele administrative bulgare în temeiul art. 1 din Legea din 1988 privind răspunderea civilă a statului și a administrației publice pentru prejudicii (aranjate alfabetic în funcție de instanța administrativă de fond și apoi cronologic de la data primei hotărâri pronunțate în cauză)

A. Curtea Administrativă Burgas

1. Cauza nr. 1

1. Prin hotărârea din 26 februarie 2013 (реш. № 445 от 26 февруари 2013 г. по адм. д. № 1482/2012 г., AC-Бургас), Curtea Administrativă Burgas a respins cererea de acordare a 10 000 de leva bulgare (BGN) cu titlu de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Burgas: supraaglomerarea, lipsa accesului imediat la toalete, lipsa luminii naturale suficiente în celulă etc. Instanța a considerat că deținutul nu a reușit să probeze că administrația penitenciarului a comis fapte ilegale sau că el a suferit vreun prejudiciu. În special, cerința legală privind spațiul locuibil de minim patru metri pătrați pentru fiecare deținut nu intrase încă în vigoare.

2. Prin hotărârea din 16 decembrie 2013 (реш. № 16851 от 16 декември 2013 г. по адм. д. № 5524/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a retrimis cauza la judecată. S-a reținut că instanța de fond nu a luat în considerare interdicția generală, prevăzută, printre altele, de art. 3 din Convenție, împotriva tratamentelor inumane și degradante, precum și jurisprudența, atât cea a Curții Supreme de Casație cât și cea a Curții Administrative Supreme, care indică faptul că lipsa unui spațiu suficient și a accesului imediat la o toaletă constituie încălcarea acestei interdicții. De asemenea, prima instanță nu a examinat în mod adecvat faptele stabilite fără echivoc, potrivit cărora: (a) deținutul a fost ținut într-o celulă care măsura aproximativ 28 de metri pătrați, împreună cu alți 26 de deținuți și, prin urmare, dispunea puțin peste un metru pătrat de spațiu locuibil; (b) celula nu era dotată cu toaletă sau apă curentă; (c) nu avea acces la toaletă noaptea, așa că fusese obligat să-și facă nevoile într-o găleată. Instanța de fond ar fi trebuit să ia toate aceste fapte în considerare și, pe baza examinării lor cumulate, să stabilească dacă deținutul a suferit un prejudiciu care a depășit suferința inerentă în executarea legală a unei pedepse cu închisoarea. În această privință, ar fi fost necesar să se ia în considerare o serie de hotărâri ale Curții referitoare la cauze privind condițiile de detenție formulate împotriva Bulgariei.

3. Prin hotărârea din 10 iunie 2014 (реш. № 1011 от 10 юни 2014 г. по адм. д. № 3018/2013 г., AC-Бургас), Curtea Administrativă Burgas a admis parțial cererea, acordând deținutului suma de 1 250 de leva bulgare (BGN), plus dobândă, cu titlu de daune morale, pentru prejudiciul suferit de acesta în cursul detenției de 3 luni în Penitenciarul Burgas, ca urmare a lipsei accesului imediat la toalete noaptea și a supraaglomerării. Instanța a reținut că respectivele condiții de detenție ale deținutului – suprapopularea din celulă, lipsa accesului imediat la toalete și lipsa unei ventilații și a unei iluminări adecvate în celulă –, coroborate, au fost contrare, printre altele, art. 3 din Convenție, astfel cum este interpretat de Curte. Prin urmare, a existat o inacțiune nelegală din partea autorității pârâte. Chiar și în absența unor probe specifice în acest sens, trebuie să se presupună că o astfel de omisiune i-a cauzat deținutului un prejudiciu moral.

4. La 6 noiembrie 2014, procedura de recurs împotriva acestei hotărâri a fost suspendată de Curtea Administrativă Supremă, în așteptarea examinării unei cereri a deținutului ca hotărârea să fie completată cu noi probe.

2. Cauza nr. 2

5. Prin hotărârea din 2 august 2013 (реш. № 1658 от 2 август 2013 г. по адм. д. № 2575/2012 г., AC-Бургас), Curtea Administrativă Burgas a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut, în legătură cu condițiile sale de detenție: supraaglomerarea și lipsa accesului imediat la toalete, noaptea. S-a reținut că cerința legală privind spațiul locuibil de minim 4 metri pătrați per deținut nu intrase încă în vigoare, precum și că faptul că deținutul a fost obligat să folosească o găleată pentru a-și face nevoile noaptea nu înseamnă că a fost privat de accesul la o toaletă.

6. Hotărârea nu a fost atacată în mod legal și a rămas definitivă la 25 septembrie 2013.

3. Cauza nr. 3

7. Prin hotărârea din 10 iunie 2014 (реш. № 1011 от 10 юни 2014 г. по адм. д. № 3018/2013 г., AC-Бургас), Curtea Administrativă Burgas a admis parțial cererea unui deținut de acordare de daune morale pentru condițiile de detenție în Penitenciarul Burgas, în perioada martie–iunie 2012. Instanța a

reținut că deținutul s-a aflat în Penitenciarul Burgas într-o perioadă de gravă supraaglomerare. Nu au existat probe cu privire la celula din unitatea de primire, în care a fost ținut în prima lună, astfel că cererea pentru această perioadă a fost respinsă, dar probele arată că, între aprilie și iunie 2012, deținutul s-a aflat într-o celulă unde a avut la dispoziție între 0,92 și 1,15 metri pătrați de spațiu locuibil. Celula nu era aerisită și luminată corespunzător, în principal din cauza ferestrelor mici, și, la fel ca toate celulele din unitatea respectivă, nu era dotată cu toaletă sau apă curentă și, prin urmare, noaptea, deținutul era obligat să-și facă nevoile într-o găleată, în prezența colegilor de celulă. Instanța a luat totodată în considerare constatările făcute de CPT în raportul din 2012 privind vizita din Bulgaria (a se vedea pct. 73 din hotărâre). Pe această bază, instanța a reținut că, atunci când sunt luate în considerare coroborat, astfel cum prevede jurisprudența Curții, condițiile de detenție ale deținutului pot fi considerate ca fiind, printre altele, tratament inuman și degradant în sensul art. 3 din Convenție. Lipsa de probe cu privire la impactul acestor condiții asupra bunei sănătăți psihologice a deținutului nu este relevantă, deoarece condițiile menționate pot fi prezumate a provoca suferință oricărei ființe normale. Având în vedere perioada de timp petrecută în condiții precare, valoarea echitabilă a despăgubirii acordate a fost de 1 250 BGN, plus dobândă.

8. Nu este clar dacă hotărârea a rămas definitivă.

4. Cauza nr. 4

9. Prin hotărârea din 25 iunie 2014 (реш. № 1127 от 25 юни 2014 г. по адм. д. № 804/2013 г., АС-Бургас), Curtea Administrativă Burgas a respins cererea de acordare de daune morale a unui deținut din Penitenciarul Burgas pentru condițiile de detenție din anul 2012. Deși s-a reținut că deținutul a fost ținut în condiții de supraaglomerare și insalubre, fără a avea acces la toaletă noaptea, instanța a decis că deținutul nu a probat că oficialii închisorii au avut un comportament nelegal sau că el a suferit vreun prejudiciu din această cauză. Contrar probelor din expertiza medicală, declarațiile martorilor prezentate de deținut nu au demonstrat schimbări negative ale stării sale de sănătate fizică sau neurologică. Condițiile în care a fost ținut deținutul nu au reprezentat o încălcare a dreptului bulgar și nu au cauzat suferințe de o asemenea intensitate încât să constituie un tratament interzis de art. 3 din Convenție. Pentru a ajunge la această concluzie, instanța a avut în vedere hotărârea Curții Administrative Supreme, citată infra, la pct. 141.

10. Hotărârea a fost contestată, iar recursul este încă pe rolul Curții Administrative Supreme.

B. Curtea Administrativă Dobrich

1. Cauza nr. 1

11. Prin hotărârea din 21 decembrie 2010 (реш. № 247 от 21 декември 2010 г. по адм. д. № 568/2009 г., АС-Добрич), Curtea Administrativă Dobrich a admis parțial cererea unui deținut de acordare de daune morale (pe care deținutul a divizat-o în 10 cereri separate) pentru condițiile sale de detenție într-un centru de arest preventiv din Balchik, în perioada noiembrie–decembrie 2012. Instanța a reținut că nu există probe, cu excepția unei perioade foarte scurte de timp, că deținutul a fost împiedicat să aibă acces la o toaletă. Prin urmare, chiar dacă nu exista toaletă în celulă, nu se putea considera că a fost supus unui tratament degradant. Nici condițiile din celulă – în special lipsa luminii naturale suficiente, lumina constantă noaptea, lipsa unei mese – nu i-au provocat un disconfort grav. Nu au existat probe că celula ar fi fost insalubră sau neigienică. Pe de altă parte, deținutul a suferit ca urmare a lipsei de exerciții zilnice în aer liber, iar această suferință a fost suficient de acută pentru a angaja art. 3 din Convenție. Valoarea echitabilă a despăgubirii fixate a fost de 200 BGN, plus dobândă.

12. Prin hotărârea din 16 mai 2011 (реш. № 6733 от 16 май 2011 г. по адм. д. № 2771/2011 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a respins cererea. S-a considerat că deținutul a avut posibilitatea de a se plimba de-a lungul coridorului unității de detenție, ceea ce reprezenta o alternativă acceptabilă la exercițiile în aer liber. Nu au existat probe că ar fi suferit alte prejudicii. Disconfortul și depresia nu au constituit prejudicii care să facă obiectul unei despăgubiri în temeiul art. 1 din Legea din 1988.

C. Curtea Administrativă Kyustendil

1. Cauza nr. 1

13. Prin hotărârea din 30 iulie 2013 (реш. № 181 от 30 юли 2013 г. по адм. д. № 71/2013 г., АС-Кюстендил), Curtea Administrativă Kyustendil a admis parțial o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut condamnat pe viață, în ceea ce privește faptul că administrația Penitenciarului Bobov Dol nu i-a pus la dispoziție încălțăminte, haine, lenjerie de pat și săpun, la care avea dreptul

prin lege. Instanța i-a acordat 800 BGN.

14. Prin hotărârea din 13 mai 2014 (пеш. № 6319 от 13 май 2014 г. по адм. д. № 14477/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a admis în întregime hotărârea instanței de fond. A reținut că prima instanță a procedat corect constatând că administrația penitenciarului a comis o omisiune în sensul art. 1 din Legea din 1988 și că, drept urmare, deținutul condamnat pe viață a suferit prejudicii. Bazându-se pe jurisprudența Curții în cadrul art. 3 din Convenție, instanța a decis că asprimea regimului deținutului a dus la exacerbarea sentimentelor de umilire generate de faptul că administrația penitenciarului nu i-a pus la dispoziție haine și încălțăminte, ceea ce impune acordarea de despăgubiri.

D. Curtea Administrativă Lovech

1. Cauza nr. 1

15. Prin hotărârea din 23 decembrie 2011 (пеш. № 135 от 23 декември 2011 г. по адм. д. № 270/2010 г., AC-Ловеч), Curtea Administrativă Lovech a admis parțial și a respins parțial o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile materiale și de igienă în timpul detenției. Instanța a considerat că acțiunea, în măsura în care se referea la perioada de timp anterioară cu 5 ani față de momentul depunerii, s-a prescris. În continuare a constatat că, înainte de instalarea unei toalete în celula în care era cazat deținutul, acesta fusese obligat să-și facă nevoile într-o găleată, în prezența altor deținuți, ceea ce l-a făcut să se simtă umilit. Cu toate acestea, faptul de a-ți face nevoile într-o găleată atunci când ești singur într-o celulă nu poate fi considerat umilitor. Instanța nu a descoperit nici probe potrivit cărora produsele alimentare sau igiena din unitățile respective ar fi fost atât de necorespunzătoare încât să provoace o suferință gravă. I-a fost acordată suma de 660 BGN.

16. Prin hotărârea din 6 decembrie 2012 (пеш. № 15503 от 6 декември 2012 г. по адм. д. № 3016/2012, BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a retrimis cauza la prima instanță, considerând că aceasta a comis greșeli grave în ceea ce privește normele de procedură, identitatea autorității pârâte și dreptul material aplicabil.

17. După ce a examinat din nou cauza, prin hotărârea din 15 iunie 2013 (пеш. № 71 от 15 юни 2013 г. по адм. д. № 330/2012 г., AC-Ловеч), Curtea Administrativă Lovech a acordat deținutului 800 BGN. Instanța a reținut că acțiunea, în măsura în care se referea la perioada de timp anterioară cu 5 ani față de momentul depunerii, era prescrisă. În continuare, a constatat că susținerile deținutului în ceea ce privește supraaglomerarea sau suferințe din cauza supraaglomerării nu se susțin, mai ales că cerința legală care impunea un minim de 4 metri pătrați de spațiu locuibil per deținut nu intrase încă în vigoare. Pe de altă parte, capetele de cerere formulate de deținut privind lipsa accesului imediat la o toaletă noaptea și umilința de a fi obligat să-și facă nevoile într-o găleată, în prezența altor prizonieri, au fost considerate întemeiate. Cu toate acestea, instanța nu a descoperit probe potrivit cărora produsele alimentare sau igiena din unitățile respective ar fi fost atât de rele încât să-i provoace o suferință gravă deținutului.

18. Prin hotărârea din 27 ianuarie 2014 (пеш. № 1045 от 27 януари 2014 г. по адм. д. № 12879/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea instanței de fond și a retrimis cauza spre judecată. A reținut că prima instanță a interpretat greșit pretențiile deținutului și a identificat eronat autoritatea pârâtă.

19. Procesul este încă pe rolul Curții Administrative Lovech.

2. Cauza nr. 2

20. Prin hotărârea din 30 noiembrie 2012 (пеш. № 165 от 30 ноември 2012 г. по адм. д. № 121/2012 г., AC-Ловеч), Curtea Administrativă Lovech a respins cererea unui deținut pentru daune morale în ceea ce privește supraaglomerarea, pe motiv că cerința legală care impunea un minim de 4 metri pătrați de spațiu locuibil per deținut nu intrase încă în vigoare, nu exista nicio cerință legală ca nefumătorii, precum deținutul, să fie cazați separat de fumători, și deținutul nu a prezentat nicio dovadă că a suferit un prejudiciu moral ca urmare a acestor aspecte.

21. Prin hotărârea din 4 decembrie 2013 (пеш. № 16086 от 4 декември 2013 г. по адм. д. № 2447/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea, fiind pe deplin de acord cu constatarea potrivit căreia nu legea prevedea un minim de spațiu locuibil per deținut.

3. Cauza nr. 3

22. Prin hotărârea din 17 ianuarie 2013 (пеш. № 9 от 17 януари 2013 г. по адм. д. № 61/2012 г., AC-Ловеч), Curtea Administrativă Lovech a respins cererea unui deținut pentru daune morale, formulată împotriva Ministerului Justiției, în ceea ce privește supraaglomerarea și condițiile precare de

igienă, pe motiv că cerința legală care impunea un minim de 4 metri pătrați de spațiu locuibil per deținut nu intrase încă în vigoare, probele sugerau că igiena din celule era la un nivel decent și deținutul nu a prezentat nicio dovadă că a suferit un prejudiciu moral ca urmare a acestor aspecte.

23. Prin hotărârea din 21 octombrie 2013 (реш. № 13702 от 21 октомври 2013 г. по адм. д. № 5531/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a dispus încetarea procesului, considerând că autoritatea pârâtă corectă căreia trebuia adresată cererea, în măsura în care se referea la perioada de după 1 iunie 2009, este Direcția generală pentru executarea pedepselor, nu Ministerul Justiției.

E. Curtea Administrativă Pazardzhik

1. Cauza nr. 1

24. Prin hotărârea din 11 iunie 2009 (реш. № 301 от 11 юни 2009 г. по адм. д. № 811/2009 г., AC-Пазарджик), Curtea Administrativă Pazardzhik a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție. Pe baza probelor disponibile, s-a reținut că afirmațiile deținutului referitoare la supraaglomerare, igienă precară și alimentație neadecvată nu sunt adevărate.

25. Prin hotărârea din 2 decembrie 2010 (реш. № 14779 от 2 декември 2010 г. по адм. д. № 9589/2009 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată. S-a reținut că instanța de fond a colectat suficiente probe pe care le-a examinat în mod corespunzător.

F. Curtea Administrativă Plevna

1. Cauza nr. 1

26. Prin hotărârea din 27 iunie 2012 (реш. № 421 от 27 юни 2012 г. по адм. д. № 305/2012 г., AC-Плевен), Curtea Administrativă Plevna a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut condamnat pe viață în legătură cu dimensiunile celulei sale din Penitenciarul Belene. Aceasta a constatat că dimensiunea celulei era de 6 metri pătrați. Cu toate acestea, chiar dacă dimensiunea celulei ar fi fost de 4,30 metri pătrați, astfel cum susținuse deținutul, îi permitea suficient spațiu pentru a avea mobilitate și nu constituia o încălcare a legii, pentru că reprezenta mai mult decât minimul de 4 metri pătrați prevăzuți a fi garantați fiecărui deținut, conform cerinței legale care nu era încă în vigoare.

27. Prin decizia din 22 noiembrie 2012 (опр. № 14725 от 22 ноември 2012 г. по адм. д. № 12653/2012 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a anulat recursul deținutului împotriva respectivei hotărâri pentru neplata taxei judiciare de timbru (5 BGN).

2. Cauza nr. 2

28. Prin hotărârea din 8 octombrie 2012 (реш. № 581 от 8 октомври 2012 г. по адм. д. № 337/2012 г., AC-Плевен), Curtea Administrativă Plevna, acționând în conformitate cu capetele de cerere formulate în temeiul art. 257 din Codul de procedură administrativă din 2006 și al art. 1 din Legea din 1988, a dispus ca Direcția generală pentru executarea pedepselor să-i pună la dispoziție încălțăminte unui deținut condamnat pe viață, în termen de o lună de la rămânerea definitivă a hotărârii, o obligație pe care Direcția o avea în temeiul art. 84 alin. (2) și (3) din Legea din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă și pe care nu o respectase timp de aproape 3 ani. Instanța a dispus, de asemenea, ca Direcția să plătească deținutului condamnat pe viață 1 200 BGN cu titlu de daune morale, întrucât nu și-a respectat obligațiile legale.

29. Prin hotărârea din 20 noiembrie 2013 (реш. № 15349 от 20 ноември 2013 г. по адм. д. № 15221/2012 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea pentru motive procedurale și a retrimis cauza la instanța de fond.

30. Prin hotărârea din 12 februarie 2014 (реш. № 72 от 12 февруари 2014 г. по адм. д. № 1115/2013 г., AC-Плевен), Curtea Administrativă Plevna a pronunțat aceleași dispoziții precum în prima hotărâre.

31. Recursul (адм. д. № 4505/2014 г.) este încă pe rolul Curții Administrative Supreme. Un termen a avut loc la 27 octombrie 2014.

3. Cauza nr. 3

32. Prin hotărârea din 27 iunie 2013 (реш. № 362 от 27 юни 2013 г. по адм. д. № 20/2013 г., AC-Плевен), Curtea Administrativă Plevna a respins o cerere de acordare de daune morale, formulată de un deținut, în legătură cu condițiile sale de detenție din Penitenciarul Belene. Deși a observat că, o

perioadă de timp, deținutul a fost ținut într-o celulă care măsura 24,03 metri pătrați în care erau cazați 10 deținuți, instanța a respins acuzațiile de supraaglomerare, considerând, printre altele, că cerința legală care impunea un minim de 4 metri pătrați per deținut încă nu intrase în vigoare și că deținutul, care avea obligația de a-și susține pretențiile, nu a reușit să probeze că a suferit vreun prejudiciu sau disconfort ca urmare a condițiilor în care a fost ținut.

33. Hotărârea nu a fost atacată și a rămas definitivă la 30 octombrie 2013.

4. Cauza nr. 4

34. Prin hotărârea din 4 iulie 2013 (реш. № 388 от 4 юли 2013 г. по адм. д. № 999/2012 г., АС-Плевен), Curtea Administrativă Plevna a respins o cerere de acordare de daune formulată de un deținut în legătură cu condițiile precare de detenție din Penitenciarul Plevna, despre care a susținut că i-au provocat un infarct miocardic. Pe baza probelor furnizate de expertiza medicală, instanța nu a considerat că a existat o legătură de cauzalitate între condițiile de detenție și infarctul suferit de reclamant. În continuare, a susținut că cerința legală a unui spațiu locuibil minim de 4 metri pătrați per deținut nu intrase încă în vigoare și că, în ansamblu, condițiile de detenție ale deținutului nu pot fi considerate ca fiind un tratament inuman sau degradant.

35. Prin hotărârea din 13 mai 2014 (реш. № 6315 от 13 май 2014 г. по адм. д. № 10857/2013, ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a retrimis cauza primei instanțe. S-a reținut că deținutul a fost ținut într-o celulă supraaglomerată alături de alți 22 de deținuți și că a fost obligat să-și facă nevoile în fața acestora în toaleta instalată în celulă, întrucât toaleta nu era izolată în mod corespunzător de restul celei. Potrivit jurisprudenței Curții, acest fapt a constituit un tratament degradant interzis de art. 3 din Convenție, care face parte din dreptul intern. Instanța de fond în mod eronat nu a examinat condițiile din celulă prin referire la articolul menționat, care este de un rang superior față de normele legale interne. Dacă ar fi procedat astfel, ar fi ajuns la concluzii radical diferite.

36. Recursul este încă pe rolul Curții Administrative Plevna.

5. Cauza nr. 5

37. Prin hotărârea din 22 iulie 2013 (реш. № 423 от 22 юли 2013 г. по адм. д. № 977/2012 г., АС-Плевен), Curtea Administrativă Plevna a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Belene. S-a considerat că afirmația deținutului potrivit căreia nu i-a fost pusă la dispoziție o saltea nu se susține. Cu toate acestea, chiar dacă s-ar fi susținut, nu a existat niciun indiciu că deținutul ar fi suferit o vătămare ca urmare a acestui fapt. În continuare, instanța a respins susținerile deținutului în ceea ce privește supraaglomerarea, considerând că spațiul per deținut în celelele în care a fost cazat deținutul era puțin sub cerința celor 4 metri pătrați care urmau să fie garantați de norma care nu intrase încă în vigoare.

38. Prin decizia din 23 octombrie 2013 (опр. № 13848 от 23 октомври 2013 г. по адм. д. № 13351/2013 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a decis încetarea judecării recursului deținutului împotriva hotărârii, reținând că, la 15 octombrie 2015, acesta l-a retras în mod expres.

G. Curtea Administrativă Ruse

1. Cauza nr. 1

39. Prin hotărârea din 28 martie 2013 (реш. № 38 от 28 март 2013 г. по адм. д. № 173/2012 г., АС-Рысь), Curtea Administrativă Ruse a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție într-un centru de arest preventiv și în legătură cu faptul că autoritățile penitenciare nu i-au asigurat un tratament medical pentru dependența de narcotice. Instanța a reținut că autoritățile i-au asigurat deținutului un tratament medical adecvat și că acesta nu a reușit să probeze faptul că au existat situații concrete în care i-a fost refuzat accesul la toalete.

40. Prin hotărârea din 7 martie 2013 (реш. № 3240 от 7 март 2013 г. по адм. д. № 8333/2013 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut în întregime hotărârea primei instanțe. Instanța a admis în totalitate motivarea instanței de fond și a adăugat că deținutul nu a probat, potrivit standardelor impuse, că a suferit vreun prejudiciu moral și probele disponibile i-au infirmat, în realitate acuzațiile.

2. Cauza nr. 2

41. Prin hotărârea din 9 iulie 2013 (реш. № 15 от 9 юли 2013 г. по адм. д. № 38/2013 г., АС-Рысь), Curtea Administrativă Ruse a respins o cerere de acordare de daune formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție într-un centru de arest preventiv din Ruse. Instanța a considerat că deținutul a avut la dispoziție 4 metri pătrați de spațiu locuibil și a avut dreptul la o plimbare zilnică și,

pe această bază, i-a respins acuzațiile legate de dureri la nivelul articulațiilor cauzate de condițiile de detenție. În continuare, a susținut nu există probe că i s-ar fi refuzat accesul la toalete sau că sănătatea i-ar fi fost afectată ca urmare a acestui fapt. În cele din urmă, instanța a considerat că nu există niciun indiciu că astmul cronic al deținutului s-ar fi înrăutățit ca urmare a pretensei lipse de aer proaspăt în celulă.

42. Prin hotărârea din 7 martie 2014 (реш. № 3244 от 7 март 2014 г. по адм. д. № 13173/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea. S-a reținut că reclamantii din procedurile în temeiul art. 1 din Legea din 1988 au obligația de a proba toate elementele pretențiilor formulate. În speță, deținutul a fost ținut într-o celulă care măsura între 8 și 10 metri pătrați și avea mobilitate, chiar dacă uneori a fost obligat să împartă celula cu alte două persoane. Deținutul avea posibilitatea de a merge la toaletă dacă chema paznicii și nu a existat nicio probă că aceștia nu au răspuns la solicitările sale. În cele din urmă, probele medicale nu au indicat că astmul cronic al deținutului s-ar fi înrăutățit ca urmare a condițiilor de detenție. În plus, fereastra celulei se putea deschide.

3. Cauza nr. 3

43. Prin hotărârea din 6 noiembrie 2013 (реш. № 17 от 6 ноември 2013 г. по адм. д. № 103/2013 г., AC-Пыце), Curtea Administrativă Ruse a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție într-un centru de arest preventiv din Ruse. Instanța a considerat că nu exista nicio cerință legală pentru toaletele din celule și că simpla lipsă a unei astfel de toalete nu ar conduce la o încălcare a art. 3 din Convenție. După examinarea depozițiilor martorilor, care erau contradictorii cu privire la acest punct, instanța a constatat că deținutului nu-i fusese refuzat accesul la toaletele comune. În continuare, a reținut că nu există probe că regimul alimentar furnizat deținutului a fost sub cel standard. Cu toate acestea, s-a constatat că deținutul a avut la dispoziție mai puțin de 4 metri pătrați de spațiu personal, dar nu a considerat că s-a probat că deținutul s-a îmbolnăvit de hepatita C ca urmare a condițiilor de detenție sau că a suferit mental ca urmare a acestor condiții. Pe această bază, Curtea a concluzionat că autoritățile nu au săvârșit fapte nelegale sau inacțiuni, în sensul art. 1 din Legea din 1988.

44. Prin hotărârea din 30 iunie 2014 (реш. № 9124 от 30 юни 2014 г. по адм. д. № 485/2014 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea instanței de fond și a dispus ca Direcția generală pentru executarea pedepselor să-i plătească deținutului 300 BGN cu titlu de daune morale. A reținut că instanța de fond a comis o eroare de apreciere în ceea ce privește accesul la toalete, ceea ce ridică o problemă în temeiul art. 3 din Convenție, astfel cum este el interpretat de Curte. Având în vedere că acesta a fost singurul element în privința căruia a fost admisă cererea și perioada de timp în care deținutul a trebuit să îndure această situație, instanța a constatat că o despăgubire de 300 BGN reprezintă o reparație echitabilă.

H. Curtea Administrativă Shumen

1. Cauza nr. 1

45. Prin hotărârea din 16 decembrie 2013 (реш. № 97 от 16 декември 2013 г. по адм. д. № 241/2013 г., AC-Шумен), Curtea Administrativă Shumen a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile sale de detenție într-un centru de arest preventiv din Shumen, în 2011. Instanța a reținut că deținutului i s-a permis să meargă la toaletă în orice moment, uneori cu o ușoară întârziere. Este adevărat că, pentru o perioadă de timp, deținutul a fost plasat într-o celulă fără acces la lumină naturală și că centrul de detenție nu dispunea de un loc în care deținuții să-și facă plimbările în aer liber. Acestea erau însă constrângeri obiective, în întregime produse din cauza lipsei de resurse, nu din vina administrației unității. În orice caz, nu au existat niciun fel de probe că ar fi suferit prejudicii ca urmare a acestui fapt. Afirmațiile sale că s-a simțit degradat și umilit ca urmare a condițiilor contestate nu au fost susținute de niciun element de probă. Nici martorii nu au declarat nimic cu privire la acest punct și nici nu a existat vreo dovadă medicală în acest sens. Deși este probabil ca respectivele condiții să-i fi cauzat un anumit disconfort, niciunul dintre martori nu a declarat că l-ar fi văzut pe deținut simțindu-se descurajat, înfricoșat sau umilit din cauza acestora. Nu a existat niciun indiciu că ar fi avut plângeri în acest sens. Orice sentimente negative cu care s-a confruntat ar fi putut să fie cauzate de procedurile penale împotriva sa și de simplul fapt al privării de libertate. Hotărârea nu a fost atacată și a rămas definitivă la 23 ianuarie 2014.

I. Curtea Administrativă Sliven

1. Cauza nr. 1

46. Prin hotărârea din 11 iulie 2012 (пеш. № 56 от 11 юли 2012 г. по адм. д. № 261/2011 г., АС-Сливен), Curtea Administrativă Sliven a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu faptul că era obligat să-și facă nevoile într-o găleată, ca urmare a pretensei lipse a accesului imediat la instalațiile sanitare, care se aflau în afara celulei sale. Instanța a reținut că, din moment ce făcea referire la o situație continuă, acțiunea nu era prescrisă. Cu toate acestea, a reținut, în continuare, că deținutul avea acces liber la toaletă în timpul zilei și avea acces la toaletă și noaptea, atunci când era închis în celulă, chemând paznicii. În plus, nu au existat probe că acest fapt i-ar fi produs suferințe.

47. Prin hotărârea din 17 iunie 2013 (пеш. № 8637 от 17 юни 2013 г. по адм. д. № 10626/2012 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată, constatând, în plus, că nu a existat nicio dovadă că paznicii nu ar fi răspuns la solicitările deținutului.

J. Curtea Administrativă Sofia

1. Cauza nr. 1

48. Prin hotărârea din 13 mai 2010 (пеш. № 1461 от 13 май 2010 г. по адм. д. № 7490/2009 г., АС-София-град), Curtea Administrativă a Municipiului Sofia a admis parțial două cereri de acordare de daune morale, formulată de doi deținuți condamnați pe viață, în legătură cu faptul că au fost obligați să-și facă nevoile în găleți, în celulele lor, ca urmare a lipsei, până în luna mai 2008, a toaletelor în celule și ca urmare a regimului restrictiv aplicabil deținuților condamnați pe viață. Instanța a avut în vedere, printre altele, art. 3 din Convenție și jurisprudența Curții în cauze similare. În consecință, a considerat că nu este necesară în mod special probarea existenței unui prejudiciu moral ca urmare a unor astfel de condiții și a dispus ca Direcția generală pentru executarea pedepselor să plătească fiecăruia dintre reclamanți 2 000 BGN, plus dobândă.

49. Prin hotărârea din 24 februarie 2011 (пеш. № 2791 от 24 февруари 2011 г. по адм. д. № 10045/2010 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a retrimis cauza la judecarea pe fond. Aceasta a considerat că prima instanță și-a întemeiat, cel puțin parțial, hotărârea pe baza unor dispoziții legale nerelevante.

50. După ce a examinat din nou cauza, prin hotărârea din 19 septembrie 2011 (пеш. № 4191 от 19 септември 2011 г. по адм. д. № 2842/2011 г., АС-София-град), Curtea Administrativă Sofia a respins acțiunile. Instanța a făcut constatări de fapt identice, dar a reținut că pretențiile nu au fost îndreptate împotriva autorității pârâte – Ministerul Justiției – și le-a respins pentru acest motiv. Cu toate acestea, instanța a constatat în continuare că, deși faptul că nu le-a asigurat celor doi reclamanți acces liber la toalete a fost nelegal, nu a existat nicio dovadă concretă că le-ar fi cauzat vreo vătămare psihică. Prin urmare, nu exista un prejudiciu care să trebuiască să fie compensat.

51. Prin hotărârea din 11 iulie 2012 (пеш. № 10166 от 11 юли 2012 г. по адм. д. № 15508/2011 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea. S-a reținut că hotărârea pronunțată se opune jurisprudenței Curții în cauze similare în temeiul art. 3 din Convenție, dintre care cea mai recentă era *Shahanov împotriva Bulgariei* (nr. 16391/05, 10 ianuarie 2012). Pe această bază, instanța a acordat fiecăruia dintre reclamanți 1 000 BGN, plus dobândă.

2. Cauza nr. 2

52. Prin hotărârea din 19 octombrie 2011 (пеш. № 4481 от 19 октомври 2011 г. по адм. д. № 6562/2011 г., АС-София-град), Curtea Administrativă Sofia a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție într-un centru de arest preventiv din Plovdiv. S-a reținut că acțiunea era prescrisă, întrucât expunerea pretențiilor, deși data poștei era anterioară expirării termenului de prescripție, a ajuns în fața instanței prea târziu.

53. Prin hotărârea din 12 februarie 2014 (пеш. № 1967 от 12 февруари 2014 г. по адм. д. № 16554/2013 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut în întregime hotărârea instanței de fond, dar din motive diferite. Aceasta a considerat că cererea a fost depusă la timp, dar că a fost nefondată. Plângerea s-a întemeiat pe disconfortul și stresul pretins suferite ca urmare a condițiilor în care a fost ținut deținutul. Acestea nu pot fi prezumate în toate cazurile, pentru că depind de percepțiile personale ale fiecărui individ. Deținutul nu a reușit să probeze că stresul și anxietatea pretense au fost provocate în mod specific de condițiile precare în care a fost ținut, în comparație, de exemplu, cu faptul că împotriva sa au fost aduse acuzații penale. De asemenea, a contat ca probă faptul că deținutul a solicitat de mai multe ori tratament medical, iar cererile sale nu au fost refuzate. În concluzie, cererea deținutului nu a întrunit condițiile privind valoarea probatorie necesare.

3. Cauza nr. 3

54. Prin hotărârea din 2 martie 2012 (пеш. № 1138 от 2 март 2012 г. по адм. д. № 5255/2011 г., АС-София-град), Curtea Administrativă Sofia a admis parțial cererea unui deținut de acordare de daune morale pentru condițiile de detenție dintr-un centru de arest preventiv în diferite perioade dintre anii 2007–2009 și i-a acordat 5 000 BGN. Instanța a reținut că reclamantul a fost ținut în condiții de supraaglomerare, în celule prost luminate și ventilate și că nu i s-a asigurat accesul imediat la toalete și la duș. Prin urmare, a suferit un prejudiciu moral.

55. Prin hotărârea din 27 martie 2013 (пеш. № 4256 от 27 март 2013 г. по адм. д. № 6569/2012 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a respins acțiunea. S-a considerat că afirmațiile deținutului nu au fost probate, că respectivele condiții de detenție nu au încălcat cerințele legale specifice și nu a probat că ar fi suferit vreo vătămare, ca de exemplu o înrăutățire a sănătății sale fizice sau mentale.

4. Cauza nr. 4

56. Prin hotărârea din 23 iulie 2012 (пеш. № 4252 от 23 юли 2012 г. по адм. д. № 4202/2011 г., АС-София-град), Curtea Administrativă Sofia a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu supraaglomerarea și condițiile materiale și igienice de detenție precare. Instanța a respins obiecția formulată de autoritatea pârâtă privind expirarea termenului de prescripție. În continuare, a constatat, prin trimitere la art. 3 din Convenție și la jurisprudența Curții după acest articol, că faptul că deținutul a fost obligat să-și facă nevoile într-o găleată aflată în celula sa între 1999 și 2005 a constituit un tratament degradant, care impunea să fie compensat cu suma de 3 000 BGN, plus dobândă. Restul afirmațiilor deținutului, în special cele referitoare la supraaglomerare, nu au fost probate.

57. Prin hotărârea din 4 octombrie 2013 (пеш. № 12850 от 4 октомври 2013 г. по адм. д. № 11827/2012 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată, admitând în totalitate motivarea.

5. Cauza nr. 5

58. Prin hotărârea din 24 septembrie 2012 (пеш. № 4949 от 23 септември 2012 г. по адм. д. № 9012/2010 г., АС-София-град), Curtea Administrativă Sofia a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut împotriva Direcției generale pentru executarea pedepselor în legătură cu condițiile sale de detenție din Penitenciarul Varna: dimensiunea celulelor, supraaglomerarea, lipsa accesului imediat la o toaletă și la apă curentă și igiena precară. Instanța, bazându-se în special pe *Shahanov* (citată anterior), a decis că trebuie să examineze acești factori în solidar și, pe această bază, a constatat ilegalitatea condițiilor de detenție ale deținutului și faptul că acestea au generat un prejudiciu moral. Aceasta i-a acordat 5 000 BGN, plus dobândă.

59. Prin hotărârea din 15 mai 2013 (пеш. № 6667 от 15 май 2013 г. по адм. д. № 13664/2012 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a respins cererea. Deși a admis pe deplin motivarea primei instanțe în ceea ce privește ilegalitatea și existența unui prejudiciu, a considerat că cererea a fost îndreptată împotriva unui pârât greșit ales. Instituția răspunzătoare pentru prejudiciile rezultate din condițiile precare de detenție până la 1 iunie 2009 era Ministerul Justiției.

6. Cauza nr. 6

60. Prin hotărârea din 22 mai 2013 (пеш. № 3466 от 22 май 2013 г. по адм. д. № 5792/2012 г., АС-София-град), Curtea Administrativă Sofia a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție într-un centru de arest preventiv, unde a fost ținut într-o celulă aflată la subsol, care nu era dotată cu toaletă. Instanța a considerat că nu există nicio probă că deținutul nu a fost ținut în condiții conforme cu reglementările aplicabile sau că a suferit vreo vătămare ca urmare a condițiilor de detenție.

61. Prin hotărârea din 29 aprilie 2014 (пеш. № 5890 от 29 април 2014 г. по адм. д. № 11737/2013 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut în întregime hotărârea instanței de fond. S-a reținut că deținutul nu a probat că a fost ținut în condiții neconforme cu reglementările aplicabile sau că a suferit vreo vătămare a sănătății sau un stres emoțional ca urmare a condițiilor de detenție.

7. Cauza nr. 7

62. Prin hotărârea din 8 iulie 2013 (пеш. № 4580 от 8 юли 2013 г. по адм. д. № 7983/2010 г., АС-София-град), Curtea Administrativă Sofia a admis parțial o cerere formulată de un deținut împotriva Ministerului Justiției în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Sofia în perioada februarie – septembrie 2015, acordându-i 6 000 BGN pentru daunele morale suferit de acesta ca urmare a condițiilor precare din penitenciar. Instanța a respins obiecția ministerului potrivit căreia termenul de

prescripție aplicabil a expirat, reținând că, potrivit jurisprudenței Curții Supreme de Casație, termenul nu se poate calcula pentru fiecare zi, ci începe să curgă din momentul în care comportamentul incriminat al pârâtului a încetat, ceea ce, în speță, s-a produs odată cu transferul deținutului, în 2005, într-o celulă complet renovată, care avea toaletă în interior. Condițiile precare în care a fost ținut anterior au reprezentat o situație continuă. În continuare, instanța a declarat că, analizate prin trimitere, printre altele, la art. 3 din Convenție și la jurisprudența Curții după acest articol, condițiile menționate – lipsa accesului imediat la toalete, lipsa unei ventilații și a unui sistem de încălzire adecvate în celulă, precum și a accesului la lumină naturală – pot fi considerate tratament inuman și degradant.

63. Prin hotărârea din 9 aprilie 2014 (реш. № 4964 от 9 април 2014 г. по адм. д. № 13169/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a modificat hotărârea, reducând compensația la 2 000 BGN. A admis în întregime motivarea instanței de fond, cu excepția prevederilor legate la cuantumul daunelor. S-a reținut că probele disponibile și faptul că deținutul a formulat cu întârziere cererea de acordare de daune, după aproape cinci ani de la încheierea situației incriminate, indică faptul că întinderea prejudiciului moral suferit de acesta a fost mai mică decât cea evaluată de instanța menționată anterior.

8. Cauza nr. 8

64. Prin hotărârea din 9 august 2013 (реш. № 5443 от 9 август 2014 г. по адм. д. № 10668/2012 г., AC-София-град), Curtea Administrativă Sofia a respins o cerere de acordare de daune morale, formulată de un deținut, în legătură cu ținerea sa într-o celulă de izolare, timp de 2 săptămâni, ca pedeapsă disciplinară. Instanța a considerat că, deși pedeapsa a fost anulată în procedurile anterioare cu care a fost sesizată, nu se poate spune că respectivele condiții dure din celula de izolare au reprezentat o consecință directă a deciziei autorităților penitenciare de a impune pedeapsa. În plus, deținutul nu a probat că sănătatea sa a avut de suferit ca urmare a șederii în acea celulă.

65. Prin hotărârea din 29 mai 2014 (реш. № 7245 от 29 май 2014 г. по адм. д. № 13900/2013 г. BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a retrimis cauza la prima instanță. S-a reținut că, în mod eronat, printre altele, instanța de fond, nu a luat în considerare dacă condițiile în care a fost ținut deținutul au constituit o încălcare a drepturilor sale garantate de Convenție, astfel cum sunt ele interpretate de Curte.

66. Procedura recursului (адм. д. № 5379/2014 г., AC-София-град) este încă pe rolul Curții Administrative Sofia. Primul termen a avut loc la 27 octombrie 2014, iar judecarea cauzei a fost amânată până la 23 februarie 2015.

K. Curtea Administrativă Stara Zagora

1. Cauza nr. 1

67. Prin hotărârea din 19 septembrie 2008 (реш. № 37 от 19 септември 2008 г. по адм. д. № 12/2008 г., AC-Стара Загора), Curtea Administrativă Stara Zagora a acordat unui deținut condamnat pe viață daune morale pe motiv că administrația penitenciarului nu i-a permis să facă exerciții în aer liber la o anumită dată.

58. Prin hotărârea din 26 mai 2009 (реш. № 6892 от 26 май 2009 г. по адм. д. № 14849/2008 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a respins acțiunea, considerând că existența unei daune morale nu poate fi prezumată și că deținutul nu a prezentat probe privind acest prejudiciu.

2. Cauza nr. 2

69. Prin hotărârea din 12 martie 2009 (реш. № 67 от 12 март 2009 г. по адм. д. № 157/2008 г., AC-Стара Загора), Curtea Administrativă Stara Zagora a respins cererea de acordare de daune morale formulată de același deținut condamnat pe viață, în legătură cu faptul că administrația penitenciarului nu i-a pus la dispoziție încălțăminte, timp de aproape 5 ani. Instanța a reținut că deținutul nu a probat că a suferit un prejudiciu moral ca urmare a acestui fapt.

70. Prin hotărârea din 26 mai 2009 (реш. № 13333 от 9 ноември 2010 г. по адм. д. № 6668/2009 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a acordat deținutului 3 000 BGN, plus dobândă, considerând că faptul administrația închisorii nu i-a pus la dispoziție în mod prelungit încălțăminte a dus la umilirea sa, prin încălcarea, printre altele, a art. 3 din Convenție.

3. Cauza nr. 3

71. Prin hotărârea din 31 martie 2009 (реш. № 118 от 31 март 2009 г. по адм. д. № 545/2008 г., AC-Стара Загора), Curtea Administrativă Stara Zagora a respins cererea de acordare de daune

morale formulată de deţinut condamnat pe viaţă, în legătură cu faptul că administraţia penitenciarului nu i-a permis să urmărească filme video. Instanţa a reţinut că ar fi fost incompatibil cu cerinţa, care rezultă din regimul penitenciar aplicabil, ca deţinutul să rămână izolat permanent într-o celulă închisă, şi că nu a reuşit să probeze, printr-un raport de expertiză al unui psiholog – contrar declaraţiilor martorilor – că a suferit un prejudiciu moral ca urmare a acestui fapt.

72. Prin hotărârea din 18 ianuarie 2010 (пеш. № 695 от 18 януари 2010 г. по адм. д. № 8404/2009 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menţinut hotărârea instanţei de fond, admitând în întregime motivarea.

4. Cauza nr. 4

73. Prin hotărârea din 3 decembrie 2012 (пеш. № 257 от 3 декември 2012 г. по адм. д. № 387/2012 г., AC-Стара Загора), Curtea Administrativă Stara Zagora a respins o cerere de acordare de daune morale de 8 100 BGN, formulată de un deţinut, în legătură cu condiţiile de detenţie din Penitenciarul Stara Zagora pe parcursul mai multor perioade scurte de timp în care a fost transferat în acel loc. Instanţa a considerat că dimensiunea redusă a spaţiului locuibil disponibil deţinutului – un metru şi jumătate – şi lipsa unei toalete în celulă nu a fost provocată de acţiuni sau inacţiuni ale administraţiei penitenciarului, ci ale ministrului justiţiei şi ale directorului Direcţiei generale pentru executarea pedepselor. În plus, cerinţa legală privind spaţiul locuibil de minim 4 metri pătraţi per deţinut nu intrase încă în vigoare. În cele din urmă, deţinutul nu a probat că a suferit un prejudiciu moral ca urmare a condiţiilor de detenţie.

74. Prin hotărârea din 17 februarie 2014 (пеш. № 2203 от 17 февруари 2014 г. по адм. д. № 4745/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea şi a retrimis cauza primei instanţe. S-a considerat că instanţa de fond nu a reuşit să identifice în mod corect dreptul revendicat în procedură în raport cu normele interne şi internaţionale aplicabile şi jurisprudenţa Curţii şi, pe această bază, să stabilească atribuţiile corespunzătoare ale autorităţilor penitenciare. Aspectul frapant în speţă, pe care instanţa de fond nu l-a recunoscut, a fost dacă condiţiile de detenţie ale deţinutului i-au încălcat drepturile în temeiul art. 3 din Convenţie. La rejudecare, prima instanţă avea obligaţia să examineze acest punct şi, pe această bază, să stabilească dacă deţinutul avea, în special, obligaţia să probeze existenţa unui prejudiciu moral sau dacă un astfel de prejudiciu ar putea fi prezumat numai ca urmare a încălcării dreptului fundamental de a nu fi supus la rele tratamente.

75. După ce a examinat din nou cauza, prin hotărârea din 11 iunie 2014 (пеш. № 101 от 11 юни 2014 г. по адм. д. № 63/2014 г., AC-Стара Загора), Curtea Administrativă Stara Zagora a decis că este necesar să examineze efectul cumulativ al condiţiilor precare de detenţie ale deţinutului. În continuare a susţinut că, deşi normele de drept intern care impun un minim de 4 metri pătraţi per deţinut şi accesul imediat la toaletă nu a intrat încă în vigoare, problemele cu care s-a confruntat deţinutul în acest sens trebuie evaluate prin trimitere la interdicţia generală împotriva tratamentului inuman şi degradant, prevăzută, printre altele, de art. 3 din Convenţie, astfel cum este interpretat de jurisprudenţa Curţii. Probele au arătat că acesta a fost ţinut în condiţii insalubre şi de supraaglomerare gravă şi că a fost obligat să folosească o găleată din celulă pentru a-şi face nevoile. Acest fapt l-a umilit, cu încălcarea drepturilor sale prevăzute, printre altele, de art. 3 din Convenţie. În lumina jurisprudenţei Curţii, se poate prezuma că acest fapt i-a cauzat deţinutului un prejudiciu moral, sub forma stresului emoţional. Nu au existat probe că autorităţile închisorii l-ar fi supus intenţionat pe deţinut unor astfel de condiţii, dar acest fapt este nesemnificativ, întrucât răspunderea în temeiul art. 1 din Legea din 1988 nu impune culpa autorităţii pârâte. Având în vedere perioada de timp petrecută de deţinut în aceste condiţii – în total, 43 de zile – instanţa a evaluat prejudiciul moral suferit de acesta la 650 BGN. Nu este clar dacă această decizie a rămas definitivă.

5. Cauza nr. 5

76. Prin hotărârea din 21 decembrie 2012 (пеш. № 370 от 21 декември 2010 г. по адм. д. № 564/2010 г., AC-Стара Загора), Curtea Administrativă Stara Zagora a admis capetele de cerere formulate de un deţinut condamnat pe viaţă împotriva Ministerului Justiţiei şi a Direcţiei generale pentru executarea pedepselor, în legătură cu (a) condiţiile sale materiale de detenţie; (b) faptul că administraţia penitenciarului nu i-a pus la dispoziţie îmbrăcăminte, încălţăminte şi lenjerie de pat; (c) faptul că administraţia penitenciarului nu i-a asigurat condiţii pentru a se menţine într-o formă fizică bună; şi (d) faptul că administraţia penitenciarului nu i-a permis să facă exerciţii în aer liber. Instanţa a respins restul capetelor de cerere, care se refereau la (a) faptul că administraţia penitenciarului nu i-a pus la dispoziţie deţinutului articole de toaletă; (b) calitatea şi cantitatea alimentelor furnizate; (c) faptul că administraţia penitenciarului nu i-a pus la dispoziţie o proteză dentară; (d) faptul pretins că administraţia penitenciarului nu i-a asigurat condiţii care să-i permită să-şi menţină sănătatea mentală intactă; şi (e) faptul că administraţia penitenciarului nu i-a oferit de lucru. Instanţa a acordat deţinutului, în total, 8 200 BGN. A considerat, în special, că respectivele condiţii de detenţie au încălcat art. 3 din Convenţie şi că deţinutul a suferit un prejudiciu moral ca urmare a acestui fapt. Instanţa a considerat

totodată că acțiunea legată de condițiile de detenție, în măsura în care făcea referire la perioada de timp anterioară cu 5 ani față de momentul depunerii, era prescrisă.

77. Atât deținutul condamnat pe viață, cât și Ministerul Justiției și Direcția generală pentru executarea pedepselor au declarat recurs. Cu toate acestea, întrucât deținutul nu a achitat taxa judiciară de timbru, Curtea Administrativă Supremă a anulat recursul (a se vedea опр. № 8931 от 21 юни 2011 г. по адм. д. № 5865/2011 г. ВАС, III о., menținută prin опр. № 14723 от 14 ноември 2011 г. по адм. д. № 10633/2011 г., ВАС, петчл. с-в). Drept urmare, singura parte a cauzei care a rămas pendinte a fost reprezentată de capetele de cerere privind condițiile materiale de detenție ale deținutului și faptul că administrația penitenciarului nu i-a pus la dispoziție îmbrăcăminte, încălțăminte și lenjerie de pat.

78. Prin hotărârea din 8 ianuarie 2013 (реш. № 179 от 8 януари 2013 г. по адм. д. № 5865/2011 г.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea primei instanțe considerând că aceasta nu a examinat corect faptele și i-a retrimis cauza.

79. După judecarea din nou a cauzei, prin hotărârea din 5 aprilie 2013 (реш. № 38 от 5 април 2013 г. по адм. д. № 17/2013 г., АС-Стара Загора), Curtea Administrativă Stara Zagora a hotărât că pretențiile împotriva Ministerului care făceau referire la perioada de până la 1 iunie 2009, când Legea din 2009 a intrat în vigoare, sunt inadmisibile, dar că pretențiile împotriva Direcției generale pentru executarea pedepselor cu referire la perioada de după această dată sunt admisibile și, examinate, printre altele, prin trimitere la art. 3 din Convenție și la jurisprudența Curții în temeiul acestei dispoziții, sunt întemeiate. Instanța i-a acordat deținutului 400 BGN.

80. Atât deținutul condamnat, cât și Direcția generală pentru executarea pedepselor au declarat recurs. Prin hotărârea din 3 noiembrie 2014 (реш. № 13011 от 3 ноември 2014 г. по адм. д. № 9946/2013 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat parțial hotărârea primei instanțe și a retrimis această parte a cauzei la rejudecare, și a menținut parțial restul hotărârii. S-a reținut că pârâtul în procedură, conform art. 1 din Legea din 1988, este statul. Nu este clar motivul pentru care instanța de fond a decis că acele capete de cerere referitoare la perioada anterioară datei de 1 iunie 2009 sunt îndreptate doar împotriva Ministerului Justiției; au existat probe la dosar că deținutul le-a formulat atât împotriva Ministerului, cât și împotriva Direcției generale pentru executarea pedepselor, care au luat parte împreună la procedură. Prin urmare, nu este clar de ce prima instanță nu a examinat aceste capete de cerere și în raport cu direcția respectivă. După retrimiteria cauzei, prima instanță a fost obligată să procedeze astfel. Partea din hotărârea instanței de fond prin care s-au admis pretențiile deținutului împotriva Direcției în raport cu perioada de după 1 iunie 2009 a fost întemeiată și a reflectat în mod corect dreptul material.

L. Curtea Administrativă Varna

1. Cauza nr. 1

81. Prin hotărârea din 18 ianuarie 2008 (реш. № 84 от 18 януари 2008 г. по адм. д. № 1905/2007 г., АС-Варна), Curtea Administrativă Varna a admis parțial o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție și a dispus ca Ministrul Justiției să-i plătească 400 BGN.

82. Prin hotărârea din 19 februarie 2009 (реш. № 2327 от 19 февруари 2009 г. по адм. д. № 4875/2008 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a retrimis cauza la rejudecare. S-a considerat că expunerea pretențiilor formulată de deținut este neclară și că prima instanță ar fi trebuit să soluționeze această problemă înainte de a examina cauza pe fond. În plus, expunerea pretențiilor prevedea, în realitate, mai multe capete de cerere, pe care prima instanță le-a tratat ca un capăt de cerere global, ceea ce a reprezentat o eroare.

83. După ce a examinat din nou cauza, prin hotărârea din 23 octombrie 2009 (реш. № 1749 от 23 октомври 2009 г. по адм. д. № 565/2009 г., АС-Варна), Curtea Administrativă Varna a respins cererea deținutului. S-a reținut, pe scurt, că deținutul nu a reușit să probeze existența unui prejudiciu.

84. Prin hotărârea din 23 noiembrie 2010 (реш. № 14107 от 23 ноември 2010 г. по адм. д. № 3057/2010 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a retrimis cauza primei instanțe, considerând că aceasta nu a strâns și nu a examinat în mod corespunzător toate probele relevante. Ar fi trebuit, de exemplu, să dispună, fie și din oficiu, efectuarea unui raport de expertiză pentru a verifica afirmațiile deținutului privind condițiile de detenție.

85. La 15 aprilie 2011, deținutul și-a retras cererea și, în consecință, Curtea Administrativă Varna a dispus încetarea procesului, prin decizia din 4 mai 2011 (опр. от 4 май 2011 г. по адм. д. № 3814/2010 г., АС-Варна).

2. Cauza nr. 2

86. Prin hotărârea din 18 aprilie 2008 (реш. № 587 от 18 април 2008 г. по адм. д. № 1491/2007

г., АС-Варна), Curtea Administrativă Varna a admis o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut condamnat pe viață în legătură cu faptul că a fost plasat într-o celulă cu fumători și i-a acordat 400 BGN.

87. Prin hotărârea din 10 decembrie 2008 (реш. № 13598 от 10 декември 2008 г. по адм. д. № 8699/2008 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a respins cererea. S-a reținut că instanța de fond a în mod greșit a prezumat existența unui prejudiciu moral; astfel de prejudicii trebuie probate, în mod special de către reclamant.

3. Cauza nr. 3

88. Prin hotărârea din 12 februarie 2009 (реш. № 188 от 12 февруари 2009 г. по адм. д. № 150/2008 г., АС-Варна), Curtea Administrativă Varna a respins cererea aceluiași deținut în legătură cu condițiile de detenție.

89. Prin hotărârea din 14 ianuarie 2010 (реш. № 568 от 14 януари 2010 г. по адм. д. № 4934/2009 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea, considerând că nu există probe că respectivele condiții de detenție i-au cauzat acestuia un prejudiciu moral.

4. Cauza nr. 4

90. Prin hotărârea din 5 octombrie 2009 (реш. № 1560 от 5 октомври 2009 г. по адм. д. № 1195/2009 г., АС-Варна), Curtea Administrativă Varna a respins cererea aceluiași deținut în legătură cu condițiile de detenție pentru o perioadă ulterioară. Instanța a constatat că nu a existat nicio probă categorică că respectivele condiții precare – lipsa luminii suficiente, accesul imediat la toaletă sau o ventilație adecvată – au vătămat starea de sănătate a deținutului. Instanța a citat martori să probeze acest fapt, dar aceștia nu aveau calificări medicale adecvate. Orice efecte psihologice negative ale acestor condiții trebuie evaluate în contextul condamnării pe viață a deținutului și al regimului de securitate foarte strict în care această pedeapsă este executată. Disconfortul, angoasa și depresia nu constituie prejudicii care să facă obiectul unei despăgubiri în temeiul art. 1 din Legea din 1988.

81. Prin hotărârea din 30 martie 2010 (реш. № 4187 от 30 март 2010 г. по адм. д. № 15084/2009 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea. Instanța nu a admis că disconfortul, angoasa sau anxietatea nu constituie prejudicii care să facă obiectul unei despăgubiri în temeiul art. 1 din Legea din 1988, dar a considerat că pot fi susținute numai prin probe medicale, ceea ce nu s-a întâmplat în cauză.

5. Cauza nr. 5

92. Prin hotărârea din 21 ianuarie 2010 (реш. № 117 от 21 януари 2010 г. по адм. д. № 2208/2009 г., АС-Варна), Curtea Administrativă Varna a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție. Deși celula în care a fost ținut era de mici dimensiuni (2 pe 2,30 metri), nu s-a reținut nici o faptă ilegală, deoarece, pe de o parte, nu exista nicio cerință cu privire la suprafața minim locuibilă per deținut și, pe de altă parte, administrația penitenciarului nu l-a ținut în astfel de condiții cu intenție. Cerința legală privind spațiul locuibil de minim 4 metri pătrați per deținut nu intrase încă în vigoare, nici norma care impunea existența toaletelor în celulă. În plus, deținutul nu a probat că a suferit vreo vătămare ca urmare a acelor condiții.

93. Prin hotărârea din 25 noiembrie 2010 (реш. № 14303 от 25 ноември 2010 г. по адм. д. № 3074/2010 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată, fiind în totalitate de acord cu motivarea acesteia.

6. Cauza nr. 6

94. Prin hotărârea din 1 iulie 2011 (реш. № 1621 от 1 юли 2011 г. по адм. д. № 787/2011 г., АС-Варна), Curtea Administrativă Varna a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de același deținut condamnat pe viață, în legătură cu condițiile de detenție. Aceasta a considerat că deținutul nu a prezentat probe că a suferit vreo vătămare ca urmare a faptului că a fost obligat să-și facă nevoile într-o găleată, din cauza spațiului limitat și a luminii insuficiente din celulă, sau din cauza fumului de țigară pe care a fost obligat să-l inhaleze. În plus, potrivit normelor aplicabile, fumatul în închisoare nu era interzis.

95. Prin hotărârea din 20 iunie 2012 (реш. № 8905 от 20 юни 2012 г. по адм. д. № 3074/2010 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată, admitând în totalitate motivarea în ceea ce privește neprobarea prejudiciului.

7. Cauza nr. 7

96. Prin hotărârea din 25 iulie 2011 (реш. № 1964 от 25 юли 2011 г. по адм. д. № 327/2010 г.,

AC-Варна), Curtea Administrativă Varna a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de Shahanov, reclamantul din *Shahanov* (citată anterior), în legătură cu condițiile de detenție. Instanța a reținut că legislația nu impune în mod specific existența apei curente sau accesul la lumina naturală în celule. Nu era ilegală nici obligarea deținutului de a folosi o găleată în afara perioadelor în care avea acces la toaletele comune. Celula în care era ținut era puțin mai mică decât era permis – 5 metri pătrați –, dar acest fapt nu era ilegal, deoarece nu exista nicio dispoziție normativă privind spațiul minim locuibil per deținut. În plus, deținutul nu a prezentat probe că a suferit vreo vătămare drept urmare a acelor condiții.

97. Prin hotărârea din 2 aprilie 2012 (реш. № 4758 от 2 април 2012 г. по адм. д. № 13604/2011 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea, considerând că instanța de fond ar fi trebuit să examineze plângerea domnului Shahanov prin trimitere, printre altele, la art. 3 din Convenție, care prelua în raport cu dreptul intern. La rejeudicare, instanța de fond a fost obligată să ia în considerare constatările Curții în *Shahanov* (citată anterior).

98. După ce a examinat din nou cauza, prin decizia din 17 octombrie 2012 (опр. № 4681 от 17 октомври 2012 г. по адм. д. № 1347/2012 г., AC-Варна), Curtea Administrativă Varna a decis încetarea procesului. A reținut că orice prejudiciu suferit de domnul Shahanov ca urmare a condițiilor de detenție a fost soluționat prin acordarea unei reparații echitabile de către Curte în *Shahanov* (citată anterior). Nu este permisă acordarea de despăgubiri de două ori în legătură cu aceeași cauză.

99. Prin decizia din 30 noiembrie 2012 (опр. № 15225 от 30 ноември 2012 г. по адм. д. № 13739/2012 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut decizia, păstrând motivarea.

8. Cauza nr. 8

100. Prin hotărârea din 15 februarie 2012 (реш. № 353 от 15 февруари 2012 г. по адм. д. № 2732/2011 г., AC-Варна), Curtea Administrativă Varna a admis parțial o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Varna, în perioada 2010-2011. Având în vedere, în special, raportul CPT din octombrie 2010 privind vizita din Bulgaria (a se vedea pct. 72 din hotărâre) și constatările Curții din *Shahanov* (citată anterior), instanța a reținut că, întrucât administrația penitenciarului nu i-a asigurat deținutului condiții mai bune de detenție, acest fapt a constituit o încălcare a art. 3 din Convenție, ceea ce i-a cauzat un prejudiciu reclamantului. Pronunțându-se în echitate, i-a acordat acestuia 3 000 BGN, plus dobândă.

101. Prin hotărârea din 21 martie 2013 (реш. № 3958 от 21 март 2013 г. по адм. д. № 5655/2012 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea, fiind în întregime de acord cu motivarea instanței de fond. De asemenea, a observat că capătul de cerere formulat în temeiul art. 1 din Legea din 1988 are caracter deplin compensatoriu și reprezintă singura cale de atac efectivă în ceea ce privește condițiile de detenție ale deținutului.

9. Cauza nr. 9

102. Prin hotărârea din 6 iulie 2012 (реш. № 1760 от 6 юли 2012 г. по адм. д. № 4055/2011 г.), Curtea Administrativă Varna a admis parțial o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Varna, în perioada 2010-2011. Având în vedere, în special, raportul CPT din octombrie 2010 privind vizita din Bulgaria (a se vedea pct. 72 din hotărâre) și constatările Curții din hotărârea *Shahanov* (citată anterior), instanța a considerat că, întrucât administrația penitenciarului nu i-a asigurat deținutului condiții mai bune de detenție, acest fapt a constituit o încălcare a art. 3 din Convenție, ceea ce i-a cauzat un prejudiciu reclamantului. Cu toate acestea, instanța a decis că acuzația legată de lipsa unor îngrijiri medicale adecvate nu este susținută de probe. Pentru stabilirea cuantumului despăgubirilor, instanța a avut în vedere reparația echitabilă acordată în *Shahanov* (citată anterior).

103. Prin hotărârea din 20 iunie 2013 (реш. № 9152 от 20 юни 2013 г. по адм. д. № 10630/2012 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată, fiind în întregime de acord cu motivarea instanței de fond. De asemenea, a reținut că capătul de cerere formulat în temeiul art. 1 din Legea din 1988 are caracter deplin compensatoriu și reprezintă singura cale de atac efectivă în ceea ce privește condițiile de detenție ale deținutului.

10. Cauza nr. 10

104. Prin hotărârea din 22 noiembrie 2012 (реш. № 2829 от 22 ноември 2012 г. по адм. д. № 1839/2012 г.), Curtea Administrativă Varna a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu faptul că a fost ținut în celule pentru fumători încă din 1995. Instanța a reținut, mai întâi, că acțiunea nu era prescrisă, deoarece făcea referire la o situație continuă, care încă persista. Cu toate acestea, s-a reținut în continuare, în perioada relevantă, nu existau prevederi care să impună separarea fumătorilor de nefumători în penitenciare. În plus, nu a existat niciun indiciu că fumul de țigară i-ar fi provocat vreo vătămare deținutului.

105. Prin hotărârea din 2 decembrie 2013 (пеш. № 15964 от 2 декември 2013 г. по адм. д. № 779/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată, fiind în întregime de acord cu motivarea instanței de fond. De asemenea, instanța a observat că plângerea deținutului nu a făcut referire la alte aspecte legate de condițiile sale de detenție și s-a concentrat exclusiv pe problema fumului de țigară.

11. Cauza nr. 11

106. Prin hotărârea din 6 decembrie 2012 (пеш. № 2947 от 6 декември 2012 г. по адм. д. № 3301/2012 г.), Curtea Administrativă Varna a admis parțial o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Varna în perioada 2010-2011 și i-a acordat 2 000 BGN, plus dobândă. Instanța a respins acuzațiile legate de frigul excesiv în timpul iernii și căldura excesivă în timpul verii, precum și de lipsa unei alimentații adecvate ca nesusținute de probe. Cu toate acestea, acuzațiile legate de faptul că administrația penitenciarului nu a asigurat accesul imediat la toalete și dușuri au fost susținute de probe, în special de raportul CPT din 2010 privind vizita din Bulgaria (a se vedea pct. 72 din hotărâre) și se impunea acordarea de despăgubiri.

107. Prin hotărârea din 8 iulie 2014 (пеш. № 9539 от 8 юли 2014 г. по адм. д. № 2568/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut parțial hotărârea, considerând că acele constatări ale instanței de fond bazate pe raportul CPT au fost corecte, corespunzând cu restul probelor, și nu puteau fi negate de autoritățile pârâte. Faptul că deținutul a fost obligat să-și facă nevoile într-o găleată, în prezența deținuților din celulă, și imposibilitatea de a face duș cu regularitate i-au cauzat acestuia disconfort și stres psihic. Cu toate acestea, întrucât nu a reușit să probeze că lipsa accesului la duș a fost una sistemică de-a lungul perioadei în discuție, era justificată reducerea sumei acordate cu titlu de daune la 1 000 BGN, plus dobândă.

12. Cauza nr. 12

108. Prin hotărârea din 10 ianuarie 2013 (пеш. № 44 от 10 януари 2013 г. по адм. д. № 2782/2012 г.), Curtea Administrativă Varna a admis parțial o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Varna în perioada 2010-2011 și i-a acordat 1 000 BGN, plus dobândă. Instanța a decis că afirmațiile potrivit cărora deținutului, care suferea de schizofrenie paranoidă, nu i s-a acordat îngrijire medicală adecvată, că mâncarea pe care a primit-o nu era adecvată, iar cantina penitenciarului era infestată de rozătoare, nu sunt susținute de probe. În continuare, a considerat că susținerile deținutului în ceea ce privește supraaglomerarea nu sunt nici ele susținute, întrucât cerința legală care impunea un minim de 4 metri pătrați de spațiu locuibil per deținut nu intrase încă în vigoare. Cu toate acestea, acuzația că accesul la toalete și dușuri nu era imediat disponibil a fost susținută de probe, și impunea acordarea de despăgubiri, pentru încălcarea art. 3 din Convenție. Având în vedere că cererea în cauză se referea la o perioadă de aproximativ 5 luni, instanța a considerat că suma de 1 000 BGN reprezintă o compensație adecvată.

109. Prin hotărârea din 18 februarie 2014 (пеш. № 2265 от 18 февруари 2014 г. по адм. д. № 7064/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată, fiind în întregime de acord cu motivarea instanței de fond.

13. Cauza nr. 13

110. Prin hotărârea din 28 ianuarie 2013 (пеш. № 163 от 28 януари 2013 г. по адм. д. № 1087/2012 г., AC-Варна), Curtea Administrativă Varna a admis parțial o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut condamnat pe viață, în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Varna începând din anul 1994. Având în vedere, în special, raportul CPT din octombrie 2010 privind vizita din Bulgaria (a se vedea pct. 72 din hotărâre) și constatările Curții din *Shahanov* (citată anterior), instanța a considerat că, întrucât administrația penitenciarului nu i-a asigurat deținutului condiții mai bune de detenție, acest fapt a constituit o încălcare a art. 3 din Convenție, ceea ce i-a cauzat un prejudiciu reclamantului. Cu toate acestea, nu a existat nicio probă în privința perioadei anterioare anului 2007, când deținutul a fost plasat sub regim „special”, și, prin urmare, instanța a decis să ia în considerare doar perioada ulterioară anului 2007. Pronunțându-se în echitate, a acordat deținutului 3 000 BGN, plus dobândă.

111. Prin hotărârea din 5 iunie 2013 (пеш. № 7684 от 5 юни 2013 г. по адм. д. № 4819/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut și a casat parțial hotărârea pronunțată. A reținut că instanța de fond a apreciat în mod corect că respectivele condiții de detenție au încălcat art. 3 din Convenție. Cu toate acestea, în măsura în care cererea se referea la perioada anterioară datei de 1 iunie 2009, a fost introdusă împotriva unui pârât greșit ales. Partea de compensație (1 000 BGN) care se referea la perioada anterioară acestei date nu putea așadar să fie admisă, dar partea

(2 000 BGN) care se referea la perioada ulterioară trebuia să fie admisă.

14. Cauza nr. 14

112. Prin hotărârea din 14 februarie 2013 (реш. № 334 от 14 февруари 2013 г. по адм. д. № 2151/2012 г., AC-Варна), Curtea Administrativă Varna a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Varna, în perioada 2011-2012. Instanța a considerat că deținutul nu avea doar obligația de a proba acțiunile sau inacțiunile ilegale pe care le-a reclamat, ci și prejudiciile produse ca urmare a acestor acțiuni sau inacțiuni. Instanța a observat că deținutul a fost ținut într-o celulă care măsura aproximativ 5 pe 6 metri, care găzduia între 20 și 24 de deținuți, și avea toaletă în celulă, separată de restul celei printr-un perete. Este adevărat că spațiul disponibil pentru deținut era de mai puțin de 4 metri pătrați, întrucât 20 de deținuți erau cazați într-un spațiu de 40 de metri pătrați, însă cerința legală care impunea un minim de 4 metri pătrați de spațiu locuibil per deținut nu intrase încă în vigoare. Afirmatiile legate de lipsa unei igiene corespunzătoare, a asistenței medicale și a hranei nu au părut să fie adevărate. În afară de propriile sale afirmații, nici reclamantul nu a prezentat nicio probă că a suferit un prejudiciu care a depășit elementul inevitabil de suferință care rezultă în mod inevitabil din executarea pedepsei cu închisoarea.

113. Prin hotărârea din 15 octombrie 2013 (реш. № 13372 от 15 октомври 2013 г. по адм. д. № 5407/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată, fiind în întregime de acord cu motivarea instanței de fond în ceea ce privește nelegalitatea comportamentului administrației penitenciarului și faptul că deținutul nu a reușit să probeze existența unui prejudiciu.

15. Cauza nr. 15

114. Prin hotărârea din 1 iulie 2013 (реш. № 1752 от 1 юли 2013 г. по адм. д. № 4171/2012 г., AC-Варна), Curtea Administrativă Varna a admis parțial o cerere de acordare de daune morale formulată de domnul Neshkov în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Varna, unde a fost ținut perioade scurte de timp, de 15 ori, între 2005-2008, pentru a fi prezent la termenele procesului, în urma transferului său la Penitenciarul Lovech și apoi la Penitenciarul Vratsa, în 2005 (a se vedea pct. 14 din hotărâre). Instanța a constatat că afirmațiile domnului Neshkov în ceea ce privește faptul că administrația Penitenciarului Varna nu i-a furnizat lenjerie de pat pentru o perioadă totală de 9 zile, de două ori, în noiembrie 2007 și în decembrie 2008, sunt întemeiate. Instanța a dispus ca Ministerul Justiției să-i plătească domnului Neshkov 300 BGN cu titlu de daune morale în acest sens. Pe baza expertizei și a documentelor justificative, instanța a respins restul acuzațiilor domnului Neshkov care făceau referire la condițiile materiale din celula sa. De asemenea, a considerat că pretențiile domnului Neshkov în ceea ce privește cele 13 situații în care a fost cazat anterior în Penitenciarul Varna s-au prescris. Deoarece șederile sale în penitenciarul respectiv au fost de scurtă durată, ele nu pot fi considerate ca o situație continuă și, prin urmare, termenul de prescripție pentru fiecare dintre acestea curge în mod separat.

115. Prin hotărârea din 28 aprilie 2014 (реш. № 5720 от 28 април 2014 г. по адм. д. № 13896/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut în întregime hotărârea primei instanțe. S-a reținut că au fost aplicate corect dispozițiile care reglementează prescripția, iar cuantumul despăgubirilor a fost evaluat în mod corespunzător.

16. Cauza nr. 16

116. Prin hotărârea din 15 iulie 2013 (реш. № 1932 от 15 юли 2013 г. по адм. д. № 1244/2012 г., AC-Варна), Curtea Administrativă Varna a admis parțial o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut condamnat pe viață, în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Varna. Instanța a constatat că deținutul a fost ținut în celule de prea mici dimensiuni și insuficient luminate, în condiții foarte precare de igienă, și nu a avut acces liber la toalete, fapt care l-a obligat să-și facă nevoile într-o găleată din celula sa. Toate acestea au încălcat art. 3 din Convenție și i-au provocat suferințe psihice. Instanța a luat în considerare rapoartele relevante ale CPT și hotărârea Curții în cauza *Shahanov* (citată anterior). Având în vedere perioada de timp petrecută de deținut în condiții precare și reparația acordată de Curte în *Shahanov*, instanța i-a acordat 5 000 BGN, plus dobândă.

117. Prin hotărârea din 15 aprilie 2014 (реш. № 5258 от 15 април 2014 г. по адм. д. № 14438/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a modificat hotărârea primei instanțe, reducând valoarea compensației la 500 BGN. Instanța a reținut, în special, că deținutului i s-a acordat asistență medicală și că, în cea mai mare parte a perioadei pentru care a pretins daune, nu a fost ținut împreună cu alți deținuți și, prin urmare, nu a fost obligat să-și facă nevoile în fața colegilor de celulă. Instanța de fond în mod greșit a urmat *ad litteram* compensația acordată în *Shahanov* (citată anterior), pentru că fiecare cauză pornește de la anumite fapte.

M. Curtea Administrativă Veliko Târnovo

1. Cauza nr. 1

118. Prin hotărârea din 4 iulie 2013 (пеш. № 352 от 4 юли 2013 г. по адм. д. № 1014/2012 г., AC-Велико Търново), Curtea Administrativă Veliko Târnovo a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile anterioare de detenție într-un centru de arest preventiv din Svishtov. Instanța a reținut că cerința unui minim de 4 metri pătrați per deținut nu intrase încă în vigoare și nu a existat niciun indiciu că autoritățile l-ar fi plasat intenționat pe deținut în condiții mai rele decât cele disponibile celorlalți deținuți. Nici cerințele privind existența toaletelor în celule și accesul direct la lumina naturală nu erau în vigoare.

119. Prin hotărârea din 9 aprilie 2014 (пеш. № 4893 от 9 април 2014 г. по адм. д. № 10683/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a acordat deținutului 500 BGN cu titlu de daune morale. Aceasta a considerat că lipsa accesului imediat la toalete și la apă curentă poate, în lumina jurisprudenței Curții, să fie considerată ca reprezentând o încălcare a art. 3 din Convenție. Cerințele respectivului articol sunt, de asemenea, reflectate în norma generală de la art. 3 din Legea din 2009 privind executarea pedepselor și arestarea preventivă (a se vedea pct. 107 din hotărâre). Având în vedere, în special, perioada de timp în care deținutul a trebuit să suporte astfel de condiții, instanța a considerat că 500 BGN reprezintă o compensație adecvată pentru prejudiciul moral suferit de acesta.

N. Curtea Administrativă Vratsa

1. Cauza nr. 1

120. Prin hotărârea din 30 aprilie 2010 (пеш. № 11 от 30 април 2010 г. по адм. д. № 648/2009 г., AC-Враца), Curtea Administrativă Vratsa a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de reclamant, domnul Neshkov, în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Lovech, în perioada 2005-2006. Instanța a considerat că, întrucât domnul Neshkov nu au fost ținut în condiții mai rele decât ceilalți deținuți, nu se poate considera că a suferit vreo umilință. Acesta nici nu prezentat vreo dovadă – în afară de mărturia unui alt deținut, care a fost probabil părtinitoare – că a suferit un prejudiciu moral ca urmare a acestor condiții. Condițiile precare de detenție nu conduc în mod automat la apariția unui prejudiciu moral.

121. Prin hotărârea din 29 martie 2011 (пеш. № 4436 от 29 март 2011 г. по адм. д. № 10051/2010 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea primei instanțe. S-a reținut că aceasta în mod greșit nu a strâns probe – dacă era cazul, prin intermediul unei expertize medicale – despre starea sănătății domnului Neshkov. De asemenea, a refuzat să accepte mărturia colegului deținut fără o suficientă justificare. Astfel, l-a privat pe domnul Neshkov de posibilitatea de a-și susține pretențiile.

122. După ce a examinat din nou cauza, prin hotărârea din 27 iunie 2010 (пеш. № 11 от 30 април 2010 г. по адм. д. № 648/2009 г., AC-Враца), Curtea Administrativă Vratsa a respins cererea. S-a considerat că numai o vătămare gravă și de durată – spre deosebire de un ușor disconfort – poate duce la acordarea de despăgubiri în temeiul art. 1 din Legea din 1988. Domnul Neshkov nu a reușit să probeze că a suferit vreo astfel de vătămare.

123. Prin hotărârea din 1 februarie 2012 (пеш. № 1575 от 1 февруари 2012 г. по адм. д. № 12195/2011 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată. S-a reținut că domnul Neshkov nu au reușit să prezinte probe suficiente că administrația sau persoanele din conducerea penitenciarului ar fi avut un comportament nelegal în ceea ce privește șederea sa în penitenciar.

2. Cauza nr. 2

124. Prin hotărârea din 16 iunie 2010 (пеш. № 19 от 16 юни 2011 г. по адм. д. № 51/2011 г., AC-Враца), Curtea Administrativă Vratsa a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu faptul că administrația penitenciarului nu i-a asigurat regimul alimentar adecvat pentru starea sa de sănătate. Aceasta a considerat că deținutul nu a reușit să probeze că a avut vreo afecțiune care să impună un regim alimentar special.

125. Prin hotărârea din 7 martie 2012 (пеш. № 3312 от 7 март 2012 г. по адм. д. № 13269/2011 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea instanței de fond. S-a constatat că deținutul nu a reușit în mod repetat să menționeze faptele care stăteau la baza cererii sale și a precizării exacte a tipului de regim. Prin urmare, prima instanță în mod greșit a trecut direct la examinarea pe fond a cererii. Aceasta a săvârșit o eroare și prin refuzul de a dispune efectuarea unui raport de expertiză medicală, solicitat de avocatul deținutului, și l-a privat astfel pe deținut de

posibilitatea de a-și susține cererea.

126. După ce a examinat din nou cauza, prin hotărârea din 13 iulie 2012 (пеш. № 10 от 13 юли 2012 г. по адм. д. № 129/2012 г., AC-Враца), Curtea Administrativă Vratsa a respins cererea. Aceasta a reținut, pe baza documentelor medicale care descriau starea de sănătate a deținutului în timpul încarcerării și a unui raport de expertiză medicală, că deținutul nu a reușit să probeze că suferă de ulcer. În plus, administrația penitenciarului i-a asigurat, în fapt, un regim dietetic.

127. Prin hotărârea din 28 octombrie 2013 (пеш. № 14037 от 28 октомври 2013 г. по адм. д. № 12928/2012 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată, fiind în întregime de acord cu motivarea instanței de fond.

3. Cauza nr. 3

128. Prin hotărârea din 18 iunie 2010 (пеш. № 50 от 18 юни 2010 г. по адм. д. № 626/2009 г., AC-Враца), Curtea Administrativă Vratsa a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu condițiile de detenție din Penitenciarul Vratsa, în perioada 2008-2009. Instanța a reținut că administrația penitenciarului nu a procedat nelegal plasându-l pe deținut într-o celulă cu fumători. Este adevărat că celula în care a fost ținut nu a avut toaletă sau apă curentă până în iulie 2009, dar nu exista nici o dispoziție care să impună acest lucru și nu a existat nicio dovadă că gardienii nu l-au lăsat pe deținut să utilizeze noaptea toaletele comune. Faptul că era obligat ca uneori, noaptea, să-și facă nevoile într-o găleată nu l-a umilit, în special având în vedere faptul că se afla în închisoare ca urmare a comportamentului său. Cel mai important, nu a existat nicio probă că aceste circumstanțe i-au produs vreo vătămare care să depășească elementul inevitabil de suferință care rezultă din pedeapsa cu închisoarea.

129. Prin hotărârea din 28 martie 2011 (пеш. № 4346 от 28 март 2011 г. по адм. д. № 10165/2010 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea instanței de fond, fiind în întregime de acord cu motivarea acesteia. În special, s-a considerat că, la momentul faptelor, nu existau dispoziții care să impună separarea deținuturilor nefumători de cei fumători sau privind disponibilitatea toaletelor în celulă.

4. Cauza nr. 4

130. Prin hotărârea din 27 decembrie 2011 (пеш. № 24 от 27 декември 2011 г. по адм. д. № 345/2011 г., AC-Враца), Curtea Administrativă Vratsa a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut împotriva Ministerului Justiției, în legătură cu condițiile de detenție și faptul că a contractat tuberculoză ca urmare a acestor condiții. Instanța a reținut că faptele medicului din cadrul penitenciarului nu constituie o acțiune administrativă în sensul art. 1 din Legea din 1988. În continuare, a susținut că nu există probe că deținutul suferă într-adevăr de tuberculoză activă.

131. Prin hotărârea din 29 noiembrie 2012 (пеш. № 15176 от 29 ноември 2012 г. по адм. д. № 3173/2012 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată. S-a considerat că cererea nu a fost îndreptată împotriva pârâtului corect, cu alte cuvinte Direcția generală pentru executarea pedepselor. În continuare, a admis în întregime motivarea instanței de fond. S-a reținut că prima instanță nu a comis o eroare neținând seama de probele privind condițiile din celula deținutului, întrucât deținutul nu a solicitat despăgubiri doar în legătură cu aceste condiții, ci a încercat să le lege de acuzația că a contractat tuberculoză ca urmare a acestor condiții.

5. Cauza nr. 5

132. Prin hotărârea din 4 iulie 2013 (пеш. № 13 от 4 юли 2013 г. по адм. д. № 465/2012 г., AC-Враца), Curtea Administrativă Vratsa a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut împotriva Direcției generale pentru executarea pedepselor, în legătură cu faptul că administrația penitenciarului nu i-a asigurat asistența medicală adecvată pentru o serie de boli. Instanța a reținut că deținutul nu a probat că suferă de multe dintre bolile preținse, că a fost de multe ori tratat pentru restul bolilor și că nu a existat nicio probă medicală că starea sa de sănătate s-a agravat în timpul detenției.

133. Prin hotărârea din 4 aprilie 2014 (пеш. № 4660 от 4 април 2014 г. по адм. д. № 11273/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată. Aceasta a considerat că acuzațiile deținutului nu au îndeplinit condițiile privind valoarea probatorie necesare. Au existat probe că administrația penitenciarului i-a asigurat asistența medicală și nu au existat niciun fel de probe medicale că sănătatea sa s-ar fi înrăutățit ca urmare a unor greșeli ale administrației penitenciarului. Dimpotrivă, probele disponibile au arătat că deținutul a încercat el însuși să se rănească și a refuzat spitalizarea și alte tratamente medicale.

6. Cauza nr. 6

134. Prin hotărârea din 20 mai 2014 (пеш. № 245 от 20 май 2014 г. по адм. д. № 165/2014 г., AC-Враца), Curtea Administrativă Vratsa a admis parțial cererea unui deținut de acordare de daune morale în legătură, printre altele, cu condițiile de detenție într-o instituție penitenciară de tip deschis din cadrul Penitenciarului Vratsa, Keramichna Fabrika, pe parcursul a diferite perioade între 2011 și 2013. Instanța a constatat că respectivele condiții din instituția penitenciară, unde deținutul s-a aflat timp în total o perioadă de un an și 5 luni, erau extrem de precare, neavând acces la toalete noaptea, locația fiind deteriorată, iar condițiile de igienă foarte proaste. Pe această bază, instanța a considerat că, deși normele care stabileau cazarea deținuților nu intraseră încă în vigoare, condițiile erau contrare interzicerii tratamentului inuman și degradant prevăzute, printre altele, de art. 3 din Convenție. Acest fapt a cauzat deținutului suferințe psihice. Întrucât starea sa de sănătate nu a fost vătămată, valoarea echitabilă a despăgubirii acordate a fost de 2 000 BGN, plus dobândă.

135. Hotărârea a fost atacată, iar procedura de recurs este pe rolul Curții Administrative Supreme.

O. Curtea Administrativă Yambol

1. Cauza nr. 1

136. Prin hotărârea din 15 martie 2013 (пеш. № 29 от 15 март 2013 г. по адм. д. № 295/2012 г., AC-Ямбол), Curtea Administrativă Yambol a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu supraaglomerarea, lipsa de acces imediat la toaletă noaptea, lipsa de acces la lumina naturală și lipsa exercițiilor în aer liber în timpul arestării sale preventive într-un centru de arest preventiv din Yambol, timp de aproximativ o lună și jumătate. Instanța a reținut că cerința legală privind spațiul locuibil de minim 4 metri pătrați per deținut nu intrase încă în vigoare și că legislația nu impunea existența unei toalete în celulă, precum și că ușa celulei avea o fereastră, care, deși indirect, oferea acces la lumină naturală. Lipsa exercițiilor în aer liber nu a cauzat vreo vătămare a sănătății deținutului.

137. Prin hotărârea din 10 octombrie 2013 (пеш. № 13140 от 10 октомври 2013 г. по адм. д. № 5881/2013 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a retrimis cauza la rejudecare. S-a reținut că era necesar ca respectivele condiții de detenție să fie evaluate nu numai în raport cu normele legale specifice care le reglementau, ci și în raport cu regula generală prevăzută de art. 3 din Convenție, astfel cum a fost interpretat de Curte într-o serie de hotărâri împotriva Bulgariei, precum și de către Curtea Supremă de Casație și chiar de instanța din speță, în cauzele anterioare legate de condițiile de detenție. În continuare, a considerat că instanța de fond nu a stabilit în mod corespunzător toate faptele relevante, cum ar fi, de exemplu, supraaglomerarea sau accesul imediat la toalete. Instanța de fond avea obligația să procedeze astfel la rejudecare, iar apoi să evalueze efectul cumulativ al acestor fapte cu privire la buna sănătate a deținutului, ținând cont de perioada de timp pe care acesta a petrecut-o în condițiile contestate.

138. Prin hotărârea din 13 decembrie 2013 (пеш. № 178 от 13 декември 2013 г. по адм. д. № 248/2013 г., AC-Ямбол), Curtea Administrativă Yambol a examinat acuzațiile deținutului cu trimitere, printre altele, la art. 3 din Convenție și a constatat că, exceptând o perioadă de 2 zile, fusese ținut singur într-o celulă care măsura 6,38 metri pătrați. Prin urmare, nu a fost victima supraaglomerării. Cu toate acestea, celula nu era luminată și ventilată în mod corespunzător și deținutul nu a avut acces imediat la toalete noaptea și nu i s-a permis să facă exerciții în aer liber. Aceste fapte i-au cauzat disconfort și suferință psihică și fizică, care puteau fi compensate prin acordarea a 200 BGN.

139. Atât deținutul, cât și Direcția generală pentru executarea pedepselor au declarat recurs. Prin hotărârea din 3 noiembrie 2014 (пеш. № 13012 от 3 ноември 2014 г. по адм. д. № 2707/2014 г., BAC, III о.), Curtea Administrativă Supremă a casat hotărârea și a retrimis cauza la rejudecare, considerând că, în cursul procedurilor în fața primei instanțe, deținutul nu a menționat sumele exacte solicitate. Prin urmare, instanța de fond în mod greșit nu l-a sfătuit în acest sens înainte să examineze cauza pe fond.

2. Cauza nr. 2

140. Prin hotărârea din 18 martie 2013 (пеш. № 28 от 18 март 2013 г. по адм. д. № 274/2013 г., AC-Ямбол), Curtea Administrativă Yambol a respins o cerere de acordare de daune morale formulată de un deținut în legătură cu supraaglomerarea, lipsa unei toalete în celulă, lipsa exercițiilor în aer liber, lipsa apei curente și vătămarea sănătății sale în cursul arestării preventive. Instanța a observat că norma care impunea un spațiu locuibil de minim 4 metri pătrați per deținut nu intrase încă în vigoare și că legislația nu impunea existența unei toalete în celulă. Nu au existat probe că deținutului i-ar fi fost refuzat accesul la toaletele comune noaptea, ci doar întârzieri ocazionale prilejuite de necesitatea de a lăsa alți deținuți afară din celulele lor. Nu exista posibilitatea fizică de a face exerciții în aer liber, întrucât centrul de detenție nu dispunea de o curte. Toate acestea, precum și lipsa oricărei intenții din partea paznicilor de a-l umili sau de a-l supune la rele tratamente pe deținut înseamnă că nu s-a

produs o încălcare a art. 3 din Convenție.

141. Prin hotărârea din 16 ianuarie 2014 (реш. № 569 от 16 януари 2014 г. по адм. д. № 7207/2013 г., ВАС, III о.), Curtea Administrativă Supremă a menținut hotărârea pronunțată, fiind în întregime de acord cu motivarea instanței de fond.

ANEXA 2

Hotărâri în care Curtea a constatat încălcarea art. 3 din Convenție în ceea ce privește condițiile din centrele de detenție din Bulgaria

1. *Iorgov împotriva Bulgariei*, nr. 40653/98, 11 martie 2004
2. *G.B. împotriva Bulgariei*, nr. 42346/98, 11 martie 2004
3. *Kehayov împotriva Bulgariei*, nr. 41035/98, 18 ianuarie 2005
4. *I.I. împotriva Bulgariei*, nr. 44082/98, 9 iunie 2005
5. *Iovchev împotriva Bulgariei*, nr. 41211/98, 2 februarie 2006
6. *Dobrev împotriva Bulgariei*, nr. 55389/00, 10 august 2006
7. *Yordanov împotriva Bulgariei*, nr. 56856/00, 10 august 2006
8. *Staykov împotriva Bulgariei*, nr. 49438/99, 12 octombrie 2006
9. *Todor Todorov împotriva Bulgariei*, nr. 50765/99, 5 aprilie 2007
10. *Malechkov împotriva Bulgariei*, nr. 57830/00, 28 iunie 2007
11. *Kostadinov împotriva Bulgariei*, nr. 55712/00, 7 februarie 2008
12. *Gavazov împotriva Bulgariei*, nr. 54659/00, 6 martie 2008
13. *Alexov împotriva Bulgariei*, nr. 54578/00, 22 mai 2008
14. *Işyar împotriva Bulgariei*, nr. 391/03, 20 noiembrie 2008
15. *Slavcho Kostov împotriva Bulgariei*, nr. 28674/03, 27 noiembrie 2008
16. *Shishmanov împotriva Bulgariei*, nr. 37449/02, 8 ianuarie 2009
17. *Stoyan Dimitrov împotriva Bulgariei*, nr. 36275/02, 22 octombrie 2009
18. *Radkov împotriva Bulgariei (nr. 2)*, nr. 18382/05, 10 februarie 2011
19. *Iliev și alții împotriva Bulgariei*, nr. 4473/02 și 34138/04, 10 februarie 2011
20. *Shahanov împotriva Bulgariei*, nr. 16391/05, 10 ianuarie 2012
21. *Iordan Petrov împotriva Bulgariei*, nr. 22926/04, 24 ianuarie 2012
22. *Chervenkov împotriva Bulgariei*, nr. 45358/04, 27 noiembrie 2012
23. *Sabev împotriva Bulgariei*, nr. 27887/06, 28 mai 2013
24. *Harakchiev și Tolumov împotriva Bulgariei*, nr. 15018/11 și 61199/12, 8 iulie 2014
25. *Manolov împotriva Bulgariei*, nr. 23810/05, 4 noiembrie 2014